ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XV ■ Nr. 1 (158) ■ Ianuarie 2024

Primul mormânt al Ecaterinei Teodoroiu, între Panciu și Mărășești. Foto Nina Deșliu, Focșani

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Colind, de unul singur

Gheorghe PĂUN

Măcar de-ar ninge, îmbelşugat, din greu, trei zile şi trei nopţi la rând, cât gardul să crească omătul, să nu mai rămână roată pe drumuri – numai sănii de s-ar putea, cu cai şi cu clopoţei care să râdă pân’ la lacrimi.

Am obosit de-atâta toamnă, de-atâta scădere a zilelor. Sunt convins că la fel scad şi la Polul Sud, ca la noi spre Polul cel de Nord, la fel peste tot – s-a lenevit şi Soarele, dă arşiţă, dar nu Lumină.

Să fie zăpadă, să fie alb, o eră glaciară scurtă, dar intensă, neiertătoare, ştiind totuşi că, în ordinea firească a anotimpurilor, după îngheţ izbucnesc, mereu triumfători, mugurii. Cândva, după ceea ce se numeşte solstiţiu de iarnă, după Anul Nou, după Dragobete, spre Sfântul Gheorghe cel purtător de biruinţă. Cel cu cal şi suliţă.

Până atunci, aş hiberna! Ghemuit în mine însumi, cu ochii închişi, cu urechile acoperite, stins pe jumătate. Un singur bit pe zi să mi se mai strecoare în ţeastă: 0/1, da/nu, a venit primăvara, nu a venit primăvara…

O să încep să-mi imaginez Paradisul ca un loc în care se doarme încontinuu, la adăpost de… o, Doamne, că departe mai eşti!

Voi relua fraza de la „la adăpost de”, după ce fac mărturisirea că am încercat o vreme să scriu acest editorial despre… micul prinţ al lui Saint-Exupéry. Voiam să fie ceva ca de Crăciun, curat, senin, plin de poezie, chiar dacă puţin trist, pentru că, vă amintiţi, la sfârşit, micul prinţ dispare. Voiam, recunosc, să întrerup şirul textelor „angajate”, să nu mă mai refer la starea lumii şi starea României, orice privire către cele două duce inevitabil la încrâncenare. O mai strigasem în ajutor şi pe Alice, cu aventurile ei în Ţara Oglinzilor şi în Ţara Minunilor, a dumnealui Charles Dodgson matematicianul, alias Lewis Carroll povestaşul. O eschivă perfectă, în lumi cu adevărat feerice…

…la adăpost de televizoare şi ecrane de tot felul, de breaking news şi de breaking fake news, ce ironie!, de „bulbucaţii ochi de broască” ai neruşinaţilor şi vânduţilor, departe de trăncăneala politicienilor şi „formatorilor de opinie”, de buzaţi dezabuzaţi, mizantropi la suflet ulceraţi, jalnice figuri de drojdieri ai condeiului, hlizitori instruiţi sau doar cabotini caraghioşi, demolatori de profesie, bursieri-mercenari-molozari, oengişti logoreici şi oengiste tunse şi indignate, foşti miniştri ştie-tot, actuali „profesori” cu cravata bine înfiptă în omuşor (asta produce spondiloză, poate de aceea neuronii lor nu pot face altceva decât să repete fraze primite în plic sau prin intermediul „releelor”), lichele pomădate, crainici care tot repetă că România este pe ultimul loc în Europa la tot ce pretind ei că ar fi de bine şi pe primul loc la… – nici nu repet ce spun nemernicii, fugiiţi! (şi slugăriţi prin lume), acesta este mesajul, chiar dacă mai apare câte un belfer care ne asigură că o ducem mai bine ca niciodată (vai de nepoţii care vor plăti împrumuturile unor miniştri ca Câţu), la adăpost de inconştient-meschinii care se întreabă „cât ne-ar costa unirea cu Basarabia”, ca şi când ar exista un răspuns la întrebarea cât costă sângele, presupunând că Dumnezeu ar îngădui această întrebare, iar asta se aplică şi la trădătorii care „s-au săturat de România”, la adăpost de UE, NATO, OMS, FMI şi de toate organizaţiile care vor să ne facă *bine*, binele lor, agresiv, scump, aiuritor adesea, de miliardari şi militari de rang înalt, pentru care lumea este un teritoriu de pradă, oamenii nişte piedici, cel mult nişte resurse, morala un moft, legile o oportunitate de a face bani, departe de toată *progenitura inutilă, artistică şi neartistică de pe Pământ, cel la fel de decadent ca Olympul…*

…cum-necum, iar am ajuns la Urmuz, incomparabilul! Atrocele!

Şi Urmuz era o posibilitate, se potrivea o recapitulare la final de an aniversar-comemorativ, dar, ce mi-e Urmuz, ce mi-e Micul Prinţ?...

Amân pentru februarie întâlnirea cu *acel copil, care râde, are părul de aur, nu răspunde când este întrebat…* Dar îmi iau precauţia, la fel ca Antoine de Saint-Exupéry la începutul poveştii sale, să cer iertare copiilor că textul este dedicat oamenilor mari, în loc să mă refugiez de adevăratelea pe planeta cea mică şi minunată. „Dar, am o scuză serioasă: acest om mare [cititorul] este cel mai bun prieten pe care îl am pe lumea asta. Mai am încă o scuză: acest om mare poate pricepe tot, chiar şi cărţile pentru copii.” (Nu dau referinţe, poate vă provoc astfel să recitiţi *Micul prinţ*.)

Până în februarie, totuşi, vine iarna – o speranţă la îndemână. Mă las acoperit de zăpadă, departe de orice televizor, *sufletul lor de netrebnici!* – e înjurătura mea maximală, dar nici nu ştiţi câtă fiere pun în ea, de-o vor citi, de li se va spune, mai rău le va fi decât în blestemul lui François Villon la adresa duşmanilor Franţei, completat cu cel împotriva crâşmarilor care botează vinul!...

Ah, meştere Villon, prietene! *Dar unde sunt zăpezile de altădată?...*

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Moralitate în alegeri, moralitate în administraţiune, moralitate în justiţie chiar, iată trebuinţele imperioase ale momentului: opoziţiunea de toate nuanţele, unită asupra acestui program comun, va fi sigură de triumful ei.

Cu aceste cuvinte am terminat noi primul Bucureşti al ziarului de la 20 noiembrie trecut.

Dacă ne-am permis a le reproduce astăzi cauza este că faptele au venit să ne dea dreptate foarte curând. Demisia motivată a dlui Ion S. Brătianu, fost preşedinte al Tribunalului de Comerţ din Ilfov, demisie pe care am publicat-o în numărul de alaltăieri, ridică cu brutalitate vălul ce acopere planurile guvernamentale şi ne pune din nou faţă-n faţă cu vestita „influenţă morală" care va face celebru pentru vecie numele actualului şef de cabinet.

Negreşit ar fi multe de zis asupra acestei demisii, venită tocmai în ora din urmă şi în momentul unei permutări. Lucrul este însă fără interes pentru cititori, care probabil nu se aşteaptă să găsească caractere catoniane printre membrii familiei de la putere.

Lăsăm deci la o parte mobilul ce a împins pe tânărul magistrat să-şi dea demisia şi luăm act numai de revelaţiunile sale, revelaţiuni cu atât mai zdrobitoare cu cât ele vin din partea unui membru credincios al partidului şi aliat prin legături de sânge cu prim-ministrul chiar.

Or, ceea ce rezultă în mod netăgăduit prin această petiţie este că guvernul caută, uzând şi abuzând de atotputernicia sa, să transforme pe magistraţi în agenţi electorali.

Cunoşteam de mult colosalele preparative ce se fac în vederea viitoarei campanii electorale. După câte ştim, ele vor întrece cu mult tot ce ţara a avut ocaziunea să vadă în trecut în asemenea materie. Nu credeam totuşi ca cutezanţa oamenilor de la putere să meargă până a dezonora justiţia, făcând-o unealtă de partid şi servindu-se de dânsa în alegeri spre a oprima voinţa şi conştiinţa alegătorilor.

Nimeni nu mai trebuie să-şi facă astăzi iluzii asupra monstruoasei ingerinţe guvernamentale ce se pregăteşte în umbră. Câteva alegeri parţiale ce au avut loc de curând au dovedit până la evidenţă că nu mai este nimic de aşteptat de la guvern şi că cetăţeanul, spre a-şi putea da votul în libertate, trebuie să conteze numai pe energia lui, legile şi oamenii fiind neputincioşi spre a-l apăra în contra presiunii puterii executive. Astfel, bunăoară, prefectul Chiriţopolu, în ajunul unei alegeri de deputat la colegiul IV din judeţul ce administrează, a schimbat cu grămada pe toţi învăţătorii de sate bănuiţi că nu simpatizează cu guvernul şi i-a înlocuit cu creaturi de al căror devotament este sigur întotdeauna.

Pe cât însă sunt de făţişe şi de neruşinate planurile guvernului faţă cu viitoarele alegeri, pe atât trebuie să fie de energică şi de încordată rezistenţa opoziţiei. Nu este demn pentru ţară a se lăsa să fie intimidată de o mână de oameni care şi-au făcut demult din patriotism o meserie şi al căror trecut ne spune îndestul ce vor fi capabili să facă în viitor.

Toată lumea este sătulă de domnia acestor paraziţi. Naţiunea voieşte să răsufle un moment, căci grumajii îi sunt apăsaţi de politica dlui Brătianu, care o înăbuşeşte. Ea are trebuinţă de repaos spre a-şi reculege puterile şi a reîncepe munca zilnică, muncă fără de care popoarele ca şi indivizii nu pot trăi. (...)

Atât mai rău dacă cetăţenii nu vor înţelege acest adevăr! (*Timpul,* 2 decembrie 1882)

De îmbunătăţiri rele cât vrei suntem sătui, zicea un scriitor pe la anul 1840; şi, dacă vrea cineva să judece acest saţiu de îmbunătăţiri din ce în ce mai rele, n-are decât să măsoare gradul de nepăsare politică cu care publicul întâmpină vestitele propuneri de reformă ale Constituţiei şi legii electorale.

Dar se va da regelui sau Parlamentului dreptul de a declara război? Dar se va introduce noul titlu în Constituţie? Dar se vor şterge din număr, ca o definitivă recunoaştere a faptului îndeplinit, judeţele ce s-au şters demult din trupul, indivizibil, dragă-Doamne, al ţării? Cine mai ia în serios toate acestea, cui i-ar veni în minte să atribuie acestor lucruri importanţa unor acte de stat?

Zece – douăzeci de ani de luptă parlamentară şi ziaristică se desfăşoară în ţările Apusului când legea fundamentală e să se schimbe; la noi pensia reversibilă votată unui patriot merită cu drept cuvânt mai multă atenţie decât o schimbare a Constituţiei.

Cu drept cuvânt zicem. Nu prin vorbe tipărite şi votate de două treimi ale Adunării chiar se întemeiază monarhia într-o ţară, ci prin spirit monarhic, prin încredere în această formă de stat. Acest spirit nu se face, nu se improvizează; el se naşte din istoria naţională, e inerent poporului. Noi însă, după mărturisirea celui mai de căpetenie politician, trăim în realitate sub republică şi cată să credem ceea ce ne zice dl C.A. Rosetti, căci e un om, ce e drept, străin în România, care însă a văzut multe lucruri şi ştie desigur a distinge între monarhie şi republică; distinge cu atât mai bine cu cât elementele politice republicane în ţară sunt tot atât de venetice ca şi el.

În realitate, în noaptea în care Carada şi C.A. Rosetti, au pus la cale textul Constituţiei actuale, s-a ucis principiul monarhic în România, au murit pentru totdeauna Mircea Bătrânul şi Ştefan cel Mare; au murit atât de mult în inima tuturor încât un Simulescu poate preface în puşcărie mormântul celui dintâi, cum ar preface şi pe-al celui de al doilea dacă acesta n-ar avea fericirea de a dormi în pământ străin. Prin acea cartă pusă la cale de doi samsari politici s-au declarat egali samsarii popoarelor străine cu poporul ţărilor române. În acel moment naţionalitatea română din aceste ţări şi-a lepădat armele, recunoscând că pe veci merită a fi exploatată de străini. În decursul întregului nostru trecut, exceptând epoca de tină şi înjosire a fanarioţilor, monarhul avea puterea de a-şi apăra poporul. (...) Matei Basarab răscumpăra cu bani din visterie pământuri încăpute pe mâini străine; astăzi trei din patru părţi ale acestor pământuri sunt în asemenea mâini. Se înţelege că cu pământul trec drepturile publice, cu acestea Parlamentul, cu Parlamentul puterea.

Astfel doi conspiratori au aplicat cuţitul de disecţie asupra principiului monarhic precum rezulta din istoria noastră şi au făcut din el o umbră, luându-i iniţiativa, luându-i orice voinţă, orice gândire, orice acţiune proprie. E indiferent dar titlul când el se dă umbrei unei instituţiuni.

Domnul nu mai are dreptul de a pedepsi pe tâlharul pus în funcţie, el n-are dreptul de-a apăra poporul în contra celor ce învederat îl exploatează, nici asupra vânzătorilor de ţară şi Domnie, el nu mai are dreptul spadei. (…)

Să urmărim dar gradele de tranziţie în care domnia acestor elemente se măreşte şi mai mult, să urmărim cu câte palme devine tot mai adânc mormântul poporului nostru în ţara sa proprie.

Ingrată misiune în adevăr, şi cel ce simte zi cu zi cum relele politice se schimbă în rele fizice, cum exploatarea exercitată de aceste elemente asupra poporului se preface în morbiditate, sărăcie şi moarte, cum viaţa poporului nostru este preţul cu care se plăteşte această pseudocivilizaţie, acela ar fi vrut de mult să-nchidă ochii, ca să nu mai vadă ce se petrece.

Suntem însă condamnaţi de-a asista şi la cel din urmă atentat făcut asupra elementelor rămase independente în ţară, la modificarea electorală, care, nimicind drepturile politice ale proprietăţii istorice, sfărâmă pavăza din urmă care apăra capul acestui popor. (*Timpul*, 3 decembrie 1882)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – editor şi publicist, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – jurnalist cultural, Bucureşti, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – sociolog, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Trădarea cărturarilor (II)

Horia BĂDESCU

Spuneam în episodul trecut că, la mai bine de un veac, Caragiale definea, denunţa şi amenda existenţa maladiei autodenigrării. Câteva decenii mai târziu, în 1933, în numărul din 10 septembrie al ziarului *Vremea* (articol preluat *in extenso* de revista *Lumea*, în nr. 8/2023), Mircea Eliade făcea o analiză mult mai aprofundată a modului de manifestare şi a cauzelor acesteia: „A apărut, acum de curând (Bănuiesc că Eliade nu avea cunoştinţă de scrisoarea lui Caragiale! n.n.), o nouă modă printre tinerii intelectuali şi scriitori: a nu mai fi români, a regreta că sunt români, a pune la îndoială existenţa unui specific naţional şi chiar posibilitatea inteligenţei creatoare a elementului românesc. Să ne înţelegem bine: tinerii aceştia nu depăşesc naţionalul pentru a simţi şi gândi valorile universale, ei nu spun «nu mai sunt român pentru că sunt înainte de toate om şi cuget numai prin criteriul universal şi etern». (...) Ei pur şi simplu regretă că sunt români şi ar vrea să fie (o mărturisesc) orice altă naţie de pe lume: chinezi, unguri, nemţi, scandinavi, ruşi, spanioli; orice, numai români nu. S-au săturat până în gât de destinul acesta de a fi român. Şi caută prin orice fel de argumentare (istorică, filosofică, literară) să demonstreze că românii sunt o rasă incapabilă de gândire, incapabilă de eroism, de probleme filosofice, de creaţie artistică şi aşa mai departe.

Unul se îndoieşte atât de mult de realitatea neamului românesc războinic, încât îşi propune să citească *Istoria Imperiului Otoman* a lui Hammer, ca să verifice dacă într-adevăr s-au luptat cu turcii şi i-au învins! Altul crede că orice creier care contează în istoria şi cultura «românească» nu e de origine română: Cantemir, Kogălniceanu, Eminescu, Hasdeu, Conta, Maiorescu, Iorga, Pârvan etc. etc. – toţi, dar absolut toţi, sunt streini. Sunt slavi, evrei, armeni, nemţi, orice; dar nu pot fi români, românii nu pot crea, nu pot judeca; românii sunt deştepţi, sunt şmecheri, dar nu sunt nici gânditori, nici creatori. (...)

Nu cred că se află o ţară europeană în care să existe atâţia intelectuali cărora să le fie ruşine de neamul lor, să-i caute cu atâta frenezie defectele, să-şi bată joc de trecutul lui şi să mărturisească în gura mare că ar prefera să aparţină, prin naştere, altei ţări. (s.n.) (...) Tinerii aceştia sunt supăraţi pe neamul românesc, pentru că românii nu au drame, nu au conflicte şi nu se sinucid din disperare metafizică. Tinerii au descoperit o întreagă literatură europeană de metafizică şi etică a disperării. Şi, pentru că disperarea este un sentiment necunoscut românului (care a rămas, în pofida atâtor erezii şi culturalizări, drept credincios Bisericii Răsăritene), tinerii intelectuali au dedus stupiditatea iremediabilă a acestui neam." Ar fi aici de adăugat şi nostalgica preferinţă, a junilor intelectuali şi nu doar a lor şi nu doar atunci, pentru biserica apuseană, cu deosebire pentru catolicism, al cărui universalism, socotesc ei, i-ar fi putut scoate pe români, mai ales pe ardeleni, de sub marginalizarea impusă de acesta ortodoxiei „schismatice", cu beneficii de „europenizare". Adepţii acestei idei ar trebui să se uite mai atent la istoria noastră şi să constate că tocmai ortodoxia, de care în realitate nici măcar greco-catolicii ardeleni nu s-au lepădat, e aceea care, alături de limbă, a ţinut unită românitatea!

La data apariţiei articolului, Cioran, cu care Eliade avea să aibă relaţii cordiale în perioada exilului, era şi el un tânăr de 22 de ani, care încă nu scrisese nici *Schimbarea la faţă a României,* nici *Pe culmile disperării,* nici nu teoretizase sinuciderea, pe care nu a „practicat-o" decât teoretic, ca şi disperarea de altminteri, dar care i-au oferit un statut şi o pâine destul de albă în Franţa bântuită de patima paradoxului şi disperărilor metafizice! Însă întreagă această atitudine, această încrâncenare în a demonstra starea joasă a poporului român, făcută de proprii fii, decurge din superficialitatea analizei făcute de aceştia, de semidoctismul cognitiv, de o grilă axiologică deformată, de reacredinţă. Fiindcă, spune Eliade: „,...Tinerii n-au înţeles nimic din geniul acestui popor românesc, bântuit de atâtea păcate, având nenumărate lipsuri, dar strălucind totuşi cu o inteligenţă şi o simţire proprii. (...) Aceia care disperează de destinul de a se fi născut român, judecă strâmb meritele şi defectele poporului. Ei vor problematică, îndoială, eroism – iar poporului îi e cu totul străină îndoiala şi despre eroi (ca şi despre personagiile biblice şi apostolice!) are o concepţie cu totul familiară. (Eu însumi am vorbit şi scris, în nenumărate contexte, despre această relaţie, întrutotul particulară, a românilor cu transcendentul, despre acest mod aparte de a se situa în lumea văzutelor şi nevăzutelor, de a se simţi imanenţi armoniei universale. N.n.) Pentru un tânăr intelectual, credinţa şi îndoiala au valoare filosofică, deschid căile meditaţiei prin «probleme»; pentru un ţăran român nu există îndoială, el crede firesc («aşa cum curg apele şi cresc florile»), fără «probleme» (ţăranul român este realist; vezi colecţiile de proverbe, ca să înţelegi cum a reacţionat el contra încercărilor de idealism, de criticism, aduse de popoarele cu care a intrat în legătură). (...) A fi aşa cum a lăsat Dumnezeu este adevărata axă a «spiritualităţii» poporului. În concepţia poporului, nimic nu se creează, nimic nu se face; lucrurile vin şi pleacă, lucrurile se întâmplă."

Este un mod de vieţuire şi de gândire care introduce în ecuaţie veşnicia. Românul nu trăieşte doar în „clipa cea repede ce ni s-a dat", ci şi prin ea, în fiinţa adevărată a timpului care este eternitatea. Liviu Rebreanu considera, pe bună dreptate, că „românul are intuiţia eternităţii lui ca fiinţă colectivă. De aici imensa lui putere de a se asimila împrejurărilor, păstrându-şi intact sufletul" (apud Cornel Cotuţiu, *Gheare blânde*). Iar dacă „lucrurile se întâmplă", ele se întâmplă după şartul şi la vremea lor, prin fapta omului – ar fi trebuit să adauge Eliade! Iar românul nu îşi refuză responsabilitatea, chiar dacă ea decurge din soartă!

Şi avea să conchidă Mircea Eliade: „Este adevărat că poporul românesc suferă de multe păcate, este adevărat că ne lipsesc multe axe, dar aceasta e condiţia umană, acestea sunt posibilităţile noastre de a atinge universalitatea. Putem pleca de la ele sau le putem ignora pur şi simplu. Dar nu e nici cavaleresc, nici eficace să ne fie ruşine că ne-am născut români, numai pentru simplul motiv că nu găsim în valenţele româneşti ceea ce vor Şestov sau Dostoievski."

Învăţatul Eliade vine din alte vremi şi vorbeşte pentru alte vremi în reproşurile, atât de urban exprimate, aduse derapajelor de acum un veac. Cum să ceri cavalerism mahalalei care şi-a instaurat victoria asupra României? Cum să polemizezi urban cu intelectualii, pe unii, vai!, n-ai cum să-i pui între ghilimele, care aruncă zoaie pe chipul şi altarele ţării, ale naţiunii (ce cuvânt odios, nu-i aşa?), pe cugetul şi pe sufletul ei? Cu aceia pentru care mitul fondator al *Mioriţei* şi proiecţia lui filosofică şi existenţială dată de Lucian Blaga, *spaţiul mioritic,* au ajuns prilej de zeflemea în ciocoismul, intelectual sau nu, contemporan, al acelora care dispreţuiesc ţara deşi au supt la sânul ei, s-au format în ea şi care cred că nu-i datorează nimic, cu atât mai puţin dragoste şi respect. Aceia pentru care îndemnul unui preşedinte, ucis de ai săi poate tocmai pentru iubirea de ţară, John Kennedy, „Nu întreba ce ţi-a dat ţie America, ci întreabă-te ce ai făcut tu pentru ea!", n-are nicio valoare. Aceia pentru care România a ajuns Românica, puzderia de plecaţi în patru vânturi, „cu părinţii în boccele şi cu ţara pe pingele", cum scriam deunăzi deplângând soarta satului şi a ţăranului, „suflete de fum şi ceaţă/ neguţate-n târg şi-n piaţă", umili zilieri în afară şi zmei la întoarcerea de sărbători, mestecând sloganul „Aşa-i în România!" O Românie lăsată să fie făcută de alţii căci nu-i aşa: „Vrem o ţară ca afară!" Dar s-o facă alţii! O ţară în care mi-aş dori ca aserţiunea/prorocirea lui Rebreanu cu privire la capacitatea românului „de a se asimila împrejurărilor, păstrându-şi intact sufletul" să se adeverească! Deşi...

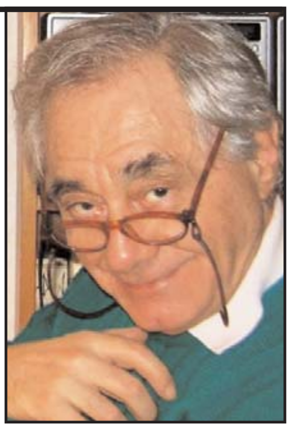
Deşi la această oră, însuşi mult visatul şi mult lăudatul Vest european suferă sub asediul doctrinelor importate de peste ocean, de aceeaşi maladie a desconsiderării de sine, bolnav de o culpabilitate care aduce în discuţie nu prezentul, ci trecutul, culpe istorice menite să submineze, să anihileze şi, dacă sminteala contemporanilor o va permite, să eradicheze chiar valorile fundamentale ale lui *homo sapiens* în favoarea unor fantasme viciate de toate viciile posibile. Cu concursul aceluiaşi cal troian: „cărturarul" sau chiar cărturarul. Pe bună dreptate se întreba Duglas Murray, în exemplara sa analiză din volumul *Strania sinucidere a Europei*: „Pare de neînţeles cum oameni deştepţi şi cultivaţi au părut să considere de datoria lor să nu sprijine şi să nu protejeze cultura în care ei înşişi crescuseră, ci, mai degrabă, s-o renege, s-o atace sau s-o submineze sub orice formă. (...) Poate că ne desconsiderăm pe noi înşine, dar suntem dispuşi să arătăm consideraţie cu totul ieşită din comun faţă de oricine altcineva."

Toată presiunea sindromului despre care vorbim n-are niciun amestec în situaţia României? Nu ignor evidenţa factorului economic. Nu ignor faptul că în ultimele trei decenii, economia ţării, industria ei cu precădere, a fost făcută praf şi pulbere, prăduită, vândută pe nimic şi că pe acest jaf s-au constituit averile noii noastre burghezii şi ciocoimi, că acel tratament neocolonialist rezervat ţărilor din Est ca preţ al intrării în UE, despre care îmi vorbea la începutul anilor nouăzeci Gérard de Selys, avea să distrugă piaţa comercială şi, mai ales, piaţa muncii, născând acel exod nemaivăzut, acele milioane de oameni, de toate categoriile şi profesiunile, împinşi spre condiţia de zilieri ai bogatului Vest. Sunt perfect conştient de această realitate. Dar mai înainte ca ea să se producă ca fenomen de masă, începând din a doua jumătate a întâiului deceniu al acestui veac, „raptul" de forţă de muncă românească fusese pregătit de insistenţa cu care a fost cultivat, cu asiduitate, dispreţul pentru istoria, spiritualitatea, demnitatea, credinţa acestei naţiuni, îndoiala asupra valorilor ei, despre care vorbeam la început, inducerea ideii de popor de mâna a doua, a sindromului ruşinii de a fi român, despre a cărui eficacitate, în distrugerea naţiunii, avertiza Mircea Eliade. Contribuţia „cărturarilor" la această situaţie e de domeniul evidenţei. Nu doar a celor care au făcut-o conştienţi, trădând adevărul interesului naţional pentru pasiuni politice, cum acuza Benda, ci şi a „naivilor" bine situaţi, în cazul cărora nu intră în discuţie starea materială, care şi-au exportat odraslele, multe dintre ele minţi strălucite, formate şi pregătite însă, cel puţin până la nivel mediu, dacă nu şi universitar, de şcoala românească. Ştiu că nu suntem noi singurii care au căzut şi cad pradă raptului de inteligenţă, furtului de creiere. Nu demult, Gérard Araud, fost ambasador al Republicii Franceze în SUA, citat de revista *Lumea*, remarca faptul că, în condiţiile evoluţiei problematice a economiei Uniunii Europene, „plecarea europenilor spre alte zări nu este deloc de dorit. Ne pierdem tinerii cu educaţie superioară care aleg să plece în special în SUA, unde au mai multe oportunităţi, fie în cercetare, în universităţi sau în sectoarele private. Când călătoream prin America, întâlneam cercetători europeni, chirurgi, profesori şi oameni de afaceri din Europa. Mi-era greu să-mi ascund tristeţea că aceşti tineri, pentru educaţia cărora ţările noastre au plătit, nu fac decât să îmbogăţească America." *Quod erat demonstrandum!* Cu adăogirea că, deocamdată, pentru junii români, blocaţi de „binefacerile" parteneriatului strategic, Eldorado-ul rămâne Vestul european.

→

Homo sapiens

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Un proverb evreiesc: „Pentru că Dumnezeu nu putea fi peste tot, a inventat Mama”. (Din *România literară*, nr. 6, 15 februarie 2008)

Azi-noapte am dansat împreună cu participanţii la emisiunea lui Patrick Sebastian „Cel mai mare cabaret al lumii”. O întreagă oră, prima oră a acestui an. Ne-am dezlănţuit, la fel ca personajele de pe ecran. Fără să ne punem nicio clipă întrebarea dacă dezlănţuirea asta este „a bună” sau... Deci, ne-am simţit realmente bine, liberi, fără griji, fără neliniştea vârstei: tinerei. Am trăit, cu alte cuvinte, un moment rar, surprinzător. La vârsta a V-a şi ceva... Să sperăm că a fost un semn de bun augur pentru acest an. (1 ianuarie 2018)

Asemenea ninsoare deasă, cu fulgi atât de mari, n-am văzut nici la Stockholm! Boschetele, pomii, chiar şi strada au devenit albe. Mai devreme, pe la ora 9 fără ceva, ningea molcom şi strada era udă ca sub ploaie. Apoi s-a înfuriat iarna şi, pe la 10.30 am tras câteva poze care vor ieşi ca prin ceaţă. Şi ninge, şi ninge, chiar şi acum, după ora 2. Între timp s-a oprit şi curentul electric! Sus temperatura a scăzut la 16 grade şi continuă să scadă. Dacă mai continuă aşa, suntem în pom, căci altă sursă de căldură n-avem. N-avem suficientă lumină nici pentru citit. Sub velux, locul cel mai luminos, e acum umbră deasă, lucarna fiind acoperită de zăpadă.

Nu mai ninge cu folofoştoace ca azi-dimineaţă, dar ninge în continuare foarte des, iar temperatura nu dă semne de creştere. După cum se vede pe butucul de sub fereastra bucătăriei, a nins între 15 şi 20 cm. Incredibil! Am venit aici să scăpăm de iarnă... Nu ne rămâne altceva mai bun de făcut decât să ne gândim la ceasul petrecut acum trei zile la Narbonne, sub un soare cald şi vesel, la acea oră în care am şezut pe treptele primăriei, în faţa vestigiilor din epoca romană: Via Domiţia, descoperită şi dezvelită recent.

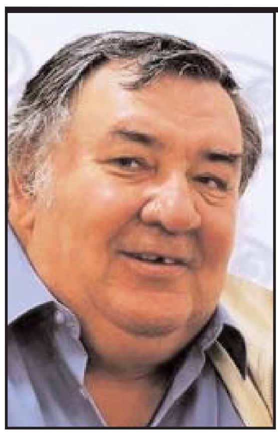
(În satul din Languedoc, 8 martie 2010)

În seara asta pe postul televiziunii AXESS, dialog cu Joseph Campbell despre mituri, mitologie, religie, religii. Principalele lui lucrări sunt inspirate mai ales de Jung, ideea arhetipurilor. Joseph Campbell a descoperit şi studiat *coincidenţa* arhetipurilor la popoare aflate la mari distanţe, în spaţiu sau/şi în timp. Un subiect al discuţiei: A-U-M, sunete care sunt rostite, îngânate ca o melopee de către budişti, sugerând naşterea, viaţa, moartea. Foarte plastică şi convingătoare descrierea înlănţuirii acestor trei sunete: A – vocala cu gura larg deschisă, U – vocala pronunţată cu deschidere spre cerul gurii, M – consoana care începe cu închiderea buzelor şi se termină printr-o mică explozie = expierea.

Am descoperit în Wikipedia.fr 14 înregistrări ale acestei melopei la tot atâtea grupuri/secte budiste. Majoritatea nu depăşesc 3-4 minute, dar sunt două care durează între 12 şi 13 minute! Cu urechile mele obosite n-am îndrăznit să le mai ascult.

(18 iunie 2019)

La horitul fânului

Nicolae GEORGESCU

Jupâneştii noştri au o legendă întemeietoare, cu un jupân răsplătit de Negru Vodă cu atâta moşie câtă poate înconjura în goana calului într-o zi de vară (legenda e lungă, poate revin asupra ei) – dar au şi o tradiţie: s-au întemeiat de şapte neamuri, din care se trag toţi locuitorii actuali (Cuculenii, Găiţeştii, Căpăţânenii, Boroghioneştii, Roşeştii, Burneieştii, Pelineii şi Vălenii). Aceste neamuri vin de undeva de la Cuca Măcăii, cum ştiam şi eu din copilărie – arătându-ni-se de către cei bătrâni doar direcţia spre acest loc, spre Cornu Caprii.

Fratele meu mai mare, Gelu, fie-i ţărâna uşoară, care a fost în tinereţe profesor la Deduleşti, pe Dealul Negru, spre Râmnicu Vâlcea, pretinde că a găsit acest sat – şi chiar ne-a dus acolo pe câţiva din familie în plimbare, cu mulţi ani în urmă, când era şoferul maşinii lui, să vedem şi noi locul de unde am venit. Ar fi vorba de satul Cuca de din jos de Deduleşti, prin zona Mănăstirii Cotmeana. Cum văd azi pe Internet, lângă Cuca e satul Măcăi care l-a înghiţit la un moment dat pe acesta, de aici expresia Cuca Măcăii. Pe mine, când m-a plimbat pe drumurile acelea, Gelu m-a oprit mai întâi la vechea mănăstire a lui Mircea cel Bătrân, ca să-mi arate, între altele, un şantier arheologic în devenire. Se găsise un mormânt comun în curtea mănăstirii – şi varianta ghizilor de moment ai locului era că s-a dat o mare bătălie cu turcii pe la 1400 şi morţii noştri cei mulţi au fost puşi în umbra sfintei cruci ca eroi ce au fost. De aici, Gelu m-a dus la Cuca, unde mi-a amintit legenda satului nostru cu Jupânul care l-a ajutat pe un mare Voievod într-o mare bătălie... Legăturile sunt uşor de făcut, iar varianta lui era, bazându-se nu numai pe Cuculeni, dar mai ales pe denumirea neamului Căpăţâneştilor, al căror nume trebuie că vine de la muntele Căpăţânii ce străjuieşte judeţul Vâlcea, că Jupânul nostru şi-a adus neamurile din această zonă spre Muscel.

Am păstrat această variantă în minte mult timp. Am verificat, prin biblioteci, numele Cuca şi am ajuns la Cauca (Caucaz, Caucaland), apoi la denumirea cauconilor din antichitatea lui Homer, apoi la căuş, căuc. De ce aici, şi nu m-am oprit la cuc, la neamul Cuculenilor de la noi? Pentru că am plecat la drum cu imaginea reliefului: satul Cuca se află într-o scobitură de pământ, într-un fel de căuc al pământului. E frumos, glorios chiar, să te regăseşti în Homer...

Credeam, prin Bucureşti, că şi acea strigătură de Pluguşor, „Că noi suntem de la Cuca Muca/ Unde e mămăliga cât nuca“, este tot o amintire dinspre Cuca fratelui Gelu. A trebuit să treacă timp, să mă aflu întâmplător prin Dârmăneşti, la vreo şapte km mai jos de Jupâneştii noştri, şi să-mi povestească un tânăr vânjos, la o halbă de bere, cum câştigă ei, dârmăneştii, un ban-grămadă vara mergând la Dragoslavele, la „horitul fânului“.

Chiar aşa îi zice, şi e vorba de plimbatul fânului de colo-colo, după soare, pentru că āia cosesc pantele abrupte ale muntelui şi apoi stau la faţa locului o zi-două, până se usucă fânul să-l strângă în clăi. Numai că acolo e soare pe sponci, răsare pe la prânzul āl mic şi se dă repede pe după creste, pe după stejari, astfel că trebuie să fugi cu iarba şi s-o întinzi după el, adică să *horeşti* fânul. Cum îmi explică tânărul, ei ştiu dinainte unde va fi soarele peste atâta timp – şi acolo duc iarba, ceea ce mă face să cred că vorba folosită, „horit“, vine chiar de la „oră“, *hora,-ae* latineşte, dar şi greceşte la fel; va fi chiar termenul cult introdus de vreun latinist de peste munţi în vocabularul curent? Pentru că *hora* latinesc a dat la noi *oară*, iar *oarele,* refăcut, *orile,* sunt un fel de zâne bune (sau rele, cum ar fi ielele), vezi expresia de limbă „vino-ţi în ori“, care înseamnă revino la orile, oarele bune... Noi mai avem „într-o doară” (*d’oară,* pentru *de hora*), cu sensul fie ce-o fi, cum vrea oara/ora – deci obţinem trei calităţi ale orei: bună, rea şi întâmplătoare.

Expresia este întrucâtva similară cu alta: „mă scoţi din sărite” – care înseamnă, nu este aşa, mă faci să-mi pierd răbdarea, să-mi sară *muştiucul* (aşa: e vorba de *muştiuc*, dopul de la sticla cu must, care sare la agitaţie; de unde muştarul, habar nu am – probabil a fost o inserţie argotică împământenită). În latineşte *salio, salire* înseamnă şi a sări, dar sensul lui de bază este a juca, a dansa, deci a ţine obligatoriu un ritm. Mai apropiată de acest sens este expresia românească *îmi pierd sărita*. Pe scurt, fiecare om are sărita lui, ritmul, mişcările lui (ale minţii – sau ale trupului), şi când îl agasezi sau îi distragi atenţia riscă să iasă din acest ritm. Odată cu invenţia ceasului, şi mai ales a celui care ticăie, lucrurile se înţeleg mai bine – dar tot nu mai facem legătura cu sensul originar al cuvântului. Oricum, reţineţi că chiar Eminescu îi scria Veronicăi Micle într-o scrisoare de prin 1882 (când avea de gând să-şi vândă ceasul cel de aur ca să-i închirieze o casă în Bucureşti), în româno-germană: „Ich werde ticăit” (am să devin ticăit).

Revin, însă, la horitul fânului, şi iată cum comentează azi vecinul meu din Dârmăneşti: „– Că āia cosesc la Cuca Măcăii, încólo!“, a încheiat tânărul horitor, şi, firesc, l-am întrebat imediat unde e Cuca Măcăii. Mi-a răspuns aşa: „– Nu, bre, nu e un loc, e cum am spune noi la dracu în praznic.“ Ca să întăresc, am completat: „– Adică, pe unde a dus mutu iapa, cum s-ar zice“ – şi mi-a confirmat. (Am scris legat şi cu accent pe o: când zic coló, cu accentul pe finală, ţăranii înţeleg strict un loc definit, încercuit. Vezi chiar la Eminescu: „Acolo-n ochi de pădure/ Lângă bolta cea senină/ Şi sub trestia cea lină”: e localizare cât se poate de exactă. Invers, când zic acólo, ţăranii înţeleg aproximare: vreo 10-15 lei acólo etc. Ţăranii ştiu limba lui Eminescu mai bine decât noi.

Deci „Cuca Măcăii“ nu e un loc, ci o u-topie, ceva care nu există decât în vorbă. Probabil că trebuie pus alături de expresii precum „colac peste păpăză“, sau considerat sinonim cu „glavnică“ (şi într-adevăr, „cucă“ este şi vârful unui munte, dar şi un fel de colac răsucit din pânze tari şi pus pe cap ca să poţi purta mai uşor cofa), sau cu penele din moţul capului de la pupăză... De *măcăit,* raţa măcăne – iar cuc *măcănitor* sau cuc-raţă va fi însemnând ceva în ornitologia populară sau cultă? Nu mă ajută dicţionarele, nici bibliografiile – şi nu e cazul să zăbovesc, îmi păstrez tema pentru întâmplări ştiinţifice viitoare fără a-mi face complexe culturale, de vreme ce deviza mea în această privinţă este că până şi cel mai bun caşcaval are găuri în el; ba încă se poate spune: caşcavalul găurit este cel mai bun, iar cel compact, des, aţos, cum ar fi o informaţie densă ca o ladă de nisip, nu are gust... Ceea ce mă intrigă, însă, este că la mine în sat n-am aflat expresia, dar în satul vecin circulă! Cum de există diferenţe la distanţe atât de mici?! Suntem noi bordeie aşa de separate?... Oricum, Cuca Măcăii (în trei silabe, vă rog!) este o expresie glumeaţă care înseamnă u-topos, nicăieri, niciunde.

Săracul bietul frate-meu Gelu, că nu mai trăieşte acum, când fac aceste completări, ce s-ar mai întrista să afle – el, care a aflat de unde am venit noi în Jupâneşti acum şase-şapte sute de ani – că suntem de nicăieri, că această Cuca Măcăii nu înseamnă nimic cert ca loc... Şi că dacă ne-am ruga la Sfântuleţu să binecuvânteze locul originii noastre, ar trebui să binecuvânteze toate zările – şi pe noi înşine.

Dar nu pot să nu-mi amintesc că părinţii celor care au făcut România modernă şi-au trimis copiii la înalte şcoli europene nu pentru a rămâne acolo, ci pentru a reveni şi a construi, cu trudă şi inteligenţă, cu iubire de neam, o ţară ca afară! Dar cum să mai fie conştiente de aceste realităţi noile generaţii, atunci când istoria naţională şi limba şi literatura română au devenit cenuşăresele curriculei şcolare? Cine dintre cei tineri mai are acces la bătrânul Grigore Alexandrescu, părintele teatrului românesc, pentru a afla din fabula acestuia *Toporul şi pădurea* că: „Cele mai multe rele nu vin de pe afară,/ Nu le aduc streinii, ci ni le face toate/ Un pământean de-ai noştri, o rudă sau un frate”? Fiindcă ne putem întreba dimpreună cu acelaşi Douglas Murray: „Cât de mult poate supravieţui o societate după ce s-a desprins de ancorele care o ţineau conectată la sursele şi energiile ei fondatoare?”

Ar fi bine să nu uităm că în 1932, la nici 15 ani de la Marea Unire, Ion Chinezu făcea în revista *Gând românesc* cutremurătoarea afirmaţie: „Noi, ardelenii, am trădat Ardealul!” Dacă ne uităm bine în oglinda contemporaneităţii, putem să-l parafrazăm: Noi, românii am trădat România!

Homo sapiens

Exilul şi utopia (III) Invaziile entropiilor inumanului

Dan ANGHELESCU

Într-un asemenea context, literatura şi publicistica exilului românesc se vor vădi ca un fenomen cu totul aparte, unic în cultura lumii din veacul XX. În pofida condiţiilor materiale deosebit de precare ale celor ajunşi în băjenii, această literatură avea să depăşească graniţele continentului european într-un chip aproape miraculos. Începând din Franţa, Germania, Italia, Anglia sau Spania, fenomenul a cunoscut o fulminantă extindere pe întreg mapamondul, ajungând până în îndepărtatele teritorii din Argentina, Honolulu, Mexic, Statele Unite ale Americii ori Canada. Pentru tinerii intelectuali români formaţi în perioada interbelică, pierderea şi depărtarea de patrie vor fi resimţite ca o tragică şi devastatoare prăbuşire de lume. Aşa se face că scrierile lor vor căpăta toate aspectele unui sever rechizitoriu, dar şi pe acelea ale unei tragice şi acuzatoare mărturii asupra *timpului* în care au fost siliţi să trăiască.

Totodată, printr-un consens general, toţi cei ce reuşiseră să-şi afle un adăpost dincolo de hotarele ţării ocupate de Rusia comunistă aveau să iniţieze un amplu demers de conservare a culturii, a istoriei şi a tradiţiilor de înaltă spiritualitate a românităţii. Aceasta şi pentru că în ţară, sub presiunea memoricidului stalinist, distrugerea totală a dimensiunii identitare părea iminentă. Prin urmare, cu toată împovărătoarea lipsă a oricăror resurse, înţelegerea acestei primejdii mortale pentru românitate a determinat o asemenea mobilizare de forţe în rândul celor din exil, încât, cu o rapiditate greu de anticipat în condiţiile date, s-a reuşit o miraculoasă apariţie a unei ample reţele de publicaţii literare. După editarea cu mari sacrificii a primei reviste a exilului românesc, *Luceafărul,* tipărită la Paris în 1948 de Mircea Eliade, N.I. Herescu şi Virgil Ierunca, avea să urmeze (la Madrid în iunie 1951) revista *Destin* datorată lui George Uscătescu.

Cuvântul-înainte al primului număr al acesteia ilustra, lapidar însă deosebit de edificator, gravitatea extremă a celor ce se petreceau în România devenită, sub ocupaţia armatei roşii, Republică Populară: „Bibliotecile şi arhivele distruse, universităţile şi şcolile transformate în laboratoare de roboţi, revistele, publicaţiile, teatrele, devenite centre de dezumanizare forţată sub imperiul tiraniei staliniste, sunt tot atâtea eforturi ale generaţiilor româneşti care ne-au precedat, făcute praf şi pulbere."

Iată dar, expusă cu limpezime, principala cauză ce a determinat şi influenţat decisiv nu numai apariţia publicisticii, ci şi a unei întregi literaturi menite să exprime orientarea anticomunistă a exilului românesc. Se declanşa astfel o luptă acerbă de apărare a românităţii; de combatere a înveninatelor răstălmăciri ce vizau întreaga tradiţie istorică şi spirituală a românilor prin înverşunata ponegrire a graiului, credinţelor şi culturii într-o obstinată tentativă de nimicire totală a acestora. Sunt semnificative cele ce se scriau în primul număr al revistei *Luceafărul:* „În locul lui Mihai Eminescu, Hasdeu, N. Iorga, Octavian Goga, Brătescu-Voineşti sau Liviu Rebreanu, ni se propun, în original sau în traducere, autori sovietici. Majoritatea scriitorilor români în viaţă nu mai pot publica. Să sperăm că nu va veni niciodată ziua când nici măcar nu vor mai putea scrie."

Prin cei aflaţi în exil, respiraţia autentică a literaturii române, în coordonatele ei de continuitate cu fenomenul culturii interbelice, căpăta o unică şansă de supravieţuire în dimensiunile autenticităţii sale originare. Înţelegând dimensiunile şi consecinţele letale şi aproape imediate ce se prefiguraseră deja pentru spiritualitatea naţiei, în toată această sincopă de jumătate de veac (*o paranteză cât o întreagă existenţă* a numit-o Monica Lovinescu), acest efort polifonic, deosebit de amplu în susţinerile sale, a căpătat toate caracteristicile unui eroism. Tânăra generaţie care, dincolo de frontiere, va reuşi să asigure o exemplară supravieţuire spirituală a românităţii pe alte, multe şi îndepărtate, meridiane ale planetei înveşnicea o legătură vie cu limba şi spiritul culturii naţionale pentru cei rămaşi în ţară şi cu totul lipsiţi de toate acestea.

Exilul versus Utopia este exprimarea sintetică şi lapidară a faptului că aceasta din urmă a reprezentat invazia distrugătoare a inumanului care a generat terifiantele experimente ale etnocidului şi memoricidului într-o ţară aflată sub ocupaţie. Distrugerea cât mai totală şi definitivă a elitelor culturale şi politice era doar un prim pas în scopul lichidării acestei insule de latinitate care era România. În paralel, prin utilizarea obligatorie a *limbii de lemn,* prin generalizarea terorii, a ideologizării forţate şi a celor mai monstruoase forme ale reeducării împinse până dincolo de ultima limită ale suportabilităţii umane, se exercita, prin toate mijloacele posibile, în forme menite să dizolve orice *forma mentis* ce ar fi devenit capabilă să genereze orice opoziţiei faţă de comunism.

Începând de la momentele acelea, în ţară (având în vedere filo-stalinismul şi cecitatea complice a occidentalilor) orice rezistenţă faţă de comunism se va vădi imposibilă. Printr-o firească reacţie, ricoşeu la toate acestea, tinerii literaţi ajunşi în exil îmbrăţişau *in corpore* ideea lui Mircea Eliade despre *cultură,* ca *unica politică* capabilă să denunţe experimentele criminale aplicate celor din Estul european. În numele tuturor celor jefuiţi de patrie, exilul, prin scris, declanşa o ofensivă – dinamică şi efervescentă – atât în sfera culturii, cât şi în aceea a politicului. Pe terenul acestuia din urmă, demersurile culminau la Paris cu formarea *Consiliului partidelor politice în exil* (august 1948) şi cu editarea ziarului *La Nation Roumaine.* În următorul an (la 10 mai) lua fiinţă *Comitetul Naţional Român* sub preşedinţia generalului Nicolae Rădescu. Şi tot la Paris luau fiinţă o mulţime de asociaţii şi entităţi cu caracter cultural. Între ele se detaşa *Asociaţia Mihai Eminescu,* mai 1948, care avea să iniţieze apariţia primei reviste literare a românilor din exil, *Luceafărul.* În 1949 s-a constituit *Centrul Român de Înalte Studii,* avându-i în conducere pe matematicianul Petre Sergescu, pe istoricul Constantin Marinescu şi pe lingvistul Sever Pop. „Centrul Român de Cercetări" se înfiinţa în 1950 sub patronajul prinţului Nicolae. Şi tot în 1950, în decembrie, cea mai prestigioasă ctitorie culturală a exilului românesc, *Fundaţia Regală Universitară „Carol I",* reapărea (după desfiinţarea ei în ţară de către regimul comunist) în capitala Franţei. În nota adresată Ministerului Francez al Afacerilor Externe, Constantin Vişoianu ţinea să precizeze că Fundaţia Regală Universitară „Carol I" „timp de aproape un secol, fusese în România una dintre cele mai active instituţii culturale în serviciul dezvoltării social-culturale a României". Şi – se mai preciza în respectivul document – „acum era destinată să se constituie, pe teritoriul francez, ca un centru de activitate culturală al refugiaţilor români din Europa şi din toată lumea". (Valeriu Florin Dobrinescu şi Ion Pătroiu, *Documente franceze privind începutul organizării exilului românesc,* Ed. Vremea, Bucureşti, 2003: 99)

Direcţia Fundaţiei a fost încredinţată unui Comitet de conducere avându-l în frunte pe fostul rector al Politehnicii din Bucureşti, matematicianul Petre Sergescu, membru corespondent al Academiei Române şi secretar al Academiei Internaţionale de Istoria Ştiinţelor. De-a lungul timpului, Secretariatul Fundaţiei avea să fie asigurat şi de George Ciorănescu, Emil Ciurea, Neagu Djuvara, Theodor Cazaban şi Constantin Cesianu. Din rândul consilierilor consideraţi „reprezentanţii cei mai autorizaţi ai culturii şi învăţământului superior românesc" făceau parte nume de mare notorietate în sfera culturii, a gândirii şi artelor: Matila Ghyka, Constantin Brăiloiu, Alexandru Busuioceanu, Constantin Amăriuţei, Mircea Eliade, Alexandru Ciorănescu, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Vintilă Horia şi mulţi alţii. Fundaţia avea să servească în mod strălucit raţiunilor identitare pentru care fusese creată şi prin editarea a numeroase cărţi, broşuri şi importante publicaţii. Dintre acestea trebuie neapărat amintite: *Revue des études roumaines, Bulletin scientifique roumain* şi *Fiinţa Românească*. (Matei Cazacu, *Introducere* la volumul *George Ciorănescu şi Exilul Românesc – Documente din arhiva Fundaţiei Regale Universitare Carol I,* Ed. Institutul Cultural Român, Bucureşti, 2007: 10-11; pres, ex. 13)

Literatura exilului românesc reprezintă un fenomen cu totul aparte şi pentru aceea că s-a configurat dincolo de graniţele României, deci, într-un alt context lingvistic, politic şi ideatic, marcat de faptul înstrăinării de propria ţară a unei părţi importante a tinerei generaţii de scriitori apărută şi formată în interbelic. Ea se remarcă şi prin faptul că s-a dorit o continuatoare a literaturii şi spiritualităţi româneşti interbelice, aceea pe care experimentul aculturaţiei totalitare, instrumentată sub controlul discreţionar al Moscovei, o destinase unei rapide şi definitive dispariţii. Dintr-o astfel de perspectivă, literatura şi publicistica exilului au ilustrat cu inegalabilă strălucire atât tragedia, cât şi lupta eroică a unei culturi naţionale care va reuşi să-şi continue existenţa cu o vitalitate absolut remarcabilă, chiar manifestându-se în cu totul alte spaţii geografice, devenind astfel un fenomen al unei culturi fără frontiere. Ea s-a născut în pofida acestui dezastruos cataclism al Utopiei şi al criminalelor ei încercări de distrugere a unei civilizaţii străvechi ce se configurase în această insulă de latinitate ce rezistase timp de două milenii în Carpaţi.

„Tot ce s-a întreprins de-a lungul secolelor în materie de mistificare ideologică /…/ (scria profesorul Eugen Negrici) păleşte în raport cu decizia P.M.R. ghidată de la Moscova de a subordona întreaga literatură/cultură politicii şi de a o transforma în instrument de agitaţie şi propagandă. Decretată drept unică metodă de creaţie (metodă şi nu curent, întrucât curentele sunt trecătoare), *realismul* a dat naştere *ideo-prozei.* Ideologia a invadat spaţiul prozei şi transferul s-a făcut adesea direct, fără mediatori stilistici. Conflictul de clasă a fost preschimbat în conflict literar, iar apartenenţa individului la o clasă progresistă l-a transformat în personaj pozitiv. /…/ Pentru forurile comuniste, realitatea ilustra tezele marxist-leniniste şi tipologiile partinice, întrucât numai lumii ficţionalizate ideologic i se va permite să fiinţeze." (Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism, 1948-1964,* Ed. Cartea Românească, 2010: 22) În toate acestea vom desluşi semnele declanşării acelui ireconciliabil conflict „dintre cultură şi putere" despre care scria Emil Cioran (*Scrisori către Wolfgang Kraus (1971-1990),* Humanitas, Bucureşti, 2009: 57).

Pretutindeni unde au reuşit să-şi afle un adăpost cât de cât stabil, exilaţii români au reuşit să dea naştere şi unor forme de exprimare publicistice şi/sau literare, opoziţia faţă de Utopie vădindu-se astfel şi ca fapte eroice de supravieţuire a unei culturi şi a unei spiritualităţi cu o puternică amprentă identitară. Cei *desţăraţi* (cum i-a numit Aron Cotruş) s-au încăpăţânat să trăiască şi să scrie, *ca şi cum,* oriunde îi mânase destinul, ar fi continuat să respire tot în aerul patriei; iar cerurile şi pământurile acesteia le-au fost mereu aproape, mereu cu ei, în propria fiinţă ca un bagaj avut mereu la purtător. Astfel s-au petrecut lucrurile cu cei ajunşi în Spania, Germania, Franţa, ca şi cu cei din Italia, Mexic, Canada, America sau Honolulu.

→

Homo sapiens

A fost starea de lucruri care l-a determinat pe un Ştefan Baciu să înfiinţeze la antipozi reviste literare (*Mele, Înşir'te Mărgărite*), pe Valeriu Anania în America, la Detroit, Michigan, să iniţieze caseta *Noi.* („Nu fie de mirare, deci, că între singurătatea şi tristeţea noastră ne-am hotărât să scoatem o casetă de literatură.")

Scrierile exilului s-au născut pe fundalul unor mari şi disonante confruntări, acolo unde faţă în faţă s-au aflat Exilul şi Utopia. O cercetare asupra acestor tragice confruntări nu va putea ocoli istoria, cu atât mai mult cu cât – de la un moment încolo – nu se va mai putea vorbi despre exil. *Tempora mutantur*… dar confruntarea va continua mereu şi, evident, continuă şi acum. Esenţele ei persistă şi va trebui să vorbim despre *exilul de după exil,* precum şi despre formele, mereu în schimbare, pe care le îmbracă în prezent Utopia. Specificitatea veacului XX se conturează şi în aceea că s-au făcut simţite tentativele cele mai dure de *(re)implantare* în realitatea socială a lumii a formelor cele mai maligne de manifestare ale utopiilor din mult idolatrizata Revoluţie Franceză de la 1789. De data aceasta, totul, *mai ales teroarea şi crima,* au căpătat dimensiuni inimaginabile. S-a pretins instalarea în lume a unei maxime libertăţi, dar s-a instituit cel mai draconic control socio-politic. S-a preconizat, ca în 1789, o esenţială revoluţionare (schimbare în bine) a comportamentelor umane, a moravurilor, instituită în numele unui nou umanism revoluţionar, dar nu s-a reuşit decât o instituire a arbitrariului, a urii, a delaţiunilor şi a crimei. S-a combătut şi s-a încercat o eradicare totală a religiei din viaţa oamenilor, dar s-a impus instituirea unei altfel de religii, lipsite de ideea de Dumnezeu; s-a vorbit excesiv despre rolul ştiinţei care-l va elibera pe om, asigurându-i dominaţia asupra forţelor naturii, dar până şi natura a fost supusă controlului ideologic. Şi toate acestea s-au petrecut prin forţă, teroare şi crimă.

Nu e de mirare că multe dintre cele ce s-au petrecut în acest veac au dat naştere unui cuvânt necunoscut până la el: *genocid!* Termenul şi-a făcut apariţia pentru prima oară într-un studiu publicat în 1944 de un intelectual polonez, Rafael Lemkin. Însă, într-un articol semnat de Virgil Nemoianu, este semnalată şi apariţia unui alt termen (să-i spunem tehnic?!): *memoricid.* Paternitatea acestui cuvânt e datorată unui contemporan pe numele său Secher. (Virgil Nemoianu, *Ignoranţii şi revoluţia,* în revista *Convorbiri literare,* nr. 3/2011) Rezultă din cele de mai sus că în timpurile despre care vorbim şi-a făcut apariţia o adevărată ştiinţă şi o *terminologie tehnică* a inumanului, iar *aplicaţiile ei* de-a lungul acestui veac nu au cunoscut nicio limită.

Intelectualitatea exilului românesc se va încadra aşadar într-o paradigmă spirituală specifică celor proveniţi dintr-o ţară din Estul european, Estul pe care civilizaţia Occidentală l-a abandonat pretenţiilor imperialiste ale Utopiei bolşevice, aşa cum altădată n-a ezitat să abandoneze unei alte barbarii vechiul Bizanţ. Literatura şi publicistica se vor situa prin urmare sub semnele unui mod aparte de a percepe, a înţelege şi a judeca cele ce se întâmplă, ca şi cele ce nu vor mai avea cum să se mai întâmple de acum încolo. Se va contura astfel o perspectivă aparte, singulară, specifică pentru istoria grea a celor din Est. E perspectiva a ceea ce Monica Lovinescu avea să numească, printr-o sintagmă proprie, drept o *Est-Etică a neuitării.* Vom desluşi în ea o chinuitoare şi neîntreruptă strădanie a esticilor de a înţelege şi a-şi evalua trecutul, prezentul şi viitorul potrivit cu toate cele ce aveau să survină în acest veac în care istoria s-a *mişcat* cu totul altfel decât ar fi impus-o normele Eticii aflate (cel puţin teoretic) în accepţiile – numai aparent general admise – până de curând.

Prin urmare, despre ce fel de *Etică* s-ar mai putea vorbi de aici înainte, dacă nu despre una ce a îmbrăcat deja cu totul alte forme şi principii pe care, tacit, nu le mai cunoaşte, nu le mai susţine şi nici nu le mai aplică nimeni în aşa-zisa civilizaţie continentală? Exilaţii din Est (*des-ţăraţii*), deci oamenii jefuiţi de patrie, erau siliţi să îşi afle o Etică aparte, una capabilă să-i reprezinte şi pe ei – partea, dintotdeauna nedreptăţită şi nefericită a istoriei – care era silită să traverseze unul dintre cele mai cumplite cataclisme ale timpurilor. De unde şi *Est-Etica neuitării,* aceea care nu mai putea face abstracţie de suficienţa, mereu depreciativă şi diabolizată (*Estul, butoiul cu pulbere al Europei*) cu care deloc inocentul Occident îşi acoperea atât mai vechile, cât şi foarte recentele sale trădări. Aceasta, în pofida faptului că *Democraţie, Constituţie, Creştinism, Renaştere* au fost cuvintele cheie pe care civilizaţia din Estul depreciat a învăţat să le scrie cu majuscule. După cum *marile temeiuri ale civilizaţiei* europene, teologia, filosofia, poemele îşi avuseseră sorgintea aici în Levant. Pentru estici era limpede că inteligenţia occidentală susţinea – cu cinism şi chiar cu un entuziasm de neînţeles – devastatoarele malversaţii şi abominabilele crime ale stalinismului totalitar pe o întreagă jumătate de continent.

Iată de ce literatura şi publicistica exilului vor deveni documente mărturisitoare ale unei tragedii în desfăşurare. Într-un interviu publicat în *România Liberă,* un eminent şi neobosit cercetător al literaturii exilului românesc, Nicolae Florescu, rostea cu referire la semnificaţiile existenţiale care îi vizau pe scriitorii ce au traversat această (potrivit unei exprimări a lui Vintilă Horia) *existenţă în suspensie* câteva adevăruri ce ar fi trebuit – şi încă mai demult – să dea de gândit. Nicolae Florescu, spre deosebire de mulţi alţii care continuă să tacă, le aduce în discuţie: „Literatura română ţine de specific, are trăsături definitorii în acest sens, şi exilaţii au înţeles şi au experimentat tragic, pe propria lor piele, acest destin nefast al definirii condiţiei româneşti între străini. Vintilă Horia n-a putut să-şi scrie poezia, precum şi alţii, fie că ei s-au numit Nicu Caranica sau Horia Stamatu, Vasile Posteucă sau Ştefan Ion Gheorghe, decât în limba română, fiindcă doina ca şi bocetul nu se cântă în altă limbă, fără ca să-şi anuleze valorile şi semnificaţiile mitice. Mircea Eliade a murit scriindu-şi literatura numai şi numai în limba română. E o demonstraţie aici? E un adevăr sau o propagandă ridicolă şi ineficientă? Mă cutremur de câte ori mă gândesc la destinul tragic al lui Emil Cioran, cel fugind în franceză şi în sonurile clasice şi medievale ale acesteia, silit să o uite definitiv şi iremediabil, de o boală ce şi-a cerut drepturile şi şi-a impus consecinţele, în ultimele zile de viaţă, prin limba română pe care multe decenii de pribegie a căutat să o evite. Limba este un blestem al destinului nostru carpatic, ca şi spiritul mioritic, ca şi conştiinţa cosmică a creştinismului nostru ortodox. E bine să ne gândim, poate cu mai multă severitate, la acest adevăr indubitabil şi să ni-l amintim prin vechii cărturari ce i-au trasat valenţele expresive tocmai în limba prin care ei au adus acasă Biblia. Literatura exilului este o parte reprezentativă din conştientizarea fiinţei istorice a neamului nostru. Scoaterea ei din context, marginalizarea sau eludarea, constituie un proces politic cu consecinţe irecuperabile în stabilirea valorilor creativităţii naţionale." (*România Liberă,* nr. 609/2008)

Şi iată, totuşi, cât de ciudat apare faptul că demersurile de *recuperare a memoriei culturale,* chiar după mai mult de trei decenii de la pretinsa cădere a totalitarismului, se lasă încă îndelung, prea îndelung, aşteptate. Tocmai când ele ar putea să constituie şi un binevenit demers terapeutic, pentru că, aşa cum afirma Monica Lovinescu (şi e bine să ne repetăm tot mai des această rostire, pe care mulţi vor să o dea uitării), „numai memoria este în măsură să redea unei societăţi peste care a domnit totalitarismul o respiraţie normală ori cvasi-normală…" (Monica Lovinescu, *Seismograme*, în vol. *Unde scurte* II, Bucureşti, Humanitas, 1993: 60-61)

Politica culturală post-decembristă e încă departe de a se fi eliberat de spiritul vechilor culturnici comunişti. Şcoala românească şi educaţia (dacă la noi se mai poate pretinde ceva în sferele zise ale educaţiei) sunt lovite de o gravă şi incomensurabilă afazie. Tot aşa şi programele ministerului ce se mai numeşte şi al culturii (nimeni nu mai ştie din ce motiv!), sublime, dar care… lipsesc cu desăvârşire de mai bine de trei decenii.

Într-adevăr, părea de un minim bun-simţ faptul că „o ţară cu un sistem intelectual sănătos" – cum spunea Nicolae Florescu în interviul amintit anterior – ar fi avut „misiunea să-şi recupereze, în timp record, literatura exilului anticomunist, să o aducă la obârşii în limba ei maternă. Poate că însăşi ideea de exil ar fi trebuit să sucombe în perspectivele unei libertăţi depline. Exilul însuşi nu a acceptat şi n-a recunoscut până acum, în schimbarea vremurilor, semnul libertăţii şi de revenire la formele esenţiale de manifestare a fiinţei istorice, cum a definit-o, cândva, inspirat, Blaga." (*România Liberă*, nr. 609)

Mulţimea nu va fi niciodată filosof, afirma Platon. Un asemenea fapt, desigur evident, nu ne îndreptăţeşte să o dispreţuim nici pentru lucrurile pe care le înţelege cu mari întârzieri, nici pentru că se manifestă cu ostilitate faţă de ceea ce, uneori, se refuză priceperilor sale. Nu s-a apropiat multă vreme de incomprehensibilii Copernic, Kepler, Galileo sau Newton. I-a ignorat îndelung pe Bach, Gongora, Beethoven, Kafka, Kandinski, Ionesco sau pe T.S. Eliot. Nu altfel se întâmplă astăzi când vine vorba despre un Einstein, Heisenberg, Jung, Heidegger sau Stephen Hawking.

Şi totuşi, ar trebui să ne îngrijorăm atunci când mulţimile de conaţionali – ieşiţi de ceva timp dintr-un cataclism al istoriei – se îndepărtează, ba chiar îşi refuză reflecţia asupra istoriilor recente, ca şi asupra unor noţiuni (vitale pentru prezentul şi viitorul imediat) cum sunt comunismul, libertatea sau democraţia. Iată de ce se poate spune că un fenomen ce pare similar unui autism colectiv tinde să ne opacizeze în însăşi capacitatea noastră de a ne înţelege şi a ne exprima pe noi înşine.

Desigur, pentru un Nürnberg al comunismului nu s-au mai găsit nici resurse etice şi nici politice. Ceea ce a devenit însă evident – şi pe multiple planuri – este o anume întunecare a sensurilor către care se îndreaptă lumea contemporană. De aceea istoria recentă, aşa cum bine se vede astăzi, are în continuare repercusiuni severe asupra unui prezent tot mai confuz şi lipsit de perspective. Profesorul Mircea Martin nu ezita să amendeze această stare de lucruri vorbind despre „atitudinea morală şi politică adoptată faţă de utopia tragică pe care esticii au trăit-o timp de decenii" şi, spune domnia sa despre cele ce şi cum se întâmplă, că *totul pare de neînţeles şi de neacceptat.* El readuce în discuţie amintirea zilei de 25 ianuarie 2006, când Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, „pornind de la faptul istoric verificabil că până în prezent crimele regimurilor comuniste nu au fost condamnate de comunitatea internaţională, cum a fost cazul pentru oribilele crime comise în numele naţional-socialismului (nazismului), a propus o rezoluţie şi o recomandare în acest sens. (...) Nu numai Partidul Comunist din Rusia, dar şi Partidul Comunist Francez, ca şi cel Grec, de altfel, au reacţionat vehement faţă de acuzaţiile (moderate şi documentate) din textul rezoluţiei, negând deportările în masă, ororile Gulagului, participând astfel la negaţionismul genocidului comunist." (Mircea Martin, *Fascismul şi comunismul dinspre partea omului,* prefaţă la volumul *Fascism şi comunism* de François Furet, Ernest Nolte, Ed. Art, Bucureşti, 2007: 23)

Stéphane Courtois, unul dintre coordonatorii şi autorii *Cărţii negre a comunismului,* a fost îndreptăţit să califice acel vot (votul de respingere a recomandării ce propunea o amplă dezbatere internaţională) „drept dezonorant nu doar pentru stânga europeană, ci şi pentru întreaga Europă".

Incontestabil, este o stare de criză a lumii contemporane, ce are consecinţe şi asupra existenţei românilor, vizibilă în însăşi prezentul de azi. O recunoaştem în refuzul – deja excesiv şi constant – de apropiere faţă de fenomenul atât de complex al exilului românesc, care înseamnă nu numai o întreagă literatură, ci şi o istorie configurată într-o *forma mentis,* dar şi încă ceva ce poate însemna chiar mai mult decât o simplă istorie. Ar fi suficient să ne reamintim de eseurile lui Vintilă Horia. Meditaţiile sale privind fenomenul literar porneau de la una dintre neliniştitoare concluzii impuse de realităţile din contemporaneitatea lui, ideea că în aceste timpuri literatura reprezintă în esenţa ei „expresia omului aflat în criză". Iată de ce consideraţiile lui privitoare la poezie duceau cu mult mai departe şi pentru că lăsau să se distingă fracturile grave din perimetrul cunoaşterii, gravitând în jurul unei întrebări pe care, de-a lungul vremii, o adresase unui Jaques Rueff (economist şi filosof membru al Academiei Franceze, Cancelar al Institutului Franţei), dar şi unor Gabriel Marcel, Jünger sau Werner Heisenberg: „Ce înseamnă exact o epocă de criză?" (Vintilă Horia, *Memoriile unui fost săgetător*, Ed. Vremea, Bucureşti, 2015)

Pentru a înţelege cauzele acestei crize a lumii actuale, Vintilă Horia opinase că „ar trebui să plecăm de la lupta pe care Pascal a pornit-o împotriva raţionalismului incipient, formulat într-un stil modern de către Descartes, pentru a înţelege nu numai ceea ce azi reprezintă în filosofie gândirea şi atitudinea lui, ci toată drama pe care existenţialismul, plecând de la Kirkegaard şi ridicându-se împotriva absolutismului hegelian, a reprezentat-o de-a lungul unui secol întreg". (*Ibidem:* 23)

→

Homo sapiens

Pretext. Precedent. Permanent

Florin Radu PINTEA

Parcă-l aud pe Nero în clipa când declara că în acea noapte va incendia Roma… S-o fi uitat în jur după pronunţarea sentinţei de o nemaiuzită cruzime, la început *în glumă* (o fi zis el în capul lui). Şi tocmai pentru că nu a văzut nicio reacţie normală de *opoziţie* s-a gândit pe loc să-i pedepsească pe toţi exemplar pentru această letargie blegoasă şi slugarnică în faţa tembelismelor de orice soi şi de orice calibru. Şi s-a hotărât pe loc să n-o mai ia în glumă…

Intenţionam să mă exprim asupra exagerărilor şi isteriei stârnite (pe drept) de Inteligenţa Artificială (IA sau AI, pe scurt) şi despre pandemenţa digitală la scară planetară pornind de la lectura unor lucrări de George Ranja şi dr. Manfred Spitzer şi ale altor cercetători în acest domeniu când a erupt *fandaxia* şi – credeam eu – intenţiile mele aveau să se dovedească a fi zadarnice. O analiză a lanţului cauzal a evidenţiat faptul că lucrurile se legau între ele, ba chiar la un nivel mai profund decât apărea la o primă vedere.

Eram şi sunt în continuare hotărât să nu mă las pradă erupţiilor şi pulsiunilor emoţionale în tratarea acestui subiect care merită, ba chiar o cere, toată seriozitatea, tenacitatea şi devotamentul, ca să nu zic fanatismul şi fundamentalismul unei cercetări fără limită de fonduri la care să participe toţi cei pe care îi preocupă soarta a ceea ce (încă) mai mişcă sub soare.

Trăim vremuri mitologice, adică exagerate, distorsionate şi distorsionante, vremuri care predispun la radicalizări de orice speţă, dar nu e cazul să vă speriaţi prea rău, pentru că sunt doar *sintetic* exagerate, *sintetic* accelerate, *sintetic* percepute, şi la care, logic, se reacţionează *sintetic*. Ele, deci, nu sunt inerent, ci aparent spectaculoase, ce-i drept, ca orice spectacol de circ care, după cum are un început, tot aşa trebuie să aibă şi un *sfârşit,* după care oamenii aplaudă sau fluieră şi fiecare se duce acasă pentru a-şi vedea de treburile fireşti, tradiţionale, cele moştenite genetic de la o generaţie la alta.

De acest hiatus în logică, o zonă cenuşie permisă doar prin suculenta delabrare a limbii vorbite care de dragul figurilor de stil e-n stare să îndoaie orice dogmă oricât de rigidă, ei bine, de acest hiatus, spuneam, au ştiut să profite şi să-l exploateze la maxim Puternicii Ipocriţi ai Lumii. Sub pretextul prea marii „griji” faţă de Omenire, au gândit ei că n-ar fi rău să mai „cureţe”, să mai „rărească” din oameni şi, pentru că virusul ar fi lucrat prea lent (în accepţiunea lor), pentru atingerea funestului lor recensământ au chitit să pună prin obligativitate frână la oxigenarea întregii populaţii – fie ea mai mult sau mai puţin „sănătoasă” pentru ca efectele de întunecare a minţii (şi a deciziilor luate astfel) ca urmare a suboxigenării până şi a celor mai sofisticate şi trainice realizări ale civilizaţiei, de anihilare deopotrivă a sfintelor tradiţii şi obiceiuri, de nivelare (programatică) a absolut tot ce mintea omenească a scornit până astăzi şi pentru multele ei păcate poate că ar fi meritat să se dea un avertisment, dar nu unul de un asemenea calibru imposibil de imaginat şi la o scară aşa mare, facilitată de altfel de tehnologie. Pe scurt, Terminarea Civilizaţiei este prezentă mediatic cu un tupeu unic drept salvare – Salvarea *cui?* Poate doar a automobilelor şi a imobilelor. Comandată de *cine?*

În aria interesului meu aş fi vrut să scriu câteva păreri despre *iarna inteligenţei artificiale,* şi m-am trezit că-mi calibrez atenţia asupra glaciaţiunii omeneşti, cu mult mai amară şi mai dureroasă pentru suflet, despre care însă e greu de spus, după cum just a observat şi Sebastian Schuchmann în lucrarea sa *Analysing the Prospect of an Approaching AI Winter,* apărută pe 3 mai 2019, dacă e cauza sau consecinţa, ori dacă e „bună” sau „rea”, în şi din perspectivă umană, a eticii clasice, desigur, vorbind. Schuchmann îl citează, desigur pe Kurzweil şi ale sale faimoase *Previziuni* privind conflictul/osmoza inteligenţelor într-un viitor îngrijorător de apropiat tocmai fiindcă, după celebra şi plastica sa expresie, omul a devenit tot mai puţin biologic – cu toate consecinţele care (pe drept) îţi zbârlesc părul.

Trăim vremuri de stridenţă şi prost gust, de nemăsurate îngâmfări şi orgolii instantaneu lucrative pentru care e „normal” ca Planeta să devină prea strâmtă. Mediile de informare sunt supraconductorul „încins” la roşu ce face posibilă această „cuplare” instantanee la tot ce mişcă sau răsuflă. Din cauza toleranţei tehnologice permisivă, prin construcţia, la astfel de excese, toţi sau aproape toţi utilizatorii simt, fiecare în sinea lui, că el e Chematul care a pus coada la prună… la fel şi politicienii, chiar şi cei mai vremelnici dintre ei. Sigur că nu aşa stau lucrurile, dar nu-i mai puţin adevărat că starea de „aglomerare” persistă şi chiar se accentuează exponenţial, urmare a egourilor mult prea gonflabile şi a situaţiilor absurde şi artificioase, fructe ale deplinei libertăţi individuale de a-şi defini într-una propriile „valori” chiar şi dacă ele sunt nule sau rizibile. Timpul le cerne însă pe toate cu condiţia de a avea răbdarea şi înţelepciunea de a-i da timp Timpului să-şi facă lucrarea sa, eliberaţi de sentimentul de urgenţă şi de presiune.

Această senzaţie poate dispărea numaidecât prin simplă decuplare de la sursa presiunii. Oricum presa excită masele şi duce pe drumul cel mai scurt la radicalizare, adică tocmai la ce ar trebui să fie evitat cu orice preţ de dirijorii sociali de orice rang. În spatele excesului se află o intenţie. A cui? Ca să ce? Fiindcă până şi cei mai cruzi stăpâni de sclavi au nevoie de sclavi *vii* şi în putere, buni de muncă, nu de sclavi morţi.

„Criza mondială” credibilă e cel mai bun pretext pentru marea şi brusca „schimbare de drum” a Omenirii. Drum pe care convulsia exagerat dilatată a „pandemiei” este doar o staţie intermediară în care a mai căzut unul dintre ipocritele văluri ale eticii, lăsând a se vedea parcă şi mai clar în toată splendida sa hidoşenie maşinăria animată din interior de *Gena Egoistă* de care vorbea Richard Dawkins încă de acum 44 de ani.

Consimţământ viciat, radicalizare, iarnă digitală – sunt tot atâţia termeni din noul glosar ce semnalizează faptul că articulaţia atavică a lumii începe, scârţâind, să se încline – *încotro?* Nu ştiu dacă spre bine sau spre rău, dar în mod cert acum *se înclină.*

Distanţarea „socială” (nu fizică!) impusă ca *pretext* pentru a evita „contaminarea” împinge către o folosire intensivă a intermedierii digitale cu mult asupra de măsură. Se trece subtil de la utilizarea de plăcere la *impunerea* (prin consimţământ viciat) a folosirii tehnologiei ca interfaţă obligatorie în orice fel de relaţii umane de la orice nivel.

Religia Digitală este intolerantă cu toate celelalte mari religii ale lumii care se bazează pe *credinţă* (Creştini, Iudei, Musulmani, Buddişti, Zoroastrieni) pe care le vrea evacuate.

Am recurs la litota absolută (cea mai minimalistă posibil şi probabil cea mai absurdă), motiv pentru care nu am menţionat subiectul acestui eseu. Fiecare cititor are perfecta libertate de a şi-l imagina după cum îi impun preferinţele, nivelul de educaţie, dimensiunea spirituală, gustul şi intuiţia, moftul personal. Reacţia, disproporţionată la o criză credibilă până la un punct, trădează o intenţie malefic deghizată. Sub pretextul siguranţei biologice colective se aplică obligativitatea unor măsuri ce anulează în bloc *toate* Drepturile Omului – cele clasice, cu mult înainte ca Era Digitală să le „recicleze” în cel mai bun caz, dacă nu cumva să le arunce cu totul la gunoi ca pe ceva ce nu-şi mai are rost.

Evident că în Era Digitală, caracterizată printr-o stare permanentă de „urgenţă” invocată sub diferite pretexte „ştiinţifice”, etica îşi pierde obiectul, se suspendă de la sine, se vaporizează şi dispare cu desăvârşire, deoarece toate atributele omeneşti, digitalizate fiind şi ele, se vor supune altor legi emanate de o altă „natură.” Această nouă „natură” va genera reflexe noi, creatoare de „tradiţii” noi ce le vor evacua pe cele vechi în totalitate şi pentru totdeauna. Odată instalată Glaciaţiunea Digitală, orice recurs la vreo instanţă omenească va fi cu neputinţă de urmat din cauza Reconversiei Generalizate; trebuie să ne obişnuim cu gândul că ecourile nu vor mai fi umane.

Niciun discurs nu este neutru. El reprezintă o poziţie, o atitudine, o apreciere, un avertisment. Cel de faţă reprezintă o excepţie. El nu aparţine niciuneia dintre categoriile menţionate.

Continuase cu gândul că ar trebui intentat un proces idealismului, sistematizării, totalitarismelor care au implicat tot acest fenomen, pornind de la filosofic către politic, pentru a situa mai bine pe anumiţi gânditori ca Marcel, Heidegger, Berdiaev, Unamuno, Jaspers şi alţi câţiva, a căror prezenţă marcase o luptă contra exceselor raţiunii în numele credinţei în fiinţa umană şi în dorinţa ei perenă de libertate şi perfecţiune.

S-ar părea că după trei decenii de post-comunism, fenomenul pe care-l numim cultură (inseparabil legat de artă şi învăţământ) aproape a dispărut din sfera de preocupări a actualităţilor noastre. Din această cauză, *Cultura*, despre care Mario Vargas Llosa spunea că „poate fi experiment şi meditaţie, gând şi vis, pasiune şi poezie şi revizuire critică profundă şi constantă a tuturor certitudinilor, convingerilor, teoriilor şi credinţelor” (Mario Vargas Llosa, *Civilizaţia spectacolului,* Humanitas, 2016: 186), la noi o regăsim într-o zodie a mizeriei spirituale, a puţinătăţii şi indigenţei. Tot mai sufocată de voga unei modernităţi al cărui cuvânt de ordine (golit de orice urmă de sens) este *distracţia,* această stare de lucruri ne duce cu gândul la acea „durată” prevestită de T.S. Eliot (*Notes Towards the Definition of Culture,* 1948) „despre care să se poată spune că-i lipseşte cu totul cultura”. (Apud Llosa, 2016: 186) Comentându-i afirmaţiile, nici Mario Vargas Llosa nu dădea semne de optimism atunci când aprecia în consideraţiile lui că fenomenul cultură, „în sensul tradiţional al cuvântului, e în prezent pe cale să dispară. Poate a şi dispărut deja, golită discret de conţinutul ei, acesta fiind înlocuit cu un altul, care denaturează conţinutul originar.” (*Ibid.*: 9)

Evident, privit din perspectiva ultimelor trei decenii, realităţile noastre confirmă întrutotul cele mai pesimiste diagnoze, dat fiind că ceea ce *se excomunică* e tocmai ideea de valoare. Ştiinţele umaniste sunt – practic – expulzate tacit din sfera educaţională. „Înflorirea” (sic!) analfabetismului (a celui propriu-zis, ca şi a celui numit *funcţional*) atinge un ritm devastator, interzicând orice nădejde de viitor pentru această ţară. Însă toate aceste situaţii nu îngrijorează pe nimeni, ci, dimpotrivă, unul dintre guvernanţi chiar spunea, de curând, cu o nonşalanţă incalificabilă că, pentru decidenţi, învăţământul nu constituie o prioritate. După asemenea *rostiri* să ne mai mirăm că lipsa de speranţă şi torpoarea s-au instalat în sufletul şi în reacţiile conaţionalilor noştri? Redevenim (vorba Anei Blandiana) un *popor vegetal.* Pe toate canalele mediatice şi supra-mediatice se inoculează o rece uitare de sine şi se cultivă ceea ce Virgil Ierunca numea o *pedagogie a uitării.* Se reia, se aplică, tacit, ideea – ştim bine cât de toxică – a omului nou (!?), al cărui viitor trebuie să fie fără cultură, fără memorie, fără istorie, fără gânduri şi fără Dumnezeu. Iar o asemenea prefigurare a viitorului (semnele ei deja sunt vizibile pe diverse planuri) *nu este un coşmar orwellian, ci o realitate foarte posibilă,* cum spusese Mario Vargas Llosa, iar noi o resimţim ca atare tot mai aproape; şi asta pentru că „bazele culturii tradiţionale au falimentat şi au fost înlocuite cu nişte iluzii.” (*Ibid.:* 198)

Bojdeuca!

Mircea Radu IACOBAN

În momentul de faţă, s-ar cuveni mai puţin discutat despre ceea ce s-a făcut bine-rău la bojdeucă, şi mult mai mult despre ce urmează să se încerce întru dregerea busuiocului. N-ar fi decât două soluţii: ori lăsăm totul aşa cum este, ori încercăm să reparăm câte ceva ici-colo, prin părţile esenţiale. O să se adopte, cu siguranţă, comoda şi, totuşi, iluzoria cale de mijloc, că doar n-o să ne apucăm să smulgem încălzirea din pardoseală, nici să boim draniţa cu dohot spre a o aduce mai aproape de înfăţişarea de altădată – cu atât mai mult cu cât nici şindrila înlocuită nu era şiţa dintâi, aceea pe care se tăvăleau la soare mâţele lui Creangă. Cel mult vor fi sacrificate cu mânie culturală prizele anacronice şi înlocuită sticla geamurilor prea de tot simandicoasă (dar recomandată în orice muzeu). Siluetele arborilor din ograda bojdeucii tăiaţi spre a se face loc unui bizar *hot tub* moldav vor trece şi ele în uitare. Mai devreme sau mai târziu se va aşterne peste toate patina vremii marca Ţicău, dimpreună cu acceptarea comodă a imaginii de azi, tot aşa după cum vizitatorul ce caută urmele lui Eminescu la Ipoteşti crede ce-i spune ghidul şi-i tipărit în pliante: „Aceasta-i casa în care a copilărit poetul." Total neadevărat!

Îmi închipui şedinţa Consiliului popular botoşănean din prin 1976, când s-a decis refacerea Casei Eminescu: „Tovarăşi, să nu ne zgârcim, este vorba de Eminescu!" Probabil că sub semnul unui similar entuziast elan cultural-patriotic s-a petrecut şi şedinţa de acum un an-doi a Consiliului judeţean Iaşi: „Domnilor, este vorba de Ion Creangă, să facem tot ce trebuie făcut..." Amândouă intenţiile cât se poate de bune şi frumoase – numai că rezultatele-s cel puţin dubioase: ne-am procopsit cu două case faine şi cam atât, deşi prin intervenţie realmente autorizată, cu bună susţinere culturală, s-ar fi putut obţine mai mult. Cu casa de la Ipoteşti ne-am şi obişnuit, deşi edificiul n-are prea multe în comun cu adevărata casă „hrentuită" şi „din vălătuci" a căminarului Gheorghe Eminovici, Care, oricum, a fost complet dărâmată în 1924, reconstruită, iar dărâmată, iar rezidită, aşa că nu era de aşteptat decât barem să-şi păstreze în linii mari silueta din veacul XIX şi, pe cât cu putinţă, geografia interioară a clădirii. Există fotografia din *Istoria* lui Călinescu, a fost recuperată parte din filmul lui Octav Minar, de s-ar fi vrut cu adevărat, s-ar fi izbutit refacere ideală, numai că-i infinit mai dificil şi mai costisitor să redai vechiul chip unei bătrâne clădiri ostenite şi, pe alocuri, aproape de autodemolare, prezervându-i în acelaşi timp funcţionalitatea. Mult mai lesne-i să construieşti „din iarbă" o cochetă pensiune turistică de cinci margarete! Probabil că şi mai ieftin. Casa zis „părintească" de la Ipoteşti a fost înălţată mult de la sol, devenind acum impunătoare, are elemente constructive total străine vechilor interioare moldave, s-au utilizat materiale scumpe şi deloc reprezentative pentru arhitectura locului, au apărut tavane somptuoase, şi aşa mai departe. Toate, repet, izvodite din cele mai bune intenţii. Sigura neluată în seamă a fost funcţia evocatoare a oricărui aşezământ muzeistic, întemeiată pe autenticitate, fie chiar nedusă întotdeauna până la capăt.

La puşcăria de la Sighetul Marmaţiei am văzut şi înainte, şi imediat după reparaţiile generale ale închisorii, celula în care şi-a sfârşit zilele Iuliu Maniu. Încăperea sumbră, igrasioasă, sinistră, arăta după reparaţii de ziceai că urma să găzduiască un concert de muzică de cameră la palatul Élysèe... Bojdeuca din Ţicău necesita şi ea remedieri însemnate, se cuvenea intervenit serios cu mistria. La căscioara Tincăi Vartic construită în 1842, meşterii Consiliului judeţean, care ştiu că tot ce dreg şi zidesc trebuie să arate bine şi să fie zdravăn, n-au făcut nicio economie generoaselor fonduri europene dăruite punguţei cu doi bani (Creangă cumpărase coşmelia cu 50 de galbeni). Numai că a rezultat o căsuţă de turtă dulce, bună de închiriat celor dornici de-o aventură rurală într-un spaţiu de carton presat, poleit cu ţiplă. Sunt mai mult decât banale şi obişnuite nemulţumirile şi reclamaţiile la adresa isprăvilor constructorilor – iată că, paradoxal, de data asta reproşul e pe dos: s-a făcut... prea bine! Şi iar nu-i bine? Iaca, nu-i, fiindcă prestaţia tehnică, inginerească, se cuvenea sprijinită cu un alt tip de profesionalism, cel al restauratorului avizat. Din păcate, imaginea rezultată după majorele intervenţii, altfel de ireproşabilă calitate tehnică, nu mai are cum sugera modesta şi trudnica vieţuire în „împărăţia Ţicăului" străluminată şi aureolată de amintirea Luceafărului, nici buna cuviinţă resemnată a lui Creangă, nici contrastul dintre înălţimea gândului şi simplitatea trăirilor cotidiene găzduite de o bojdeucă ce n-a avut nevoie de sticlă specială la geamuri, prize în perete şi draniţă aurie.

L-am rugat odată pe Dan Hatmanu să-mi deseneze silueta Teatrului „Luceafărul" pentru coperta unui album. „Ţi-l fac" – mi-a spus maestrul, „dar să ştii că-l strâmb: prea multe linii drepte dau uscăciune şi răceală." Abia acum, când verticalele şi orizontalele sunt perfecte la îmbinarea zidirilor bojdeucii, îmi dau seama ce nebănuită căldură paşnică induceau uşoarele şi vagile unduiri ale fostelor drepte ici-colo ostenite. Dictatura firului cu plumb nu prea „rimează" cu Pupăza din tei! M-a întristat şi tăierea copacilor din curte. În Creangă se păstrase şi ţăranul ce preţuia roada pământului, iar cei care au îngrijit bojdeuca au plantat de-a lungul anilor feluriţi pomi fructiferi, precum şi un şirag de ulmi meniţi să străjuiască o latură a ogrăzii. Mare păcat, nu mai sunt!

Pentru filmările la *Un bulgăre de humă* a fost nevoie să poziţionăm o bojdeucă-replică la câţiva zeci de metri de cea autentică. Meşterii au construit-o la Buftea; adusă şi montată la Iaşi, părea atât de adevărată încât a păcălit multă lume ce voia să intre crezând că acolo-i casa-muzeu! Îi lipsea, desigur, rezistenţa, dar nu şi aparenţa de autenticitate – unele soluţii puteau fi încercate, de ce nu, şi pe şantier. Pe la începutul verii, Const. Parascan mi-a telefonat alarmat de cele ce se petrec la bojdeucă. Parascan este profesor universitar cu un doctorat Creangă, a condus îndelungată vreme muzeul de la bojdeucă, este autorul mai multor cărţi dedicate povestitorului de la Humuleşti, fiind probabil, la Iaşi, cel mai autorizat cunoscător al ambelor destine – al lui Creangă şi al bojdeucii, drept pentru care l-am şi luat în calitate de consultant al filmului. L-am întrebat dacă, acum, i-a solicitat opinia cineva de la Consiliul judeţean, dacă i s-a cerut barem formal părerea, fiindcă nu-i vorba doar de o treabă inginerească delicata refacere şi consolidare a celei mai vechi case memoriale din România. Mi-a spus că nu, nici vorbă, nicicum. Aşa că, până la urmă, după o consistentă investiţie de bune intenţii, am fost cadorisiţi cu o bojdeucă sclivisită, confort unu, din care ai senzaţia că a fost izgonit taman stăpânul: duhul lui Creangă!

Progresul tehnic fiind negentropic (trufaş), se poate face doar pe seama unui regres biologic (social) cel mai aproape de entropie. Efortul e patetic şi poate fi extrem de frustrant fiindcă, sintetic fiind, oferă mult mai puţin decât promite şi promite mult mai mult decât până la urmă e în stare să ofere. Studiile demografice arată pe baze statistice incontestabile că, după războaie, media numărului de nou-născuţi de gen masculin este sensibil mai mare decât acelaşi indice pe timp de pace, pentru a compensa, pare-se, la îndemnul Înţelepciunii Divine, pierderile omeneşti de partea bărbătească întru readucerea echilibrului de gen între bărbaţi şi femei. *Fără* intervenţia conştientă a omului!... interesant, hm?

Natura nu iubeşte extremele şi nici duratele scurte de timp. A lăsa Natura să-şi urmeze cursul firesc, în cadenţa aleasă numai de ea ar trebui să existe în chiar firea lucrurilor. Iar chiar şi aceste puţine persoane vor muri neplânse de nimeni şi urâte de toţi pentru a fi zămislit şi pus în operă sau măcar încercat să refacă ei, după capul lor Balanţa Vieţii pe Pământ. Va rămâne în Istorie ca o altă pagină ruşinoasă de povestit celor ce vor supravieţui Demenţei Digitale (Manfred Spitzer) ce azi bântuie peste tot şi n-avem încotro şi trebuie s-o recunoaştem deschis.

Tot ce e temporar tinde de la sine să devină permanent. Odată (auto)instaurat precedentul, restul vine de la sine.

Bill Gates, John P. Holdren, Oliver Wendell Holmes, David Brower, Prinţul Phillip, Marjo Van Dijken, Mark Earley, David Spangler, Dr. Eric Pianka, David Rockefeller, Dr. Henry Kissinger, Mihail Gorbaciov, Jacques Cousteau, Dave Foreman, Merton Lambert, Paul Ehrlich, Alexander King, Thomas Ferguson, Ted Turner, Dr. Arne Schiotz au spus că noi, oamenii, oricum suntem prea mulţi pe Pământ. Fals! Reciproca e însă adevărată. Cei care gândesc aşa sunt prea mulţi! Totuşi, nu suntem populaţii de celenterate sau culturi microbiene pe o sticlă Petri sub microscopul unor oameni îngâmfaţi şi haini la suflet, care, pentru că sunt tari în portofel, se cred dumnezei liberi să decidă cine să moară şi când şi cine să trăiască şi *cum* să trăiască.

Dacă vor asta, de ce atâta isterie fără noimă, când ar fi tocmai în favoarea planului lor să fi lăsat virusul să-şi facă de cap! Cine ştie, poate au calculat că virusul nu avea s-o facă atât de repede pe cât ar fi dorit aceştia...

Afaceri neterminate... întrebaţi-vă fiecare cine profită cu adevărat şi veţi vedea...

Precedent umilitor, primejdios, catalizator ideal pentru finala radicalizare digitală. În mod inevitabil ea va conduce la exprimarea sufragiului general asupra opţiunii fără alternative: lăsăm Etica Maşinii (citeşte IA) să ne dicteze sau nu! Acest experiment a durat mult prea mult şi va lăsa urme.

E de dorit ca astfel de experimente, pentru cei aventuroşi, să se facă pe staţii orbitale locuite sau pe alte planete; în niciun caz pe Pământ, care e încă tributar (şi deie Domnul să mai fie) unor cicluri străvechi cât Istoria şi unor echilibre atinse în tot atâta amar de vreme, după convulsii cu adevărat dramatice şi concesii între lanţurile trofice petrecute în sute de milioane de ani de prefaceri, de agonii şi renaşteri.

Din păcate; adoraţia idolatrică faţă de dispozitivele de legare la Internet, de comunicare *literalmente în masă,* adoraţie ce frizează fetişismul şi idolatria, îndreptăţesc scepticismul („realismul") sau cinismul prin care ne simţim constrânşi să privim viitorul. Toţi vor ţine în mână scula acestui adevărat vot cu adevărat universal. Unii o vor privi ca pe o binecuvântare. Alţii ca pe un blestem. Ubicua ei prezenţă va sfida însă orice partizanat, mai ales pe cele umanradicale. Iar dacă victorie va fi până la urmă (şi am raţiuni serioase de a mă îndoi), va fi o victorie à la Pirus. Iarna Inteligenţei Artificiale nu este altceva decât o recesiune a entuziasmului pentru ea, este începutul unei trezvii atente şi mult mai precaute la preţul ce trebuie până la urmă plătit, dacă nu de noi, cu siguranţă de cei dragi nouă care azi sunt în cărucior şi sug din biberon cu o mână, iar cu cealaltă şi cu ochii sunt pe *smartphone*, de care vor fi de-acum încolo cu-adevărat fatalmente legaţi în Reţeaua Unică ce va fi în stare să facă ori totul posibil ori totul imposibil cu aceeaşi „distanţare socială", în fond nepăsare şi toleranţă zero la orice speţă de eroare. Care eroare este – să nu uităm – încorporată la cel mai intim nivel în însăşi natura umană, ca excepţie dacă nu ca prostie...

Oamenii de treabă sunt mai greu de înlocuit pentru că sunt mai greu de găsit, dar nebunii, impostorii şi aventurierii – câtă frunză şi iarbă! Şi poate pentru că nu mai e vremea războaielor cu bâta, cu mitraliera sau cu bombardarea, ci acum te fac la cap, din vorbe şi din cifre (război „hibrid" zice-se), chiar nu-i nimeni, chiar nimeni în jur, nu să-i dea cu paru-n cap, dar măcar să-i zică un *sictir* apăsat, românesc?! Ei, dacă nu-i nimeni care să rostească aste două silabe, încep să cred că Nero a făcut bine ce-a făcut şi că, iată, Istoria l-a mai vrut reîncarnat o dată. Poate spre învăţare de minte... Oare?

Homo sapiens

Întrebări de insomniac (IV)

Rodica LĂZĂRESCU

Trecu şi Ziua Limbii Române, mai un articol(aş) bine simţit, mai nişte festivisme, mai… nimic! Reveniră iute la viaţa noastră cea de toate zilele – se mai înecară nişte turişti, se mai drogă o beizadea, mai săriră în aer nişte cisterne…

Şi la limba noastră cea de toate zilele… nuuu, nu *cea dulce şi frumoasă ca un fagure de miere!* S-a cam terminat cu frumuseţea, cu muzicalitatea, cu bogăţia ei! Rezumăm totul la *cool* şi *trendy,* strănutăm în loc de orice câte un *hub*, lăsăm în aer ceva *de genul,* ne contorsionăm limba cu *podcast, entertainement* şi cu nu'ş' ce invenţie *customizabilă* ori, mai rău, ne întoarcem în preistorie, nu mai articulăm vorbe, ci zgâriem aerul cu ghearele ori scheunăm o onomatopee! *Wow/Uau* – ca să ne mirăm, ca să ne bucurăm, ca să criticăm, ca să lăudăm, ca să ne oripilăm, ca să acuzăm… *Wow/Uau* e verb, e interjecţie, e adverb, e adjectiv… e jumătate din vocabularul Limbii Române!

Când o „divă" se laudă că *a făcut satârul cuiva,* când o ţaţă fals reumatică vrea să-i convingă pe alde gură-cască la reclamele televizate că unguentul minune *i-a luat durerea nu cu mâna, i-a luat-o cu amândouă,* când de la vlădică la opincă, tot omu' zice *cu surle şi trâmbiţe,* când văd pe straiţa (că nu era nici geantă, nici ghiozdan, nici servietă, nici poşetă, nici rucsac, nici desagă, *clutch* nici atât) unei adolescente, elevă de liceu, o insignă cu o insectă binecunoscută survolând textul *rea de muscă* („– De ce porţi aşa ceva? – Pentru că e frumoasă! – Dar ştii ce înseamnă? – Nu!")… ce facem, oameni buni, cu, până nu de mult, atât de bogata, în expresii, în sinonime, în subtilităţi, Limbă Română?

De ce violentarea, agresarea, violarea limbii naţionale nu intră în categoria violenţei domestice, nici a *bullyingului,* nici a relelor tratamente faţă de animale? Nici (măcar) a tăbliţelor de odinioară înfipte prin parcuri: *Nu călcaţi pe iarbă! Nu rupeţi florile!* De ce derapaje de tot felul sunt sancţionate, după orientare, după facultăţi, de CNA, numai cele ce ţin de exprimarea corectă nu?

Alo, poliţia limbii, se aude?!

Sau nu avem aşa ceva?? Ar trebui?

Mihaela Malea Stroe

Cândva, scriind despre suferinţele de azi ale limbii române, întrebam şi eu „Alo! CNA, eşti pe recepţie?" Bineînţeles că „se făcu-ntuneric, tăcere şi răcoare", vorba poetului. Ia să constate dumnealor că s-au strecurat pe un canal reclame ascunse! Reacţia ar fi promptă şi drastică. Pentru infractorii lexicali nu există sancţiuni. Dacă, totuşi, cineva ar propune amenzi, s-ar inflama subit rânza celor cu musca pe căciulă, s-ar invoca libertatea de exprimare şi s-ar condamna zgomotos reînvierea cenzurii. Nu că n-ar funcţiona deja, în alte privinţe, o cenzură mai mult sau mai puţin mascată, dar acesta este alt subiect.

Am observat că, relativ recent, chiar unii dintre susţinătorii devotaţi ai imbii române au devenit uşor concesivi. Posibil să fie o stare de oboseală/ epuizare/resemnare, urmare a constatării că... învăţătura lor e vorbire în pustiu. Se spune că, dintotdeauna, orice limbă suportă schimbări şi se comportă ca un organism viu, debarasându-se singură de tot ce o parazitează. Adevărat, în mare măsură. Adevărat este şi că limbile mor, ca orice fiinţă, altminteri poate încă am vorbi în feniciană, vandală, tracă, protoslavă sau latină. Şi-atunci? Dacă tot sunt muritoare, care e problema?! O să le prohodim, o să le pomenim pe ele şi tot neamul lor (că, fără limbă, se duce şi neamul), o să le cântăm la soroace „veşnica pomenire"!

Problema este că, dacă îţi preţuieşti propria limbă (cât încă e vie!) măcar atât cât îşi preţuiesc albinele lucrătoare matca, nu poţi privi nepăsător cum se furişează prin urdiniş viespile, şoarecii, moliile de ceară, cum îşi fac de cap alţi dăunători (unii fâşneţi şi coloraţi, ca prigoriile, alţii vânjoşi, ca ursul) atacând stupul lingvistic, limba „ca un fagure de miere" (Eminescu). Tot problemă este că mulţi dintre aceia care deţin acum putere decizională aparţin, ei înşişi, tagmei dăunătorilor... de categorie grea.

Ne întristează că tinerii noştri (experţi, *my bruh!,* în *show, lol, wow!, copy-paste, shit, cool, sexy, fashion, vibe, smart, job, look, brb, shopping, share, self esteem, me too, so what?, hi!, bye!, party*), vizitatori pe tarlaua lui google-ştie-tot, nu înţeleg ce înseamnă „de bună seamă" şi declară locuţiunea „arhaism" (sic!), deşi n-a ieşit din uz. Formal, manualele conţin lecţii de „limbă şi comunicare", „exerciţii de cultivare a limbii", dar sunt standardizate, aplatizante. Cultivarea autentică ar aduce bogăţie, varietate, plasticitate, cunoaştere liber conectată şi la vocabularul uzual, şi la regionalisme, arhaisme, sensuri denotative/ conotative etc.

Lecţiile şi exerciţiile respective nu rodesc întrucât „ceva e putred" în propria gospodărie (nu doar în Danemarca!). Putred e faptul că din manualele de *literatură* literatura e izgonită de „autoritatea" noilor programe. Putred – nivelul exigenţelor care tinde (oficial!) spre zero. Putredă – mărinimia calificativelor la proba orală de competenţe lingvistice (o glumă şi proastă, şi inutilă, nu probă reală!) care încurajează/ fortifică analfabetismul funcţional. Putredă – situaţia des întâlnită în care modelele valide (ca exprimare, ca ţinută) sunt uzurpate (în special via mass-media) de contra-modele în exces. Dacă li s-ar fi cerut la bacalaureat să explice *perspectiva heterodiegetică* (poftim!, fără arhaisme!), apar justificate îndoieli că tinerii s-ar fi descurcat mai onorabil decât cu locuţiunea dătătoare de migrene. Ei sunt, din păcate, produsul derutat al unui „sistem"(?) instabil, confuz, consecvent numai în a face frecvent schimbări ce macină temelia învăţării.

Limba română, „Răscolită declinare/ Între leagăn şi mormânt" (Ana Blandiana), şi-a păstrat, de-a lungul timpului, personalitatea, armonia, statutul de „insulă de latinitate într-o mare slavă" (N. Iorga). De aceea, în secolul al XXI-lea, după mai bine de cinci veacuri, putem înţelege lesne *Scrisoarea lui Neacşu din Câmpulung*. Limba română şi-a păstrat vitalitatea şi identitatea asimilând noul strict necesar, adaptându-l (*Nota Bene!*) la propriul spirit şi, da, debarasându-se periodic de surplusuri deranjante. S-a îmbogăţit pe parcurs; a făcut-o echilibrat pentru că au şi stat, la nevoie, de veghe nume cu certă autoritate (Titu Maiorescu, bunăoară) care au strunit abuzurile neologistice şi nume mari care au oferit modele de discurs elevat (scriitori, politicieni, diplomaţi de anvergura lui N. Iorga, G. Călinescu, N. Titulescu, L. Blaga...).

Zăbovind puţin asupra perioadei predecembriste, cu blamatul ei limbaj de lemn (înlocuit de ceva vreme cu unul din pvc dur, la fel de sec, greţos şi nociv instrument al îndoctrinării/propagandei ornate cu mreje de „om-nou", progresist-sadea, nu monocrom ca tătucu' de la care a moştenit gene... recognoscibile), este imposibil să uiţi nume şi voci din televiziunea aceea primitivă, alb-negru, cu două canale şi – după '82 – cu numai două-trei ore de emisie pe zi. *Acele* nume şi voci care făceau slalom uriaş printre clişeele anoste ori bombastice specifice epocii, constituindu-se în modele de exprimare corectă, elegantă, nuanţată: Delia Budeanu, Sanda Ţăranu, Mariana Zaharescu, Nicolae Melinescu, Cristian Ţopescu, Aristide Buhoiu ş.a. Nu apăreau în peisaj starlete cu decolteu până la ombilic să ne informeze că în Brazilia se vorbeşte limba... braziliană! Nici (ca într-o reclamă recentă) puştani cu mutrişoară de tocilar isteţ, demn de încredere, care să-şi instruiască tatăl demodat: „mergi *doişpe* staţii cu tramvaiul" (sic!). Acum, când orele de limbă română au, la clasă, spaţiu de emisie redus, o reclamă de soiul ăsta – repetată de câteva ori pe oră, zile în şir! – face praf şi pulbere acordul gramatical corect, învăţat la şcoală: „*douăsprezece* staţii", în limba literară, „douăşpe staţii" – fie! – în limba vorbită. Ştiind că nu urmăresc ştirile, o prietenă îmi aminteşte că, în actualul idiom televizionist şi accentele, deseori nelalocul lor, fac ravagii. Cad mai alandala decât resturile de dronă sau ce-o fi fost – că, până nu-i gata ancheta, nu se ştie sigur – de la Plauru. Plauru, zice reporteraşul cel sfătos, de te-ntrebi: o fi având el idee ce înseamnă „plaur"? Certificat de vorbitor „experimentat" obţinut la „proba" de competenţe lingvistice probabil are.

Televiziune versus şcoală?! Uite că se poate! Adesea, reclamele promovează insistent, pe lângă un anume produs, greşeli de limbă! Iar din reclame, televiziunea câştigă bănet, nu jucărie! Că limba suferă şi pierde... cui îi pasă?

Nostalgii? Da! După lucrurile bune – dintr-o cauză sau alta dispărute – e firesc să fii nostalgic, tot aşa cum e firesc să te oripileze constatarea că, în loc să evoluăm cultural, intelectual, moral, postdecembrist au căpătat acces necontrolat la microfon şi la funcţii înalte maladiv de multe personaje agramate, inculte, şmechere, tupeiste, arogante, „piloase". Mai multe decât prin anii de întunecat regres '50-'60.

În prezent, avem televiziune color, cu nenumărate canale („Totuşi progresul e progres. – A, nu, nu s-apucă nimeni să-l conteste" zicea, în 1968, cu subînţeles încă valabil, sorescianul Iona). Avem emisiuni din greu (majoritar submediocre, la ore de maximă audienţă, cele de calitate fiind împinse către ore marginale). Avem frecvente agresiuni asupra limbii prin vorbitori-influenceri care – lipsiţi de discernământ lingvistic – în tandem cu reclamele, răspândesc de-a valma greşeli, barbarisme, mahalagisme autohtone presărate cu câte-un *WTF, piece of shit, kiss my ass* (mitocănia englezită are iz... nobil şi savant, nu?!) sau care, fără *prompter,* s-ar poticni în bâlbe. Impactul negativ este fără precedent de puternic, dacă ne gândim fie şi numai la numărul mult sporit de receptori (abonaţi) asupra cărora televiziunea are ocazia să deverseze abateri de la normele bunului-simţ al exprimării în limba naţiei şi să-şi exerseze (non-stop!) arta manipulării: aproape 8 milioane în 2022, spun statisticile, faţă de circa 2 milioane înainte de '89. Adăugând reţelele de socializare ca sursă masivă de infestare, devine riscant să mai mizezi exclusiv pe capacitatea de autodeparazitare a limbii. Orice „organism viu" are vulnerabilităţi şi, dacă atunci când nu se mai poate apăra singur este neglijat de rude şi prieteni, abandonat la voia-ntâmplării, prognosticul însănătoşirii lui nu se-arată deloc optimist.

O Poliţie a limbii? Ar fi binevenită şi ar avea muuult de lucru, dacă nu s-o nărăvi să închidă ochii la delicte, cum se-ntâmplă.

Dacă nu poliţie, măcar un departament (la CNA?, la Ministerul Culturii?, la cel al Educaţiei?) de gardieni (obligatoriu competenţi!), cu drept de sancţionare a torţionarilor limbii-organism-viu. Dar – altă problemă! – din ce joben de prestidigitator să scoţi un batalion de gardieni *competenţi* acum, când până şi unii dintre tot mai puţinii corectori din redacţii de periodice şi edituri operează cu satârul nepriceperii, de constaţi că, în urma lor, e nevoie... să corectezi corectura?!

Avem destule motive să devenim pesimişti, totuşi parcă încă-l aud pe bunicul meu (abia apoi pe Nichita) zicând domol o vorbă veche: „las' că nu mor caii când vor cânii".

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (7)

Theodor CODREANU

Măştile lui Bakunin

Un bufon al „comunismului de salon" a fost şi Petru Groza, lider la „Frontul Plugarilor". A profitat, cu pragmatism, de libertăţile burgheze. În 1937, „Frontul plugarilor" a obţinut 175 de voturi. Spre comunişti, se orientase din 1935. Era mediocru până la prostie, îl categoriseşte Pamfil Şeicaru. Moscova avea nevoie de el, cunoscând, „din nefericire, foarte bine România" (*Ibidem*, p. 205). Aceşti aparenţi lideri, inofensivi, vor fi folosiţi, apoi înlăturaţi şi înlocuiţi cu veritabili comunişti. Toată grozăvia politicii de cadre comuniste a fost dezvăluită, în 1940, de cartea generalului Walter Krivitsky, publicată în SUA, sub titlul *Eu, şef al serviciului secret militar sovietic*. Un comunist, aflăm, nu are gândire personală, se lasă gândit de Kremlin. E folosit, azvârlit, apoi, la coş ca „duşman al poporului", ca „agent" etc.

În cartea lui Benoit-P. Hepner, *Bakounine et le panslavisme révolutionaire* (1950), se demonstrează că Mihail Bakunin (1814-1876) concepea (în 1848, în acelaşi an cu *Manifestul Partidului Comunist*) expansiunea revoluţiei comuniste sub oblăduire moscovită. Într-o primă fază trebuiau adunate toate popoarele slave şi înglobate, în ele, românii, ungurii, grecii, cu o capitală imperială la Constantinopol. Blocul comunist de după război este o materializare aproape integrală a proiectului Bakunin.

Moscova a conceput armistiţiul de la 23 august 1944 ca prindere în plasa de păianjen a partidelor burgheze, pentru anihilarea mareşalului Ion Antonescu şi aceste partide s-au lăsat adormite cu o inconştienţă imperială. Prima testare a fost delegaţia trimisă la Cairo, care a dovedit că diagnosticul era bun: România va fi o pradă uşoară. Burghezia se arăta „disperată de a încheia, cu orice preţ, un armistiţiu, şi gata la orice concesie" (*Ibidem*, p. 208). Arivismul trădător al unui Gr. Niculescu-Buzeşti făcea prada şi mai uşoară. O clasă politică asemenea unui pom „plin de fructe viermănoase, care le lepăda la prima scuturare viguroasă" (*Ibidem*, p. 209): „Să ne imaginăm un singur moment, că Kremlinul ar fi paraşutat pe teritoriul Finlandei un Kunsinen, şeful comuniştilor finlandezi. Întrebăm: s-ar fi găsit un singur funcţionar al republicii care să comploteze cu el contra guvernului, care se găsea în război cu Rusia sovietică?" (*Ibidem*).

Ţinuţi de faţadă ca lideri comunişti, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Petre Constantinescu-Iaşi erau, în realitate „dublaţi de adevăraţii lideri, cunoscuţi doar vag de Maniu şi Brătianu: Ana Pauker şi Emil Bodnăraş". Gr. Niculescu-Buzeşti n-a ezitat o clipă să-l adăpostească şi să colaboreze cu agentul paraşutat de Moscova, Emil Bodnăraş, sub faţada celei mai prosteşti mistificări: *eliberarea ţării*. În imaginarul Blocului Naţional-Democrat, România nu era un stat liber, ci *ocupat* de Germania. Este o teză catastrofală, susţinută cu o încăpăţânare grotescă şi-n 1946, şi după 1950. Iar „eliberarea" trebuia realizată cu *sprijin sovietic.* Este imaginea incredibilă a unei ţări libere care lucrează cu ocupantul real spre a nu mai fi liberă. Acesta a fost *silogismul* celei mai cumplite trădări naţionale. Raţionalismul incapabil să discearnă adevărul cel mai simplu!

Conservarea suveranităţii

Întrebare capitală, deci: a fost România, între 1941-1944, un stat *suveran* sau nu? Suveranitatea înseamnă puterea supremă care nu recunoaşte altă putere pe teritoriul statului. Şeicaru citează din cartea lui Le Fur, *La confédération d'Etat et l'Etat fédéral,* care se potrivea situaţiei României în relaţia cu Germania: „Atâta timp cât un stat nu este obligat decât prin voinţă proprie, atâta timp cât restricţiile la care este supus au fost consimţite de el însuşi şi cât un stat străin nu are dreptul să-i impună din propria sa autoritate, el trebuie să fie considerat că şi-a conservat suveranitatea" (*Apud ibidem*, p. 211).

România îşi conservase atributele suveranităţii: avea reprezentanţe diplomatice, vânzările statului român către Italia sau Germania erau plătite. Ba chiar Germania a plătit, în 1943, cu 40 000 kilograme de aur, aur depozitat în Elveţia, la cererea României, dar adus imediat la Bucureşti, la insistenţele Băncii Naţionale. Ţara n-a plătit nicio zi întreţinerea armatei germane, nu s-au făcut rechiziţii. Nemţii plăteau ţăranilor când staţionau prin sate. Armata naţională nu s-a desfiinţat, mareşalul asigurând armatei „o orgolioasă independenţă" (*Ibidem,* p. 212). Şi argumentele continuă: Atunci cum s-a putut rosti şi repeta o asemenea sfruntată minciună, că România avea nevoie de o ofensivă masivă a trupelor sovietice spre a fi eliberată? (*Ibidem*, p. 213). A mai fost România suverană după 23 august 1944?

Şeicaru consideră că introducerea comuniştilor în Blocul Naţional-Democrat „a fost o mare greşeală politică". Comuniştii erau, astfel, legitimaţi şi cu acces viitor la guvernare. Maniu a făcut calculul greşit că sunt mai periculoşi în opoziţie, necunoscând tactica bolşevică. (El nu ştia nici faptul că *bolşevic* era o denumire improprie pentru Rusia Sovietică, dat fiind că, în realitate, nu bolşevicii fuseseră *majoritari,* ci *menşevicii.* Dar Lenin a răsturnat raportul dintre centrali şi periferici, cu o mistificare vicleană, făcând din *minoritatea* comunistă o *majoritate* artificială, accelerată. La fel vor face şi-n România! Astfel, partidele istorice, majoritare, vor fi tratate ca „minoritare", obstacole în calea democraţiei şi reformelor). Consecinţă: „În 1944, partidul comunist a găsit cetatea libertăţii, adică democraţia liberală, fără paznici" (*Ibidem*, p. 214). Marşul triumfal al lui Andrei Vîşinski, până la bătaia cu pumnul în masă, nu mai putea fi oprit. Se poate spune, aşadar, că, în România, revoluţia proletară a fost făcută de către partidele istorice, prin sinucidere!

Necunoaşterea „duşmanului natural"

Geopolitica românească: un mileniu – determinat de năvălirile barbare, apoi de pericolul turcesc, iar de la 1812, culminând cu 1877 şi 1940-1968, de cel rusesc. Tratatul secret cu Puterile Centrale (1883) s-a făcut tot din pricina ruşilor, dar pe fondul intereselor austro-ungare. Marea curiozitate, remarcă Şeicaru, e că românii n-au elaborat studii despre panslavism decât accidental. Textul cel mai adânc rămâne studiul *Basarabia* de Eminescu (dar şi alte numeroase articole din *Timpul*), ignorate de Şeicaru. Încercări timide: o broşură a lui Dimitrie A. Sturdza, *România, Rusia şi Europa* (1897, 32 de pagini), un comentariu al cărţii lui Nikolai Danilevski (1822-1885) – *Rusia şi Europa*. Danilevski scria: „Dacă Rusia este pentru Europa un corp străin şi periculos, de asemenea Europa este pentru Rusia un corp străin, în descompunere, care trebuie să fie distrus" (*Apud ibidem*, p. 220-221). Sturdza, consideră Şeicaru, nu cunoaşte filosofia istoriei a lui Ivan Kireevski (1806-1856), cel care considera că matricea slavă este noua modelatoare a civilizaţiei, în contra civilizaţiei europene vecine. (Este argumentul „mesianic", reaprins de Federaţia Rusă odată cu izbucnirea invaziei din 2022 în Ucraina.) Nici istoricii n-au acordat atenţie Rusiei, ignorând izvoarele ruseşti. Nimeni, de pildă, n-a avut ideea să publice în traducere memoriile generalului Ignatiev, fost ambasador al Rusiei la Constantinopol şi negociator al Tratatului de la San-Stefano (3 martie 1878). Din păcate, norma politicii noastre „a fost ignorarea completă a vecinilor" (*Ibidem,* p. 222). Nici Stere nu acorda prea mare atenţie gânditorilor ruşi, utilizând sursele doar în scop sociologic, convins că panslavismul va cădea odată cu prăbuşirea ţarismului. Abia înainte de moarte s-a arătat îngrijorat de resurecţia panslavistă prin bolşevism. S-ar putea susţine că bolşevismul n-a fost decât armătura ideologică genială a ofensivei imperiale ruseşti. În context, Basarabia a fost o temă trecută sub tăcere în preocupările româneşti, exceptând unele consemnări ale lui Dimitrie Moruzi, Nicolae Dunăreanu, Constantin Stere şi Nicolae Iorga. Basarabia a fost nedreptăţită comparabil cu Transilvania. Explicaţia: preocuparea aculturaţiei occidentale, cu ignorarea geopoliticii orientale.

Pericolul slav a creat, în cele din urmă, proiectul lui Aurel C. Popovici – Statele Unite ale Austriei Mari, în care să intre şi România, într-o federaţie sub coroană habsburgică. Prinţul Franz Ferdinand a împărtăşit proiectul, atrăgându-şi ostilitatea slavă şi ungară. În ţară, Take Ionescu, la 1900, numise Rusia *Duşmanul natural,* articol ignorat de autorii armistiţiului din 1944. „Existenţa noastră – zicea Take Ionescu – este incompatibilă cu realizarea idealului imperiului rusesc: ostilitatea sa contra noastră nu poate să înceteze decât în ziua în care îi va fi complet probat că îi este cu neputinţă a ne face să dispărem". (Take Ionescu, *Duşmanul natural,* reprodus în *Historia*, an. XIV, nr. 147, aprilie 2014, p. 19.) Or, tocmai asta n-au înţeles cei din grupul Gr. Niculescu-Buzeşti. Ostilitatea Rusiei se explică prin „poziţia noastră pe harta Europei", adaugă Şeicaru. Aspiraţia Rusiei: expansiunea spre Mediterana. Take Ionescu anticipa: „Dacă imperiul vecin reuşeşte să-şi realizeze visul pe care l-a urmărit şi-l urmăreşte cu atâta încredere şi tenacitate, statul român şi neamul românesc nu vor mai fi decât o amintire". Într-adevăr, amintire au devenit Bucovina nordică şi partea sudică a Basarabiei, dacă nu şi Basarabia întreagă. Cei care au jucat, în 1944, „cartea rusească", zice Şeicaru, ne-au predat, dezarmaţi, *duşmanului natural.*

În 1915, Rusia avea scopul precis de a primi „moştenirea turcească", considerând că, în rivalitatea cu otomanii, ruşii au dat cea mai mare jertfă de sânge, că li se cuvine, aşadar, titulatura de *a treia Romă*, după Bizanţ. Şeicaru citează dintr-un articol din *Rusko slova*, oficiosul guvernului rus: „Drepturile celorlalţi sunt de ordin secundar. Timp de trei secole, Rusia a făcut sacrificiile cele mai mari. Acum a venit momentul răsplatei." Cereri: Marea Neagră, mare rusească, Turcia, Grecia, coasta Asiei Mici, Bosforul, Ţarigradul. „Acesta fiind ţelul nostru trebuie să obişnuim de acum Europa cu aceste revendicări." Marea Neagră, „lac rusesc" însemna şi distrugerea independenţei şi suveranităţii României, spunea într-un articol din *Gazette de Lausanne,* Edouard Rossier.

Adevăratele intenţii ale armatei ruseşti

Marea abilitate politică a lui Ionel I.C. Brătianu s-a exersat în cei doi ani de neutralitate. Rusia a făcut presiuni asupra aliaţilor ca România să nu intre de partea Antantei. Încă de la 1 octombrie 1914, el reuşise să obţină de la ruşi o convenţie prin care i se respecta şi garanta integritatea teritorială, ca şi recunoaşterea drepturilor asupra teritoriilor din Imperiul Habsburgic. Trupele ruseşti nu sprijineau eforturile armatei române care intrase în foc în 1916. Faptul era constatat şi de generalul André Malterre, la înfrângerea de pe Argeş: „Dezastrul român a fost rezultatul riscatei ei situaţii şi a enigmaticei retrageri a ruşilor" (*Apud ibidem,* p. 236). Enigmatica retragere spune totul. Mai mult, s-a constatat ulterior că ruşii informau pe germani de hotărârile pe care urmau să le ia. Erau ordine care vizau o pace separată cu Germania în caz că sorţii cădeau în favoarea ei. Într-o carte publicată în Franţa, profesorul Bazilescu (*România în război şi pace,* Alcan, 1919) relata că Hilmar von dem Busche (1867-1939), ministrul Germaniei, i-a împărtăşit lui Andrews, secretar al Legaţiei SUA la Bucureşti, că pe Siret va fi viitoarea frontieră a Rusiei. Moscova trimisese în Moldova un milion de ostaşi, dar aceştia aveau menirea nu să se lupte cu nemţii, ci să cucerească Moldova. În schimb, Rusia impusese României să intre în acţiune cu armata spre a o epuiza în confruntarea cu nemţii. Planul păcii separate era împărţirea României: Moldova – la Rusia, Valahia – la nemţi, Dobrogea – la Bulgaria. Planul acesta hidos a fost dat peste cap de revoluţie. Cartea rusească din 1916 prevedea dispariţia României, iar în 1943 C. Vişoianu declara senin: „Eu joc cartea rusească!" În 1917, Ionel Brătianu n-a uitat o clipă ce-a păţit tatăl său, la 1877-1878, cu Rusia.

→

Istoria de lângă noi

Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca
sau despre marea putere a Cuvântului

Mihaela ALBU

Noi aici ne vom lupta cu cuvântul cât vom putea. Cuvintele acestea, scrise de Nicolae Bălcescu în exil, sunt deviza sub care va apărea *Revista Scriitorilor Români,* dar ele au fost – în subsidiar – crezul tuturor scriitorilor care, aflaţi departe de ţară, au luptat cu arma cuvântului împotriva comunismului, pentru promovarea şi continuitatea culturii române autentice în libertate.

„Trebuie să te întorci publicist-comentator în ţară şi să dai o mână de ajutor serioasă *ca formator de opinie*", acesta era sfatul cel mai important – scrie Mihai Gălăţanu – care i-a fost dat de către Monica Lovinescu tânărului ei vizitator, aflat în septembrie 1994 cu o bursă la Paris. (v. Mihai Gălăţanu, „Monica & Virgil: Enclava românească din Butte-Chaumont", în *Hyperion. Caiete botoşănene,* nr. 4, 2003, p. 25, s.n.).

Am ales aceste cuvinte drept pasaj de deschidere nu întâmplător, de vreme ce ideea pe care vrem să o dezvoltăm aici este pusă sub semnul puterii cuvântului, al cuvântului folosit deliberat ca „armă" de către doi dintre puternicii formatori de opinie din exilul românesc anti-comunist.

Referirea o facem, desigur, la Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, „vocile" şi „condeiele" cele mai active, mai determinate şi chiar – fără a ne feri de cuvinte mari – cele mai neînfricate din anii în care în ţară cuvântul fusese sugrumat ori încarcerat în stereotipia limbajului de lemn.

Când vorbim astăzi despre cei doi oameni de cultură, ne gândim nu numai la două voci pe care le ascultam înainte de 1989 la radio *Europa liberă* pentru a afla informaţie adevărată, necenzurată, sau la doi autori de cărţi publicate în România abia după 1990, ci mai cu deosebire la două embleme ale luptei anticomuniste care au folosit drept singură armă *Cuvântul.* Alături de Mircea Eliade, de Mircea Popescu, de Busuioceanu, de Al. Ciorănescu (şi alţii, desigur), cei doi şi-au asumat pe deplin datoria de a trăi exilul cu conştiinţa responsabilităţii faţă de cultura în care s-au format, ca şi faţă de ţara care a determinat-o. Pentru ei, în toată „paranteza" exilului, verbul *a face* îl va surclasa permanent pe *a fi.* O mărturie frecvent întâlnită (fie exprimată direct, fie indirect) a trăirii sub semnul *acţiunii* pe toate căile în slujba ţării aflate sub ocupaţie sovietică o întâlnim în consemnările lui Virgil Ierunca din jurnalul său. („16 februarie – Seară la Mircea Eliade, la Hotel de Suède. E prima reuniune de intelectuali pe care autorul *Nunţii în cer* o face după îndelungatele noastre discuţii împreună cu Lucian Bădescu. *Vreau mereu* – prosteşte – *să fac ceva, să facem ceva* pentru această Românie pe care o descopăr după ce am pierdut-o. (…) Trebuie să facem ceva mare, absurd, dezinteresat, să fim şi să trăim în tensiuni de mari incandescenţe momentul ruperii noastre de ţară. (…) Mi-e teamă de împietrire, de rutină şi de aranjamente." (V. Ierunca, *Trecut-au anii,* 2000, p. 20).

„29 martie (1949) – Încă o zi cheltuită în tipografie. Am iluzia, copilărească şi clandestină, că fac ceva concret pentru situaţia din exil, cu faţa spre ţară." (*Ibidem*, p. 40).) Şi, să nu uităm, pentru aceşti scriitori, pentru aceşti oameni de cultură *acţiunea* însemna cu deosebire a rosti răspicat şi permanent cuvântul care aducea adevărul!

„Nu aveam nicio putere în afară de microfon. Mare putere!", va rememora Monica Lovinescu (în filmul documentar *Cold Waves,* Odeon Film, 2007, regia Alexandru Solomon) anii în care vocea ei şi cea a lui Virgil Ierunca, voci care rosteau adevărul şi tăiau minciuna şi impostura cu puterea unui bisturiu, deveniseră reperele morale ale unui popor aflat sub ocupaţie comunistă.

Vom reflecta în cele ce urmează puterea *cuvântului* lor rostit în eter prin ecoul acestuia şi atunci, şi acum. Îmbinarea celor două axe temporale ar putea fi şi una dintre conotaţiile mesajului filmului *Cold Waves* dedicat Radioului Europa liberă.

„O poveste de dragoste şi ură", aşa o prezintă deopotrivă realizatorii şi comentatorii filmului.

„Poveste de dragoste", de bună seamă, de vreme ce, aşa cum ştiam pe atunci – şi o spune direct Nestor Rateş, „o ţară întreagă stătea agăţată de nişte voci ce veneau de departe"; sau Lucian Vasiliu:

„ascultam, riscant (ostentativ uneori) radio *Europa liberă.* […] Ascultam voci. Dar ce glasuri, în încăperea noastră sud-estică: Monica Lovinescu, Virgil Ierunca… Eram la slujba de seară… Doamna Monica străbătea universul, desfiinţa frontierele…" De ce erau atât de ascultaţi? Pentru că „vocile Monicăi Lovinescu şi Virgil Ierunca aduceau raza de lumină care dădea speranţa unei libertăţi", cum spunea şi Gellu Dorian în *Lume multă, oameni puţini,* de asemenea, în nr. 4 al *Caietelor botoşănene,* sau, cum ne traduce tot una dintre „vocile" postului de radio – Nestor Rateş: acestea „spuneau la microfon ceea ce ei (românii, n.n.) doar îndrăzneau să gândească". Şi astfel, microfonul devenise o armă, o armă temută de autorităţi, de vreme ce venea din eter şi putea pătrunde în fiecare casă.

„O poveste de ură", pe de altă parte, pentru că „vocea", pe lângă informaţie, arăta nemulţumirile, durerile românilor şi dădea totodată speranţă. Vocile de la radio *Europa liberă* „ne-au învăţat libertatea la fără frecvenţă de la Paris", rememora şi Adrian Alui Gheorghe (în revista citată).

Toate aceste considerente, exprimate în timpul prezent, reflectă în sinteză ceea ce desigur nu convenea autorităţilor comuniste. Atacurile împotriva clădirii şi împotriva fiecăruia dintre cei ce se exprimau la microfonul liber sunt bine cunoscute astăzi (şi rememorate în filmul citat). „Singura armă de apărare era să vorbesc. Trebuia să le arăt că nu mi-e frică", declara Monica Lovinescu relatând o conferinţă de presă a lui Paul Goma de la care, la scurt timp după atacul asupra sa şi cu toate ameninţările, nu a lipsit, cum nu lipsea de la nicio acţiune care ar fi putut să ajute într-un fel ţara în care – de departe – era mereu „prezentă". Ceea ce îi declara lui Daniel Corbu (în interviul din *Hyperion*) este simptomatic, printr-o extindere de sens ea accentuându-şi crezul (ca şi pe cel al lui Ierunca) pentru care a luptat permanent: „Domnule, eu n-am fost plecată din ţară. Eu am trăit cu dumneavoastră coşmarul timp de 40 de ani."

Amândoi nu plecaseră din România decât fizic; inima şi gândul le-au rămas acasă sau, cu alte cuvinte, cei doi au construit la Paris un fel de Românie virtuală, legată prin multe fire de cea reală. Iar cu ajutorul microfonului, ei se implicau de la distanţă în viaţa celor ce îi ascultau şi, prin el, au reuşit să schimbe nu de puţine ori cursul unor evenimente.

Pe de altă parte, este vorba de *cuvântul scris.*

Şi Monica Lovinescu, şi Virgil Ierunca sunt poate mai cunoscuţi publicului larg din România ca „voci" (datorită puterii de răspândire a undelor radio!) decât prin ceea ce au scris, dar şi datorită precedării în timp a emisiunilor radio faţă de cărţile scrise. Răsfoind presa exilului, în care amândoi au fost prezenţe active, precum şi volumele publicate după 1990 în ţară, cititorul de astăzi îi va descoperi pe cei doi nu numai ca luptători cu arma cuvântului scris, dar şi ca talentaţi scriitori.

În Europa, citim în rememorările Monicăi Lovinescu, „majoritatea revistelor literare apăreau la Paris din iniţiativa îndeosebi a lui Virgil Ierunca, de la *Caete de dor* şi *Limite* la *Fiinţa Românească* şi *Ethos*". Numele lui Ierunca apare însă şi în publicaţiile editate de alţi scriitori ori jurnalişti, şi în Europa, dar şi peste ocean, în Statele Unite, ori în Mexic, de exemplu. În majoritatea articolelor cuvântul său dezvăluie şi acuză.

Una dintre rubricile de mare răsunet iniţiate de acesta a fost binecunoscuta de acum *Antologie a ruşinii.* Despre „târâtul pe brânci" al unora dintre intelectualii vânduţi puterii, despre „jocul linguşirii neîntrerupte a cuplului prezidenţial" el va scrie, de exemplu, într-un articol intitulat *Caporalizarea României Literare,* articol publicat în ziarul *Lumea liberă* de la New York (nr. 31, 1989) pe pagina întâi, cu o continuare în pagina 19. Autorul face referire la presa „culturală" (ghilimelele îi aparţin!) care „a mai găsit un pretext pentru a aduce omagii suplimentare celui care şi până acum a depăşit cultul orchestrat în jurul unor Stalin, Mao sau chiar Kim Ir Sen".

Exemplul de mai sus este numai unul dintre sutele de comentarii acide ale scriitorului lucid şi necruţător cu oricine făcea jocul puterii. *Antologia ruşinii* vorbeşte mai ales de intransigenţa şi dreapta măsură puse permanent în slujba adevărului de către cel care nu acceptase niciodată compromisul.

Tot atât de tranşantă în dezvăluiri şi analize va fi şi Monica Lovinescu în oricare dintre articolele sale publicate în revistele exilului ori în volumele cunoscute.

Şi de aceea scrie Luca Piţu despre cărţile Monicăi Lovinescu (şi am extinde noi ideea şi la cele ale lui Ierunca) că acestea, „vrem-nu vrem, or să rămână pentru noi enciclopedii, lexicoane, instrumente de lucru inevitabile pentru cunoaşterea veacului trecut, pentru decodarea lui în cheie e(ste)tică." (Luca Piţu, *La o aniversară a Doamnei Monica Lovinescu, Hyperion,* nr. 4, 2003).

Cuvântul lor – rostit ori scris – a avut, trebuie să o recunoaştem, mare putere!

Preocupaţi de certurile interne şi de afaceri, oamenii politici interbelici au fost indiferenţi la politica internaţională. Se mulţumeau cu „pacifismul" Naţiunilor Unite. Nu luau în seamă că propaganda sovietică vorbea despre Basarabia ca teritoriu ocupat de România, trecându-se cu vederea realizările Sfatului Ţării, ale ţăranilor care au cerut separarea de Rusia, ale Congresului militar al moldovenilor de la 20 octombrie 1917, de la Odessa etc. La 2 decembrie 1917, Sfatul Ţării a proclamat Republica democrată Basarabia, iar la 27 martie 1918, Unirea. Paradoxal, Memoriul pentru Conferinţa păcii, redactat de mandatarii trădători ai lui Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu, nu menţionau măcar Basarabia, ci doar o notă de subsol neînsemnată. Memoriul servea Moscova.

În 1920, Take Ionescu (la Externe) a ratat ocazia ca Rusia, slăbită, să recunoască Basarabia românească. Armata română salvase Ungaria de comunism, în 1919, iar în 1920 armata rusă avea imperios nevoie de neutralitatea României, fiind angajată în sud, cu generalul Piotr Wrangel. De ce nu s-a negociat *neutralitatea* pentru Basarabia? Fiindcă România era deja intrată în pasivitatea diplomatică. Avea lupte interne. Take Ionescu, cel ce cunoştea problema rusă, n-avea altceva de făcut decât să lupte pentru invalidarea alegerii lui Stere în Soroca, deşi Unirea Basarabiei i se datora în mare măsură. În 1924, deja Rusia Sovietică, întărită, reîncepea ofensiva recâştigării Basarabiei.

Falsificarea istoriei prin etimologii false

Victor RAVINI

În Albania, ***Bucurie*** (scris uneori *Bukurije*) e nume de fată. Albanologul Johann Georg von Hahn spune că *bucuria* în albaneză înseamnă frumuseţea, iar *bucura* înseamnă frumoasa. (1) Iorgu Iordan zice că Bucur vine din albaneză, unde *bukur* înseamnă frumos. (2) Alexandru Graur spune: „Bucureşti e format, evident, de la un Bucur, dar povestea cu Bucur Ciobanul a fost inventată numai pentru a explica numele oraşului.” (3) Afirmaţia lui se confirmă: în afara capitalei, sunt şase sate străvechi cu numele Bucureşti şi nu au vreo poveste de acest fel. Cinci au fost înglobate în comune cu alt nume. A rămas doar comuna Bucuresci, în judeţul Hunedoara. *Marele Dicţionar Geografic al României* consemnează 26 de toponime derivate de la Bucur: 10 toponime Bucureşti (dintre care capitala, 6 sate şi 3 toponime minore), 8 Bucur, 4 Bucura, Bucuri, Bucuroasa şi Dealul-Bucurului. (4) Mai sunt şi satele Bucureasa, Bucureni, Bucuru, două sate Bucuroaia şi Lacul Bucura. În total sunt 30 de toponime derivate de la Bucur. Iordan menţionează doar cele 7 localităţi.

Albanologul franco-albanez Mathieu Aref spune că în albaneză *Bucur eşt* înseamnă *cea care este frumoasă, frumoasa, frumoasă este ea.* (5)

Etruscologul belgo-albanez Albert Nikollay mi-a scris personal: „*Bucur* = frumos, *bukurosh-bukuroshët* (masculin) şi *bukuroshe-bukuroshet* (feminin) = frumuseţe-frumuseţi, *Bukur + est = Bukuresht* = Frumos este”. Chiar aşa este şi a fost capitala României.

Verbul românesc *este* poate să fie pus în legătură cu albanezul *est.* La fel, românescul *barcă* poate fi pus în legătură cu albanezul *barka, barkë,* pronunţat barcă. Albanezul *kukuvaj* înseamnă *cucuvea, bufniţă.*

De unde avem cuvântul *cioban*? DLR explică *ciobán* (masculin) şi defineşte patru noţiuni: 1. în franceză înseamnă *berger,* 2. numele unor câini mari ciobăneşti, 3. viţel de bivol, 4. steaua Vega. (6)

Dexonline prezintă 56 de noţiuni pentru cuvântul *cioban*. (7) Investigarea etimologiei acestui cuvânt a început acum un secol şi jumătate. Nu s-a putut ajunge la un consens în legătură cu provenienţa lui.

Alexandru Cihac zice că *cioban* e preluat de la turci. (8) Tot de la turci cică au luat şi albanezii cuvântul *bucuros.* (19)

Bogdan Petriceicu Hasdeu arată că nu era posibil să înveţe românii oieritul de la turci. Zice că *cioban* în română vine de la cumani şi că turcescul *čoban* vine din persană. (10)

Sextil Puşcariu anulează etimologia lui Hasdeu şi repetă părerea lui Cihac. (11) Puşcariu era iniţiatorul şi coordonatorul DLR, unde şi-a impus verdictul: *cioban* vine de la turci.

Gheorghe Ivănescu respinge etimologia turcească şi se întoarce la cumani. (12)

Iordan şi Graur evită să discute etimologia cuvântului *cioban.* (13)

Ovid Densusianu evită şi el, dar se sprijină pe Hasdeu (*Columna lui Traian*, V, 103) şi pune daco-românul *cioban* şi macedo-românul *tsoban(bas)* pe lista de „cuvinte pentru care s-a admis o origine ilirică”. (14) Aşadar, Hasdeu oscilează între cumani şi iliri.

Puşcariu şi DLR ignoră atât cuvântul persan semnalat de Hasdeu, cât şi originea ilirică semnalată tot de Hasdeu şi citată de Densusianu. Conform lui Puşcariu şi DLR, cuvântul turc *čoban* a venit mai întâi în limbile din Peninsula Balcanică: bulg. *čoban, čobanin,* serb. *čóban, čóbanin,* alban. *čoban,* grek. *τχομπανης*. DLR precizează: *čoban* în limba albaneză înseamnă *păstor* şi *Român*. Dacă ar fi venit de la turci, ar fi însemnat *păstor* şi *Turc.*

DLR spune că de la popoarele balcanice *cioban* „poate” că a trecut în română. Zice că *cioban* a trecut din albaneză la aromâni, unde e foarte rar (*čobanbas*) şi în toponimul *Ciobanlades* în Tesalia, iar prin serbo-croată la istro-români (*ţoban).* Cuvântul s-ar fi transmis de la tătari sau prin români la ruşi (*čabánu*), la polonezi (*czaban,* „păstor, un fel de dans, un fel de berbece” şi *caban* tot „un fel de berbece”) şi la ruteni (*čaban* „păstor, bou”, *čobányk* „o pasăre de pădure”). Apoi cuvântul a trecut din română în maghiară (*csoban, csobány*).

DLR tratează separat cuvântul *cioban* (neutru), cu sensul vas de lemn şi *ciobănie* (fem.): un vas de doage cu două funduri. Zice că accentul e necunoscut. Cuvântul are trei etimologii: de la slavi, maghiari şi sârbi. Susţine că vine: „Din slav. *čban,* intrat în limba română, probabil, sub forma *cioban,* din ung. *csobány,* un fel de ploscă, iar sub forma *ciobăne* din sârb. *čóbanja.* Cf. Szinnyei, 335, Melich-Gombocz, *Magy. etym.* Szotár, 1118, Berneker, *Slav. Wörterbuch* 165. Cf. *ciuvaniu*”. (6)

Cioban mai are ca derivat *Ciubánc* = vas vechi, de pământ, care se întrebuinţa pentru apă de băut, dar acum se fierbe apă în el, oală spurcată. Pentru etimologie, cf. *cioban* şi ung. *csobánc* (DLR Tomul II: C, Bucureşti, 2010, p. 487).

Romulus Vuia arată că românii din vechime erau consideraţi ca unul din cele mai importante popoare de ciobani şi că vechi documente scrise menţionează că, în baza unei tradiţii străvechi, românii umblau cu turmele de oi din Moravia (Europa Centrală) până la Marea de Azov şi în Caucaz şi din Polonia până în Grecia. Popoarele din această zonă au cuvinte comune cu referire la oierit şi au aceeaşi tehnologie, organizare şi amenajări. (15)

Ovidiu descrie în *Tristele* ciobanii locali, turmele de oi şi lâna lor aspră (*Vellera dura ferunt pecudes*). O metopă de la Adamclisi prezintă oi. Ce cuvânt aveau ciobanii locali pentru *cioban*? Nu se poate explica dispariţia acelui cuvânt şi înlocuirea lui cu un cuvânt cuman sau turc.

Pliniu cel Bătrân scrie în cartea XI.97.1 că brânza de oi a ciobanilor (*coebanum caseum*) ajungea la Roma din Liguria (în nord-vestul Italiei). *Caseum* a devenit *caş.* Lingviştii au demonstrat fără echivoc că românescul *cioban* nu poate veni din *coebanum.* Întrebarea e de la cine a preluat Pliniu cuvântul *coebanum*? Desigur, de la liguri, nu de la turci. Ligurii de unde îl aveau? Ligurii erau de origine pelasgică. Limba pelasgilor n-a dispărut fără urme, cum s-a crezut, ci stă la temelia limbii albaneze (vezi *Contemporanul,* 9, 2022, p. 37).

Adolphe Pictet pornea de la lingvistică şi făcea ipoteze antropologice. Ipotezele lui au fost respinse, însă datele lingvistice menţionate de el sunt consemnate în documente vechi în limbi indo-europene. Aceste elemente au fost aruncate odată cu ipotezele, precum copilul odată cu apa. Pictet menţionează că: rădăcina pa- urmată de sufixul -na, ca în sanscrită *pâna* (adăpost) şi în zend *shoitrapâna* (protector de ţară), a dat în persană *gopân, gubân, copân, ćobân* [cioban], în ilirică *zupan*, în slava veche *jupanú* şi în daco-română *jupane* [sic !] (fr. *seigneur*). (16) Cuvântul dialectal *zupân* din unele variante ale *Mioriţei* corespunde cu iliricul *zupan.*

Pictet spune că *g* şi *g´* sau *k* şi *c´* se pot înlocui între ele. Un fenomen de interschimbare între *k* şi *ć* este în persană. O alternanţă de acelaşi tip fonetic ca în persană se vede între dialectul daco-român şi cel istro-român: *cioban* şi *ţobân.* Acelaşi fenomen se găseşte în poloneză între *caban* şi *czaban.*

Cioban însumează şi defineşte toate sinonimele sale: baci, mocan, momârlan, oier, păcurar, păstor etc. Depăşeşte categoria de substantiv şi trece în adjectiv, verb şi adverb. Intră în nume compuse: de plante (*traista-ciobanului, spanacul-ciobanilor, măciuca-ciobanului* ş.a.), păsări (*pasărea ciobanului*) şi de stele: Vega, *Ciobanul-cu-oile* (Lira), *Cobiliţa-Ciobanului* (Lebăda), *Luceafărul-ciobanilor* (planeta Venus) ş.a.

Niculescu-Varone notează opt jocuri populare cu nume derivate de la *cioban*. (17) Lahovari prezintă 36 de toponime derivate de la *cioban* şi 11 de la *mocan.* (18) Numele de familie *Ciobanu* este cel mai frecvent nume de meserie devenit nume de familie. E cel mai productiv cuvânt din română. Mai productiv decât *copil* şi *moş,* de origine dacică.

Bogăţia semantică a cuvântului *cioban* cuprinde oameni, animale, păsări, plante, obiecte şi stele. Cum să denumească românii atâtea categorii de noţiuni cu un cuvânt străin, care la străini nu denumeşte aşa ceva? Dacă ar fi venit de la turci, ar fi fost productiv şi la turci. Dar nu este deloc. Productivitatea cuvântului *çoban* în limba turcă se limitează doar la sensurile: *păstor* şi *tâmpit.* La fel cum în limba greacă *valah* înseamnă *păstor* şi *tâmpit.* De aici rezultă dispreţul turcilor (apăruţi în apropierea Constantinopolului pe la anul 1300) şi al grecilor (apăruţi în peninsula Balcanică pe la anul 750 î.Hr., deci la câteva sute de ani după Războiul Troian) faţă de această meserie, nereprezentativă pentru ei.

Nu puteau popoarele numite în DLR, până şi cele din afara Imperiului Otoman, să fi învăţat de la un popor pribeag şi vrăjmaş un cuvânt pentru a defini o meserie pe care o practicau cu mii de ani înainte de a veni în contact cu duşmanul. Turcii şi cumanii au venit ca războinici şi nu aveau cum să înveţe populaţia locală ciobănia şi cuvântul *cioban.* De la turci şi de la cumani, românii n-au luat cuvântul *cioban*, ci în mod sigur au luat cuvântul *duşman.*

Înţelepciunea multimilenară din folclorul românesc este cristalizată în sumedenie de proverbe, în care cuvântul *cioban* este central. Amintesc doar zece:

Decât slugă la ciocoi, mai bine cioban la oi.
Pe ciobanul fără câne, lupii-l lasă fără pâne.
Când ciobanul priveghează, oile sar şi joacă.
Când ciobanul veghează, lupii nu cutează.
Dacă ar fi după gura ciobanului, toate oile le-ar mânca lupul.
Lupul cioban şi capra grădinar.
Lupul s-a tocmit cioban la oi şi să cânte din cimpoi.
Veni-va ciobanul şi va deosebi oile din capre.
Pe când lupu cu oile în staul se culcau şi ciobanii cu împăraţii şi craii la masa verde ospătau.

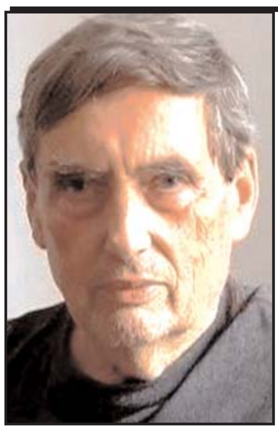
Iuliu A. Zanne, în *Proverbele românilor*, vol. VI, p. 362, consemnează proverbul 14210, cu patru variante culese în Epir: *Dacă ar face toate muştele miere, ar mânca-o ghifţălii cu ciubana.* Ultimele două cuvinte din acest proverb nu apar în DLR. Zanne le explică pe amândouă. *Ciubană* înseamnă lingură mare de lemn, ciobănească. Grupul etnic *ghifţâli* poate fi uşor înţeles din context.

Nu întâmplător *Mioriţa*, cea mai răspândită creaţie a folclorului românesc pe întreg teritoriul locuit de români, cu cele mai multe variante şi cu mai multe traduceri în limbi străine decât orice altă operă literară din istoria literaturii române, considerată de către occidentali ca o capodoperă a literaturii universale şi cea mai reprezentativă pentru români, are ca personaje principale nişte ciobani.

Cioban este un cuvânt bogat şi fundamental în limba română. În principal denumeşte cea mai veche meserie a strămoşilor românilor. Etimologiile turcă şi cumană pentru *cioban* sunt insuficient argumentate, nesigure şi se exclud reciproc. Nu au niciun temei ştiinţific. Dar mai grav şi ceea ce este inadmisibil, falsifică istoria. Atât istoria românilor cât şi a tuturor popoarelor din Estul Europei. Nu sunt acceptabile. Cad.

→

Istoria de lângă noi

Din începuturile Universităţii Timişorene

Dan D. FARCAŞ

Viaţa universitară din Timişoara a avut începuturi agitate. După Diktatul de la Viena din 1940, s-au refugiat la Timişoara mai multe facultăţi ale Universităţii din Cluj. După ce acestea s-au reîntors acasă, în 1944, bănăţenii au cerut ca, pe lângă Şcoala Politehnică, fiinţând din 1920, Timişoara să aibă şi o universitate de stat. Cererea a fost ascultată, astfel încât, prin Decretul-Lege Regal 660 din 30 decembrie 1944, s-a anunţat înfiinţarea Universităţii de Vest din Timişoara (UVT) cu facultăţile de Drept, Litere şi Filosofie, Ştiinţe, Medicină Umană, Medicină Veterinară, Farmacie şi Teologie.

Din păcate, realizarea în fapt a acestei universităţi a mai avut de aşteptat. Abia în 1948, prin Decizia nr. 263327, în paralel cu alte centre de învăţământ superior din oraş (Institutul Politehnic, Institutul de Medicină şi Institutul Agronomic), s-a organizat şi un Institut Pedagogic, la început cu o singură facultate, de matematică şi fizică. În urma repetatelor demersuri ale directorului instituţiei, prof. Mihail Ghermănescu, matematician (1899-1962), s-a admis ca acest Institut Pedagogic să fie considerat parte a preconizatei Universităţi de Vest. În 1956 s-a înfiinţat aici şi Facultatea de Filologie. Totuşi, abia în 1962, prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 999/ 27 septembrie, s-a dat curs unui Memoriu depus în 1956, prin care s-a stabilit un nou statut de organizare al Institutului şi oficializarea denumirii de Universitatea din Timişoara.

Am fost şi eu, între 1956 şi 1960, student aici, la facultatea de matematică şi fizică. Era o formă de învăţământ bizară, de inspiraţie sovietică, cu opt semestre, menită să producă în primul rând profesori de matematică şi de fizică pentru liceele din vestul ţării. De altfel, la seria care ne-a urmat nouă, s-a şi renunţat la această structură, adoptându-se forma cu nouă semestre în cinci ani, general valabilă în restul ţării, iar după alţi câţiva ani au fost despărţite disciplinele de matematică de cele de fizică.

Facultatea de matematică şi fizică era situată, în a doua jumătate a anilor '50, într-o construcţie cu parter şi două etaje, stingheră şi netencuită. Ea e integrată azi în clădirea Universităţii, ca prima aripă pe care o întâlneşti venind dinspre bulevardul Mihai Viteazul. Cât timp a fost doar ea, pentru încălzire s-a folosit o centrală termică ad-hoc, având un coş impresionant, între timp demolat. Din cauza coşului, clădirea mai era cunoscută în Timişoara şi sub numele de „fabrica de profesori". Dar mai des uzitat era numele de „Sorbona din cucuruz". Această poreclă venea de la faptul că bulevardul Vasile Pârvan era pe atunci mult mai larg decât azi (nu exista, de pildă, clădirea Facultăţii de Electronică) şi tot acest spaţiu era ocupat de culturi de porumb, începând din bulevardul Mihai Viteazul, trecând prin intersecţia Michelangelo, cu tot terenul din jur (nu existau nici căminele studenţeşti) şi ajungând până către parcul din cartierul Fabric. Terenurile agricole din mijlocul oraşului nu erau, în anii aceia de penurie, o raritate. Tot cu porumb era cultivat, de pildă, şi spaţiul care azi este parcul din spatele Catedralei mitropolitane Ortodoxe. La un an sau doi după aceea, ciudatul obicei agricol s-a restrâns, la început spre actualele cămine studenţeşti, ca să dispară apoi complet.

Dintre profesori, pe partea de matematică, merită să-i menţionez pe Nicolae N. Mihăileanu (1912-1998) la geometrie şi pe Emanoil Arghiriade (1903-1969) la algebră şi analiză. O personalitate remarcabilă a fost şi profesorul Ioan Curea (1901-1977), care ţinea cursul de astronomie. El a devenit în 1962, oficial, primul rector al Universităţii din Timişoara. Era şi ctitorul observatorului astronomic al Universităţii, ca şi al celui de seismologie de la Politehnica timişoreană, fiind însă şi autor de poezii în grai bănăţean.

Personal, am fost interesat mai degrabă de domenii precum cursul opţional de logică formală, ţinut de conferenţiara Maria Neumann (poreclită „baba Neumann" deşi avea atunci doar 51 de ani şi urma să trăiască până la 98 de ani). Vorbea atât de „exploziv" încât, la curs, primele bănci erau libere. În plus, trebuia să-i urmăreşti atent raţionamentele, nu vorbele. De pildă, un coleg al meu a încercat odată să ia notiţe exact după cum ea vorbea. Reţin şi azi un fragment: „Luăm un, ce, punct şi care are proprietatea, că dacă n-ar avea-o ce s-ar întâmpla?" Tot ea ne-a introdus, exemplar, şi în labirintul numit „bazele matematicilor", între altele în axiomatică, antinomii, şcolile matematice de la începutul secolului XX, ca şi în teoria infiniţilor a lui George Cantor. Dintre figurile luminoase din facultate, apropiate domnişoarei Neumann, trebuie s-o amintesc şi pe profesoara Minerva Marta-Bocşa, care, pe când am devenit student, era doar asistentă şi avea 28 de ani. Ulterior ne-am intersectat de nenumărate ori, în lumea informaticii, în modelarea fenomenelor biologice, în probleme de terminologie, ori în interesul pentru istoria intelectuală a Timişoarei.

Merită o menţiune, pentru cei ce nu cunosc acele vremuri, că la facultate am avut şi cursuri politice (socialism ştiinţific, materialism istoric, materialism dialectic etc.), obligatorii în fiecare an, sau de limba rusă în anul întâi (materie la care am dat şi examen la admitere). Am avut chiar şi cursuri de psihologie (eram hărăziţi pedagogiei), pe care le-am urmărit cu un interes nefiresc. Am mers, doar un coleg şi cu mine, chiar şi la consultaţiile opţionale din cabinetul conferenţiarului titular Gheorghe Oancea-Ursu. El fusese poreclit de studenţi „câinele lui Pavlov", datorită deselor aluzii (pe atunci obligatorii) la şcoala psihologică sovietică. După ce a prins încredere în noi, a avut curajul să recunoască, în particular, că simpatiile sale se îndreptau mai degrabă spre şcoala de psihologie a americanului William McDougall, dar că la lecţii n-avea ce face...

Pe partea de fizică am beneficiat de prestaţiile a două personalităţi de excepţie: profesorul Constantin Sălceanu, deja în pragul pensionării (numele lui îl poartă azi un prestigios concurs de fizică al UVT), şi lectorul (pe atunci) Mircea Zăgănescu. Erau complet opuşi în abordarea acestui domeniu de studiu şi tocmai de aceea foarte utili unui orizont multilateral. De la amândoi am învăţat câte o lecţie pe care am folosit-o apoi în tot restul vieţii.

Sălceanu şi-a început prima prelegere cu noi zicând: „Dragi studenţi, vă rog să reţineţi, fizica *nu este o ştiinţă exactă,* ci o ştiinţă experimentală. Fizicianul imaginează un experiment, îl pune în practică, măsoară, notează valorile şi, *pe urmă,* vine matematicianul şi *îmbracă* totul în formule". Noi l-am ascultat uluiţi şi amuzaţi, deoarece ştiam, din liceu, că lumea fizică se bazează pe nişte legi, cu înfăţişare matematică şi care se pot deduce unele din altele. Câteva dintre aceste legi le şi cunoşteam şi le foloseam. Abia mai târziu am înţeles câtă dreptate avea; dar pe atunci încă nu eram pregătiţi.

Mircea Zăgănescu era opusul lui. Cursul său de „fizică teoretică" începea cu teoria relativităţii, trecând rapid, prin electrodinamica cuantică şi altele asemenea, până la cele mai recente Premii Nobel în fizică, inclusiv din anul anterior celui în care eram. La el, toate formulele (adesea destul de complicate) se legau şi se deduceau unele din altele. La examen, de pildă, mi-am dat seama că nu-mi mai aduc aminte nişte „detalii" (de pildă, în cutare formulă, viteza luminii era la puterea a doua sau a patra?). Am pretextat ceva pentru a mai sta puţin să mă gândesc. Urmărind colegii care răspundeau, toate formulele de care aveam nevoie au apărut treptat pe tablă. Restul era raţionament şi deducţie.

Învăţătura pe care am reţinut-o de la el am primit-o într-o zi când, întâlnindu-l pe culoarul facultăţii, i-am prezentat o viziune personală asupra materiei, în care „particulele elementare erau vârtejuri (vortexuri...) ale «eterului», supte spre dimensiunea timp", arătând că pot fi explicate astfel o serie de fenomene. Credeam că voi câştiga admiraţia lui, dar profesorul m-a privit doar lung, a mormăit ceva în sensul că ar putea fi şi aşa, după care m-a întrebat cam care ar fi experimentul crucial la care mă gândisem pentru a demonstra că teoria mea e cea valabilă. Apoi m-a lămurit că, degeaba aş face o descriere matematică spectaculoasă a viziunii mele, până ce nu voi concepe şi realiza *practic* (probabil la un mare accelerator de particule), un astfel de experiment, capabil să elimine teoriile tradiţionale, îndeobşte acceptate, toate ideile vor rămâne doar speculaţii gratuite. Oricât ar fi de frumoasă teoria mea, oricât ar fi de revoluţionară, niciun fizician nu o va băga în seamă.

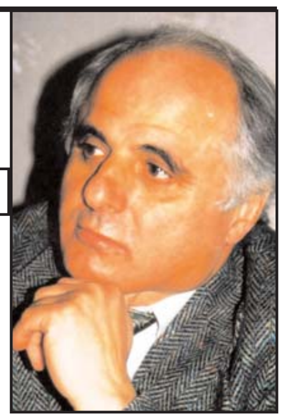
Studenţii, chiar şi cei mai slăbuţi, erau încântaţi de înaltul nivel al cursului de „fizică teoretică". La un moment dat însă (eram în 1969, an de mari epurări politice), a apărut o comisie de la Bucureşti, venită să evalueze nivelul profesional, dar mai ales politic, al cursurilor. Pe profesorul (pe atunci lectorul) Zăgănescu l-au găsit expunând principiul de nedeterminare al lui Heisenberg (fundamental pentru toată fizica modernă). Cursul avea două ore, la sfârşitul cărora profesorul n-a uitat să menţioneze că, „prin prisma materialismului dialectic", poziţia lui Heisenberg se numeşte „agnosticism", dar la acel moment onorata comisie părăsise deja sala de curs.

→

Note

1. J.G. von Hahn, *Albanesische Studien*, Verlag von Friedrich Mauke, Jena, 1854, vol. III, p. 16.
2. Iorgu Iordan, *Toponimia românească,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1963, p. 164.
3. Al. Graur, *Nume de locuri,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p 46.
4. G.I. Lahovari, *Marele Dicţionar Geografic al României,* vol. 1 şi 2, Societatea geografică română, Bucureşti, 1898-1899.
5. Mathieu Aref, *Les Pélasges. Précurseurs de la civilisation greco-romaine,* Éditions Connessainces et Savoirs, Saint-Denis, 2016, p. 330.
6. *Dicţionarul Limbii Române,* Tomul I, Partea II, Litera C, Academia Română, Bucureşti, 1940, p. 436.
7. https://dexonline.ro/definitie/cioban/definitii
8. Al. Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Frankfurt, 1870-1879, p. 565-566.
9. *Idem,* p. 715.
10. B.P. Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, vol. 3, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 71-74 (Prima ediţie 1886).
11. Sextil Puşcariu, *Limba Română,* vol. 1, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", Bucureşti, 1940, p. 314.
12. G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iaşi, 1980, p. 437.
13. Al. Graur, *Etimologii româneşti,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1963.
14. O. Densusianu, *Istoria limbii române,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, vol. 1, p. 36 (Prima ediţie 1921).
15. Romulus Vuia, *Studii de etnografie şi folclor* II, Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p. 131 (O culegere a operelor sale publicate începând de la 1914).
16. Adolphe Pictet, *Les origines indo-européenes ou les Aryas primitifs. Essai de paléontologie linguistique,* vol. 2, Librairie Joël Cherbuliez, Paris-Genéve, 1863, pp. 9-10.
17. G.T. Niculescu-Varone, Costache şi Elena Găinaru-Varone, *Dicţionarul jocurilor populare româneşti,* Editura Litera, Bucureşti, 1979, p. 45-46.
18. G.I. Lahovari, *Marele Dicţionar Geografic al României,* vol. 1-5, Societatea geografică română, Bucureşti, 1902.

Eugeniu Carada

Tudor NEDELCEA

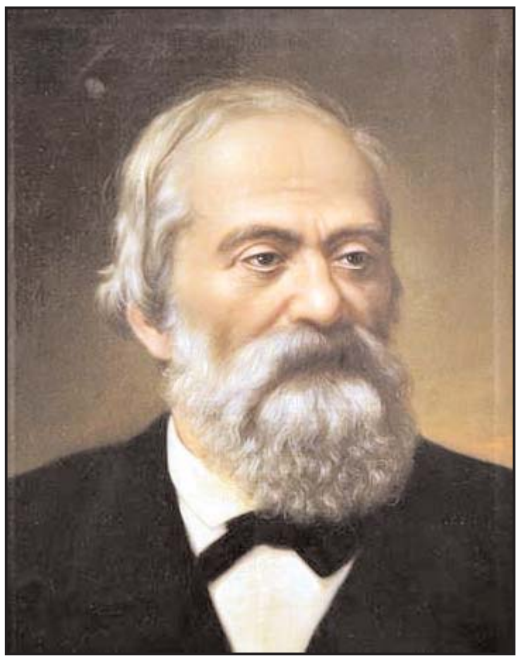
Pentru o Românie unită. Oricând. Oricum. Cu oricine. Şi împotriva oricui.

Omul deplin al secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, Eugeniu Carada se înscrie în seria marilor personalităţi româneşti istorice, politice sau culturale care au onorat cu strălucire cultura română (I.H. Rădulescu, Tudor Vladimirescu, N. Bălcescu şi toată generaţia paşoptistă, Al.I. Cuza, Titu Maiorescu, Eminescu, Kogălniceanu, prinţul/domnitorul Carol I etc.). El poartă pecetea vremii sale, de înalte şi necesare înfăptuiri pe tărâm naţional, cu bune şi rele, mai presus de toate aşezând naţionalismul, patriotismul său curat, sincer, lipsit de ipocrizie („Naţionalitatea trebuie să fie simţită cu inima şi nu vorbită numai cu gura", ne avertiza Eminescu). Era aromân ca sorginte, conform numelui său, or aromânii, cum ne încredinţează Petre Ţuţea, „nu erau români, ci superromâni"; M. Theodorian-Carada nu acceptă această sorginte, familia Carada fiind „boieri de curte", foşti „başciohodari, polcovnici şi căpitani de dorobanţi, ori logofeţi de divan". Mama sa, Petruţa, era olteancă.

Eugeniu Carada s-a născut în Craiova, la 29 noiembrie 1836, fiind botezat la Biserica „Sf. Nicolae Brânduşa", la 13 decembrie 1836, naş fiindu-i serdarul Nicolae Pleşoianu, tatăl colonelului Pleşoianu, care va da semnalul Revoluţiei de la 1848, cum ne încredinţează nepotul său, Marius Theodorian-Carada în prima monografie dedicată lui *Eugen Carada (1836-1910)* (Bucureşti, Tipografia Gutenberg, 1922).

S-a născut într-o familie bogată, cum scrie un alt monograf al său, Mihail Gr. Romaşcanu (*Eugeniu Carada (1836-1910*), ediţie publicată sub auspiciile Băncii Naţionale a României, în 1937). Averea părinţilor consta în două rânduri de case în Craiova, un rând de case în mahalaua Izvor din Bucureşti, o vie de zece pogoane la Cârcea, moşia Mierea-Bîrnicei-Dolj (unde s-a născut tatăl Mariei Tănase, vezi: Tudor Nedelcea, *Pasărea măiastră,* ediţia a II-a, revăzută, Craiova, Fundaţia Scrisul românesc, 1999). Mai avea două mii de pogoane pe Amaradia, moşia Râioasa din hotarul Slăviteştilor-Boteni, muntele Sasa din Vâlcea. La moartea tatălui, şi-a oprit doar casele din Bucureşti, restul averii donând-o surorilor sale; dar şi aceste case erau locuite de „femei bătrâne şi neputincioase", aşa că el, ca bun creştin, le-a lăsat să locuiască acolo în continuare, căutându-şi alt rost în lume, cum menţionează M.Gr. Romaşcanu. Ioan Slavici, redactor al ziarului *Timpul,* alături de Eminescu, deşi în polemică cu ziarul *Românul,* oficiosul Partidului Naţional Liberal, se întreba pe bună dreptate: „Dacă vrednici de laudă sunt toţi ce au murit, cum să nu binecuvântăm memoria lui Eugeniu Carada?" Asta înseamnă să ai caracter.

Tipic pentru acele vremuri, copilul Eugeniu începe învăţătura de carte la el acasă, cu un învăţător, Gheorghe Chiţu, scriitor şi publicist, viitorul primar al Craiovei şi ministru al Instrucţiunii Publice, apoi continuă la pensionul particular francez, Raymond, unde obţine bacalaureatul în litere, după modelul Sorbonei. Pentru scurt timp este şi elevul Şcolii Centrale de Băieţi din Craiova, predecesoarea Colegiului Naţional „Carol I" de azi, având ca profesor pe Ioan Maiorescu, tatăl celebrului critic. În urma cercetărilor prof. univ. dr. Constantin Dinulescu, Eugeniu Carada şi-a susţinut examenele de absolvire la celebra Şcoală Obedeanu din Craiova (unde a studiat şi Tudor Vladimirescu). Termină aceste cursuri în 1853, la numai 17 ani (vezi Nicolae A. Andrei, *Memoria inimii,* vol. 1, Craiova, Edit. Alma, 2006). La Paris frecventează cursuri de drept şi literatură la Collège de France. La numai 12 ani este cuprins de flacăra Revoluţiei paşoptiste româneşti, naţionalismul şi liberalismul cucerindu-l. Învaţă limba turcă, devine traducătorul autorităţilor române în relaţiile cu Imperiul Otoman şi „centrul corespondenţei" revoluţionarilor paşoptişti exilaţi şi surghiuniţi. Ruşii socotesc activitatea lui Carada primejdioasă şi vor să-l exileze în Siberia, dar scapă prin fugă, ascuns în pivniţa moşiei din Mierea Birnicei. La 19 ani, organizează pe Podul Mogoşoaiei o manifestaţie profranceză, este „ataşat la Cancelaria Divanului Ad-hoc ca redactor la masa-franceză", în 1857, adică translator. În Craiova, publică împotriva fostului regim, scrie piese de teatru, este arestat pentru o zi, dar eliberat imediat după înfăptuirea Unirii Principatelor.

Dar, ca un paradox al vieţii şi istoriei, Eugeniu Carada devine unul dintre cei mai aprigi adversari ai domnitorului-unificator. Spirit neliniştit, el contestă activitatea lui Cuza Vodă. Când Poarta recunoaşte, în 1861, Unirea Principatelor, graţie eforturilor lui Cuza, E. Carada îl acuză pe domnitor că „face mai mult un act de vasalagiu, face o crimă de lèsenaţionalitate. El înjoseşte, umileşte naţiunea". În 1863, fiind la studii la Paris, încearcă să influenţeze cercurile publice franceze spre a-l înlătura pe Cuza. Aici, s-a întâlnit cu revoluţionarul Giuseppe Mazzini, cu alţi lideri europeni de stânga, l-a sprijinit pe I.C. Brătianu, prietenul său, în aducerea în ţară a domnitorului Carol I, se implică în „Republica de la Ploieşti", mişcare condusă de Candiano-Popescu, viitor aghiotant regal: „Toate firele mişcării erau în mâinile lui Carada. El conducea complotul, se ducea, venea, umbla prin ţară, dădea instrucţiuni, depozita arme, se întorcea şi pregătea", depune mărturie ruda sa, Caton Theodorian (vol. *Ploieşti-Craiova,* Craiova, Editura Ramuri, 1937). La o vizită a domnitorului Cuza în Craiova, E. Carada, reprezentantul „partidei stângii", îl apostrofează, domnitorul îl iartă, considerându-l „deştept băiet", îi oferă slujba de procuror, pe care tânărul revoluţionar o refuză.

În această atitudine „revoluţionară" a tânărului Eugeniu Carada stă toată polemica purtată cu Mihai Eminescu. Autorul *Luceafărului* nu era un conservator, cum încă se mai scrie, deşi lucra la un ziar al Partidului Conservator, el avea o libertate de exprimare şi de opinii. Era, în profunzime, un liberal autentic, cum însuşi declară: „Credem că destul am vorbit despre liberalismul nostru adevărat şi sincer. [...] Asta am dori să intre odată în convingerea oricăruia: trebuie ca cetăţeanul să vază că fără muncă şi capitalizarea ei, adică fără economie, nu există nici libertate. [...] *Suntem deci liberali în toată puterea cuvântului,* dar nu înţelegem ca cineva, exploatând idei liberale, amăgind mulţimea, promiţându-i munţi de aur şi râuri de lapte fără muncă, să ajungă în fine a exploata acea mulţime chiar şi a o conduce din rău în mai rău" (*Timpul,* IV, nr. 5, 9 ianuarie, 1879, p. 1; vezi Alexandra Olivia Nedelcea, *Eminescu, economistul,* Craiova, Fundaţia Scrisul românesc, 2000).

Lui Eminescu îi repugnă revoluţia ca formă de progres social şi politic, motiv pentru care atacă dur, la numai 14 ani de la înfiinţarea, în Londra, la 28 septembrie 1864, a „Internaţionalei I" Socialistă a lui K. Marx, considerând-o „o serioasă turburare socialistă [ce] ameninţă Europa", care „încearcă să răstoarne toate formaţiunile pozitive de stat", chiar „pe calea lor obicinuită a atentatelor, scenelor de uliţe, turburărilor etc." (*Timpul,* III, nr. 172, 6 august 1878, p. 1; Tudor Nedelcea, *Eminescu*, Bucureşti, Edit. Academiei Române, 2020). „Nu cu utopii comunarde se va putea ridica vreodată acest popor", proclamă Eminescu; pentru aceasta există „o singură buruiană de leac pentru acest scop: *munca.* Munca, nu comunalism [...], iată mijlocul care va ridica poporul nostru" (*Timpul,* VIII, nr. 62, 18 martie, 1883, p. 1; *op. cit.*).

Eminescu critică doar „aripa roşie" a Partidului Liberal, reprezentată de C.A. Rosetti şi de alţi liberali grupaţi în jurul oficiosului ziar, *Românul*. Paradoxal, dar principiul muncii este teoretizat atât de Eminescu, cât şi de E. Carada şi din acest unghi trebuie trataţi ambii, cu merite incontestabile în făurirea României moderne, profunde. Relaţia Eminescu-Eugeniu Carada trebuie privită şi sub alt aspect: Poetul naţional a fost un admirator sincer al reformelor cuziste, în contrast cu opiniile lui Carada despre domnitor şi înfăptuirile sale. Despre această relaţie, cu obiectivitate a scris George Virgil Stoenescu într-una din prefeţele (*La început a fost Carada*) la volumul omagial *Eugeniu Carada (1836-1910)*, editat de Institutul Cultural Român, în 2010, lansat la Craiova, la Casa Universitarilor, într-un simpozion iniţiat, organizat şi moderat de acad. Mugur Isărescu, cu prilejul sărbătoririi a 130 de ani de la înfiinţarea Băncii Naţionale a României. Actualul director al BNR, acad. Mugur Isărescu, considerându-l „întemeietorul Băncii Naţionale, adevăratul *spiritus rector* al acesteia, în ciuda faptului că nu a fost vreodată guvernator (nu mai contează motivele). El a fost, este şi va fi totdeauna mult mai mult decât se poate vedea la suprafaţa lucrurilor. Şi aceasta deoarece Carada a făcut, înainte de finanţe, bănci, politică, istorie cu majusculă" (prefaţa: *Eugeniu Carada: un om pentru toate anotimpurile, op. cit.*, p. 5).

Înzestrat (şi) cu vocaţie de ziarist, E. Carada intră, în 1859, în redacţia oficiosului liberal, *Românul,* condus de celebrul C.A. Rosetti, prin intermediul lui Cezar Bolliac (se cunoşteau din Craiova, fiind şi rude), la început fiind plătit lunar cu zece galbeni, apoi fără nicio plată.

→

La momentul analizelor, comisia a menţionat că „tovarăşul Zăgănescu" greşeşte atunci când nu spune sistematic „idealistul Heisenberg" sau „agnosticul Heisenberg" şi când face apologia unor astfel de teorii, lăsând studenţii pradă unor concepţii nesănătoase care vin din partea imperialismului occidental. Rectorul (nu merită să-l numesc) s-a ridicat imediat, „făcându-şi autocritica" şi reproşându-şi cum de nu l-a dat afară până atunci pe Mircea Zăgănescu, cel care ţine un curs mult prea complicat şi imposibil de înţeles de studenţi, dar promiţând că va îndrepta această greşeală.

Drept urmare, s-a petrecut atunci unul dintre acele mici fapte pentru care eu iubesc Timişoara. Asistentul lui Zăgănescu, pe nume Tiberiu Toro, a venit între studenţi şi, călcând consemnul, ne-a divulgat detaliile şedinţei de mai sus. Rezultatul a fost că s-a redactat un document în care se spunea, fără alte explicaţii, că noi studenţii apreciem cursul de fizică teoretică, nivelul şi accesibilitatea lui, precum şi pe cel care-l predă. Am semnat dedesubt, cea mai mare parte dintre colegi. Hârtia a fost dusă apoi tocmai la registratura Comitetului Regional de Partid (desigur Partidul Muncitoresc Român, partid unic, care conducea de fapt tot ce se făcea atunci în ţară). Cei de acolo evident n-au înţeles ce anume vrem, dar au dedus faptul că cineva provoacă iar nemulţumirea studenţilor. Exact de aşa ceva nu aveau nevoie, fiind încă proaspătă amintirea mişcărilor de protest anticomuniste organizate pe 30 octombrie 1956. Atunci, toate facultăţile din Timişoara au fost ocupate de armată, au fost arestaţi peste 3000 de studenţi, iar după 4 noiembrie, când s-au reluat cursurile, fiecare student timişorean a fost anchetat şi avertizat, capii mişcării fiind condamnaţi la ani grei de închisoare.

Acum, în urma documentului nostru, a urmat o anchetă, iar rezultatul a fost că Tiberiu Toro (dovedit că a divulgat un secret) a primit o sancţiune „pe linie de Partid", rectorului i-au mai scăzut acţiunile, iar Mircea Zăgănescu a rămas să-şi continue cariera didactică, pe care o va desăvârşi în mod strălucit în anii următori.

In memoriam

Eminescu purta o polemică civilizată cu C.A. Rosetti, considerat liderul „aripei roşii" a PNL, E. Carada intrând implicit în focul polemicii. Se va retrage de la *Românul* în septembrie 1870, datorită dispreţului Mariei C.A. Rosetti care nu l-a iertat pe Carada de ruperea logodnei cu fiica sa (Maria Grant, ulterior Maria C.A. Rosetti, apare în celebrul tablou al lui Rosenthal *România rupându-şi cătuşele*).

Se implică în „revoluţia" de la Ploieşti a lui Candiano-Popescu, pentru care este arestat, dar achitat de Curtea cu Juraţi din Târgovişte.

În timpul Războiului de Neatârnare (1877-1878), s-a angajat plenar, „mai real şi mai cu folos decât cei în uniformă cazonă" (M. Theodorian-Carada, *op. cit.,* p. 65). După război, se întoarce de la Paris, de unde supraveghea negocierile de pace cu Anglia, apoi de la Berlin, dar vocaţia sa era de finanţist. Se dorea (în consonanţă cu ideile lui Eminescu) înfiinţarea unei bănci de scont şi circulaţiune pentru ca România să devină independentă şi din punct de vedere financiar. Proiectul de lege îl întocmeşte E. Carada, care devine lege organică a BNR, după aprobarea Adunării Constituante din 1886 (numită şi „constituţia lui Carada"). El nu devine şi guvernator al Băncii, cum şi-ar fi dorit prietenul său, I.C. Brătianu, ci director şi membru în consiliul de administraţie, la dorinţa acţionarilor, „pentru că Eugeniu Carada rămâne toată viaţa fidel antidinamicismului, evitând orice funcţie sau demnitate care ar fi presupus elaborarea unui decret regal, cu semnătură regală, şi mergând până a nu trece niciodată pe Calea Victoriei, tocmai pentru a nu fi nevoit să treacă prin faţa Palatului regal" (Ion Bulei, prefaţa *Eugeniu Carada – o legendă vie*, în *op. cit.*, p. 12). A îndeplinit onorabilul mandat de director cu profesionalism şi devotament până la sfârşitul vieţii, în 1910, Vintilă Brătianu urmându-i în funcţie. A fost „director ales", cum îl numeşte urmaşul său de azi, Mugur Isărescu, între 1883-1910, pentru că avea „geniu economic şi financiar". Altfel spus de nepotul său, M. Theodorian-Carada, „Douăzeci şi şapte de ani a cârmuit Banca Naţională, ridicând instituţia la strălucirea şi prosperitatea cea mai mare. Acţiunea lui la Banca Naţională nu este partea cea mai văzută şi cea mai cunoscută, de toată lumea. Cât a cârmuit-o el, Banca avea o mare însemnătate politică pentru că o guverna el, care o cârmuia cu dragoste, mult devotament şi tot atâta tact" (*op. cit.*, p. 6).

Eugeniu Carada era supranumit, pe bună dreptate şi în baza multiplelor sale activităţi literare, publicistice, economice, financiare, politice, patriotice, de către celebrul scriitor Constantin Stere în romanul său, *În preajma revoluţiei*, o „legendă vie". A fundamentat programul Partidului Naţional Liberal în 1867, activând în „aripa roşie" sau radicală, alături de I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti şi sub influenţa radicalismului european (Rousseau, Lamartine, Gambeta, Favre, Rochefort, Mazzini, Garibaldi etc.), a creat şi condus Oculta românească (conform afirmaţiei lui Ion Bulei, fiind „eminenţa cenuşie" a PNL), a susţinut financiar viitori lideri naţionali (Iuliu Maniu, Alex Vaida-Voevod, Miron Cristea etc.), a stimulat şi stipulat ridicarea de statui bravilor români, s-a opus politicii cuziste, dar n-a intrat nici în graţia domnitorului/regelui Carol I, simpatiza cu o revoluţie europeană „simfonă şi sincronă". Era modest, fără prea multă bogăţie, n-avea nicio locuinţă în Bucureşti, a refuzat multe funcţii politice sau administrative, dar el „nu refuza demnitatea şi sarcinile de care era îmbiat, din dorinţa de a se singulariza. [...] Da un exemplu unic de cinste politică şi de bună cuviinţă" (M. Theodorian-Carada, *op. cit.*, p. 81), a fost un autentic patriot („Patria lui Carada s-a întins totdeauna de la Tisa până la Nistru" (*Ibidem*). Deviza lui, inscripţionată pe o statuie în Craiova era fără echivoc: „Pentru o Românie unită. Oricând. Oricum. Cu oricine. Şi împotriva oricui" (Nicolae A. Andrei, *Memoria inimii*, Craiova, Editura Alma, 2006, p. 124).

Legenda vie este dată şi de Omul Eugeniu Carada. Modest, „a trăit simplu, fără zgomot în jurul lui", dar a iubit copiii şi avea cultul prieteniei.

Avut şi preocupări literare. „Carada şi-a început viaţa cu versuri şi a sfârşit-o cu proza cifrelor [...]. Dacă n-a mai scris nici versuri, nici canţonete, nici localizări, nici piese naţionale, a rămas totuşi până la moarte îndrăgostit de ele." Afirmaţia, îndreptăţită şi în cunoştinţă de cauză, aparţine marelui Liviu Rebreanu. Începe să scrie versuri şi piese de teatru încă de la 16 ani. „Înamorat de arta dramatică, Eugeniu Carada încă de pe băncile şcolii scrie, adaptează şi traduce piese de teatru" (Constantin Răutu, *Eugeniu Carada. Omul şi opera,* în vol. cit., p. 324), jucate de marii artişti din Craiova şi Bucureşti, precum Matei Millo, Mihail Pascally, Iorgu Caragiali etc. Iată câteva titluri scrise, traduse sau adaptate: *Bucurescenii* (comedie localizată), *Joana şi Joaneta* (comedie în două acte, traducere), *Ion Cucierul* (dramă în cinci acte şi două tablouri, cu Matei Millo), *Fermecătoriţa* (comedie de Georges Sand, tradusă, muzica de Al. Flechtenmacher), *Cimpoiul dracului* (vodevil feeric, localizare, muzica de Al. Flechtenmacher), *Voioşilă* (vodevil, traducere), *Geniul Oltului* (poezie, cântată de C. Dimitriad, în beneficiul aceluiaşi celebru compozitor al vremii), *O femeie cum sunt multe şi alta cum sunt puţine* (dramă, traducere din E. Augier şi Ed. Foussier), *Păcatele vechi* (vodevil, traducere), *Căpitanul negru* (dramă, traducere), *Banii, gloria şi amarul* (vodevil), *Fraţii de munte* (prelucrare), *Milcovul* (lucrare tipărită de muzicologul craiovean Filip Lazăr, în 1858), *Ivan şi Ivănuţă* (comedie), *Cele din urmă momente ale unui oştean român sub Mihai Viteazul, Onoarea casei, Fata aerului, Urâta satului* (jucată la 22 decembrie 1877, în onoarea membrilor delegaţiei ţariste, care au părăsit sala, simţindu-se lezaţi), *Fata de la Cozia* (prima operă română, muzica de Al. Flechtenmacher, compozitor care a dorit înfiinţarea unei filarmonici la Craiova, în 1858).

În preajma Unirii Principatelor Române, Eugeniu Carada a scris *Milcovul,* cu un clar mesaj unionist, într-un stil popular: „Frunzuliţă lemn uscat,/ Milcove, râu blestemat/ De ce oare n-ai secat/ Şi matca nu ţi-ai uscat?/ Şi cu undele-ţi să piară/ Şi mişei şi răi din ţară,/ Iar Unirea să domnească./ Fraţi cu fraţi să se-nfrăţească,/ Ş-unde curg apele tele/ Să mi-ţi crească floricele,/ Să culeagă moldovenii/ Să le-mpartă cu muntenii!/ Şi cu toţi într-o unire/ Ori şi ce nefericire/ Bărbăteşte să-nfruntăm,/ Ţărişoara s-apărăm./ (...)"

Chiar dacă azi creaţia sa literară pare (şi este în parte) desuetă, ea a avut un rol important la vremea respectivă, având în vedere contextul istoric şi social-politic, în care limba şi literatura română trebuia să se aşeze alături de Independenţa României, începând din 1877. Pentru a zări piscurile (Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici, Maiorescu etc.) este nevoie de câmpii şi dealuri.

Eugeniu Carada trece la cele veşnice în 12 februarie 1910 („la şapte ceasuri seara") la Bucureşti, la 74 de ani, fiind însă înmormântat la Craiova, lângă familia sa. Pe placa tombală este săpat semnul Crucea Trecerii Dunării, unica decoraţie primită. Cuvintele lui Nicolae Iorga exprimă cel mai profund acest sentiment al trecerii sale dincolo: „Fără voie a părăsit lumea în care până la urmă a stat în rândurile întâi ale muncii. Şi, ca să-şi răzbune, a lăsat un loc care va rămânea veşnic gol, căci nu se va afla, într-o lume care gustă viaţa cu patimă, un urmaş al virtuţilor sale de simplitate, renunţare, credinţă şi hărnicie."

Pe faţada casei sale din Craiova, strada Mitropolit Firmilian (azi demolată), Fundaţia „Scrisul românesc" a dezvelit o placă memorială cu următorul conţinut: „În această clădire a trăit o vreme Eugeniu Carada (1836-1910), publicist, economist, fost guvernator al Băncii Naţionale".

Generalul geometru

Eufrosina OTLĂCAN

Da, Gheorghe Buicliu (1883-1966) a fost general, militar de carieră, cum se spune astăzi. Studiile sale superioare, după absolvirea Liceului Internat „Constantin Negruzzi" din Iaşi, le-a făcut la Şcoala de artilerie, geniu şi marină din Bucureşti, apoi la Şcoala specială de artilerie.

Şcolile superioare militare erau o soluţie pentru tinerii studioşi ai căror părinţi nu aveau posibilităţi materiale pentru a-i întreţine la universităţi. Aşa se întâmplase cu astronomul Constantin Căpităneanu (1844-1893), născut la Curtea de Argeş, aşa s-a întâmplat şi cu fizicianul-chimist Albert Michelson (1852-1931), născut în Polonia şi emigrat cu părinţii săi în Statele Unite ale Americii.

Se cuvine să spunem aici că regele Carol I are meritul de a fi ctitorul învăţământului instituţionalizat de artilerie. (*Şcoala militară de artilerie, 130 de ani de existenţă.* Din *Revista Forţelor Terestre*, 01.03.2015)

Calitatea de matematician a lui Gheorghe Buicliu este confirmată chiar de includerea sa în *Istoria matematicii în România* a lui George Şt. Andonie, cel care a şi propus expresia *generalul geometru,* folosită în titlul acestui articol omagial. Pe paginile de internet, Gheorghe Buicliu este prezentat astfel: „A fost un matematician român. A fost profesor de matematică la diverse şcoli militare, colonel, apoi general de artilerie." (Wikipedia) Andonie îşi justifică propunerea amintind de Jean-Victor Poncelet (1788-1867), inginer militar francez, creatorul geometriei proiective, fost director la École Polytechnique.

Scrie Andonie în cartea citată mai sus (vol. 1, pag. 234) că Gh. Buicliu era membru la *Gazeta matematică* încă din 1910, iar corespondent, încă de pe băncile liceului. „Făcând parte din garda de onoare a *Gazetei matematice,* Gh. Buicliu este totodată unul dintre cei care au pus pasiune pentru predarea ştiinţei certitudinii şi au contribuit prin articolele publicate la progresul învăţământului matematic. Gh. Buicliu a publicat în *Gazeta matematică* 36 de articole privind matematicile pure sau aplicate, 22 de articole în *Revista matematică* din Timişoara, 5 articole în *Mathesis* [din Belgia] şi *Journal de mathématiques spéciales* [din Franţa], 4 articole în *Gazeta matematică şi fizică,* seria B [şi în seria A, citim în lista lucrărilor, pagina 237] şi a propus la *Gazeta matematică* peste 600 de probleme, fiind astfel, după Ion Ionescu, cu cel mai mare număr de probleme propuse spre rezolvare la această revistă. La acestea se adaugă şi faptul că aproape întreaga sa activitate ostăşească este în legătură cu matematica, căci toată viaţa a fost profesor de matematici superioare şi de balistică la şcoli militare, printre care Şcoala specială de artilerie. Astfel, generalul Gh. Buicliu a fost propriu-zis profesor militar de matematici. În afară de acestea, a fost şi profesor suplinitor de geometrie analitică la Şcoala politehnică din Timişoara între anii 1920-1930, precum şi conferenţiar la catedra de mecanică de la secţia de armament şi muniţii, Şcoala politehnică din Bucureşti, în care calitate a predat cursul de balistică exterioară timp de 10 ani (1936-1945)."

Gheorghe Buicliu s-a născut în comuna Oancea din judeţul Galaţi, la 20 ianuarie 1883. După şcoala primară făcută la Murgeni (azi oraş în judeţul Vaslui), intră la Liceul Internat „Constantin Negruzzi" din Iaşi unde, scrie Andonie, l-a cunoscut pe Traian Lalescu. Această stea de primă mărime a matematicii româneşti mă îndeamnă să aştern câteva rânduri despre liceul frecventat atât de Lalescu, cât şi de Buicliu, azi Colegiu Naţional al Iaşului. Traian Lalescu se născuse la Bucureşti, în 12 iulie 1882 (doar cu o jumătate de an înaintea lui Gheorghe Buicliu), dar locurile de serviciu prin Moldova ale tatălui său au făcut ca el să fie înscris la acest faimos Liceu Internat, care fusese înfiinţat în 1895. Acesta „era o nouă şcoală instalată într-o clădire spaţioasă şi anume întocmită, înzestrată cu tot materialul didactic reclamat de programa liceală clasică (...), menită a experimenta, în cele mai bune condiţiuni de izbândă, învăţământul liceal clasic, numai cu elevi interni şi a prezenta un model de şcoală în acest fel. (...)

→

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (V)

Rodica LĂZĂRESCU

La bursa zvonurilor

O bogată corespondenţă s-a ţesut în timp între cei trei autori ai *Dicţionarului Scriitorilor Români* – „muschetarii" Mircea Zaciu, Aurel Sasu şi Marian Papahagi – şi d'Artagnan-ul din umbră care s-a (a fost?) retras în aproape anonimatul casetei tehnice, Niculae Gheran. (Dar despre asta în alt capitol!) Ne oprim acum la un episod de râsu'-plânsu', din urmă cu 50 de ani, despre care s-au păstrat ambele epistole. Iată-le!

[1]
[nov.-dec. 1974]
Domnule Zaciu,

Veţi trăi mulţi ani. După o tradiţie păgână, omul căruia i se trag degeaba clopotele, e condamnat la viaţă îndelungată. Şi-acum explicaţia (cerând iertare pentru indelicateţea comunicării directe).

Deunăzi, scriind o epistolă lui Cubleşan, şi amintind istoria *Caietelor,* inevitabil, vă pomeneam numele. Citind, nu ştiu cum, epistola în redacţie, rămân paralizat când un coleg (Gh. Fischer) mă apostrofează (să bat în lemn): „Bietul Mircea Zaciu…", spunându-ne că aţi intrat în lumea umbrelor. Gheorghe Rădulescu, unul dintre redactorii şefi de la Enciclopedie, îmi „confirmă" acelaşi lucru. Am rămas trăsnit. Iartă-mi vulgaritatea vorbirii directe (deşi ardelean, n-aţi fost niciodată lipsit de umor), am rămas interzis. De o lună de zile mă lăsasem de băutură (cochetărie a vârstei, persecutat de kg.). Dar m-am îmbătat, domnule Zaciu, cui. Nu ştiu cine şi când vă va plânge, dar cât am putut să înjur în noaptea aceea, numai eu ştiu. Nu ne cunoaştem, nu ne datorăm nimic. Dar atunci am simţit că taie cineva din mine. Aşa cum sunt, fără să fi rupt încă „inima târgului", găsisem un om care, de departe, să fi înţeles ceva din dorurile mele. Tipărisem, cândva, trei volume în B.P.T., când, domnia-ta citindu-le, aveai să constaţi satisfăcut că, un singur om, nu „colective", dovedeşte că este posibil să realizeze o ediţie critică. Şi am început s-o fac. Intuiţia se verifica perfect. Publicasem câteva articole, din sutele care îmi stăteau la îndemână, şi acelaşi om, acru cu alţii, întrevedea cartea la care lucrez. De ce trebuia să moară? Suntem prea singuri, domnule Zaciu; atunci, poate mai mult decât altădată, am simţit această singurătate.

Astfel de lucruri, un om bine crescut nu le scrie, chiar dacă au existat. Şi totuşi… slovele pe care le aşterneţi, chiar când sunt „pagini de critică", aparţin unui scriitor, şi acesta va şti să mă ierte. Aşa au stat lucrurile la Bucureşti. Treceţi peste grosolănia notaţiilor şi reţineţi un lucru: mă bucur, ca un copil, că vă scriu, că mă citiţi. Restul n-are nicio importanţă. În ţara celor 5000 de variante ale *Mioriţei,* vi se cuvenea şi această legendă.

Am citit „masa rotundă", prezidată de dvs. Ca să vă mulţumesc e prea puţin; stă la îndemâna oricărui băcan. Deie Domnul să aveţi dreptate şi să nu vă dezamăgesc. Îmi trebuie numai linişte. Ştiu aproape tot ce cred că trebuie scris. În principiu, n-am cum să greşesc. Acum mă deranjează doar câţiva martori mincinoşi, capabili să demonstreze, vorba lui Caragiale, „că şi nimic mişcă". Dar asta nu contează.

Am trimis „Daciei" toate corecturile. O strângere de inimă o am şi acum. Tare mult aş fi dorit să însoţesc maldărul de documente nu numai cu comentarii seci de istoriografie literară. S-ar fi putut spune multe lucruri frumoase, care să întregească ceea ce, fără îndoială, documentele izbutesc să transmită. Fie însă şi aşa.

Cartea, în felul ei, este unică. Citită cu linişte, te pune în faţa unui calvar, „aşa cum a fost". Cred sincer că nimeni, niciodată, nu va putea omite acest tom, atunci când va încerca să scrie despre intrarea lui Liviu Rebreanu în literatură.

I-am scris lui Cubleşan că, repede, i-aş putea pregăti un al doilea volum. (Deşi, la drept vorbind, grija elaborării unei asemenea cărţi m-ar fura de la treburi mai importante.) Şi-ar găsi acolo locul planurile romanelor: *Ion, Pădurea…, Adam şi Eva* (deja cunoscute), *Răscoala* (o adevărată uzină) şi ale celorlalte, pentru care, un cititor ar trebui să aştepte încă mulţi ani să le vadă tipărite. Continuarea cronologiei m-ar obliga la sistematizări. De asemenea, o addenda ar putea face cunoscute părerile scriitorului despre propriile opere. Într-un cuvânt, o carte. Nu din cele inutile. O carte care, astfel aşezată, ar ţine, vremelnic, locul unei solide cercetări. La anul se împlinesc şi 90 de ani de la naşterea scriitorului. Ar cădea bine.

Vă spun toate acestea fără nicio intenţie. Pot foarte bine lucra mai departe la editarea seriei de *Opere,* aşa cum de altfel, se intenţionează pe aici. Nici eu nu ştiu ce este mai bine să fac.

V-am scris toate acestea, aşa, dintr-o mare prietenie, fericit că vi le pot spune.

Cu dragoste,
N. Gheran

P.S. Târziu, îmi sosesc ecouri de la Universitate în legătură cu povestirile fantastice ale lui Mircea Zaciu. Vă promit un „regal", cu prilejul primei noastre întâlniri. Profesorului, sobru, nu-i va face plăcere că a putut ţine în loc, o clipă, inima confraţilor săi. Scriitorul, eliberat de huma din care e făcut, va râde cu lacrimi. (Sper.)

[2]
Cluj, 11 XII 74
Dragă Domnule Gheran,

Îţi mulţumesc pentru ultima scrisoare, care mi-a mai ridicat moralul. Întâmplarea cu „moartea" mea, colportată peste tot, ba spusă şi studenţilor la un curs de către George Munteanu (vestitul autor al „descoperirii" *Vocii patriotului naţionale!!!*) mi-a ajuns repede la urechi. Drept să-ţi spun, mi s-a părut extrem de ciudat să asist la reacţiile… „postume" ale diverşilor prieteni, amici, cunoscuţi. Undeva, trebuie să recunosc, acest „test" mi-a întărit convingerea că am numeroşi prieteni sinceri, care m-au „plâns" din toată inima. Senzaţia a fost din cele mai bizare. Am şi eu felurite mici anecdote pe seama acestui episod. E undeva plăcut să ştii că ai prieteni pe care un atare hazard i-a „verificat". De altă parte, am avut şi sentimentul, straniu de tot, că moartea a făcut o eroare, că altcineva a murit în locul meu, că de fapt eu eram cel sortit etc. etc. De aceea, fără să-l fi cunoscut, am simţit o mare tristeţe pentru moartea acestui Zahiu, despre care toată lumea îmi spune că era un om serios, bine pregătit etc., ba că trebuia chiar să preia direcţia Editurii Politice etc. Bietul, am încă senzaţia că a murit în locul meu!

Cât priveşte cele scrise relativ la ediţia Rebreanu şi *Caiete* etc., ştii foarte bine că nu obişnuiesc să scriu decât ceea ce cred cu adevărat, astfel că dacă rândurile mele ţi-au fost de ajutor, te-au stimulat sau au jucat un cât de mic rol în realizarea proiectelor Rebreanu, simt cu bucurie că mi-am făcut datoria de critic. Aştept cu nerăbdare apariţia la Dacia a *Caietelor.* Sper că vei continua lupta cu aceeaşi îndârjire. Era mereu vorba să scoatem un număr la Restituiri, cu *Crăişorul*, nu ştiu de ce nu l-ai da cât mai grabnic? Poate evităm unele dificultăţi. După câte am înţeles, însuşi Martin ar fi de acord ca înaintea volumului din *Opere,* să apară textul întâi în colecţia noastră. Ce zici?

Am încercat să „pătrund" la Editura Dvs., cu prilejul ultimului meu drum la Bucureşti, dar mi-a fost imposibil. Speram ca astfel să facem în fine cunoştinţă! Dar însuşi Puiu Şuteu mi-a spus că nu-mi poate face bon de intrare înainte de orele 12, or, era 10 jumătate, eram în *România literară* şi nu aveam ce face până la 12, când, în schimb, trebuia să fiu la Uniune. Aşa că am ratat şi de data asta prilejul de a ne întâlni! Rămâne pe altă dată.

Cu cele mai bune gânduri,
Mircea Zaciu

(Din volumul în pregătire *Niculae Gheran în oglinda corespondenţei*)

Din primii ani de funcţionare, în Liceu s-a creat o atmosferă de ordine, de carte şi de intelectualitate, posibilă printr-un cumul de factori esenţiali: 1. Selecţia riguroasă a elevilor (proveniţi din medii sociale, religioase, culturale, economice foarte diferite, dar având ca element comun îndeplinirea standardelor de exigenţă negruzzistă); 2. Un corp profesoral de excepţie, cadre didactice cu vocaţie şi rezultate demonstrate, secondate de pedagogi români sau străini; 3. Dotările materiale care să asigure calitatea învăţământului (laboratoare, materiale didactice, bibliotecă literară şi ştiinţifică). Într-o astfel de atmosferă de emulaţie intelectuală, nu e de mirare că în amfiteatrul Liceului Internat au fost organizate, încă de la început, conferinţe susţinute de specialişti originari din Franţa sau Germania." (Wikipedia)

Traian Lalescu, elev al acestui liceu, absolvent în anul 1900, era corespondent al *Gazetei matematice* încă din clasa a VI-a, ceea ce vor urma a face alţi şi alţi elevi, între care şi Gheorghe Buicliu, absolvent al aceluiaşi liceu în 1904, pe care dragostea pentru matematică nu-l va mai părăsi toată viaţa.

Meritele activităţii lui Gheorghe Buicliu în folosul Armatei Române au fost recunoscute prin gradele militare pe care le-a obţinut, pornind de la cel de sublocotenent de artilerie, cu care a absolvit şcolile militare în 1906, până la cel de general de brigadă cu care a ieşit din cadrele active ale armatei în anul 1938. A mai lucrat însă în industria de armament până în 1948, iar din 1954 până în 1958, la Detaşamentul geodezic al armatei. Tot cu caracter militar a publicat o serie de articole ştiinţifice originale, în special despre balistică, mai multe publicate în *Revista artileriei.*

Ca artilerist, scrie Andonie, „generalul Buicliu a avut realizări tehnice în domeniul specialităţii sale militare, precum: şrapnelul pentru tunul românesc de 63 mm (realizat în 1911), adaptarea obuzului francez de 65 mm pentru tunul de munte românesc de 63 mm (1917), adaptarea obuzului de 75 mm (model 1912) pentru camera tunului de 75 mm (model 1904), în sfârşit, ameliorarea brâului obuzului de 210 mm (1917)." Mai scrie aici Andonie: „Am menţionat acestea, spre a fi consemnată şi această activitate, eventual într-o istorie a tehnicii militare româneşti."

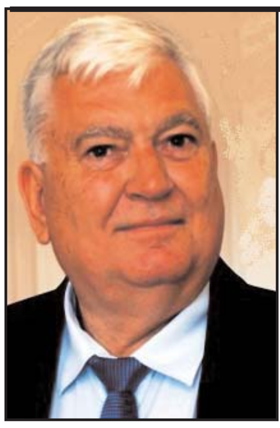
Dar în toată cariera sa, Gheorghe Buicliu nu s-a despărţit de matematică; a predat matematici la şcolile militare până în 1938, apoi, până în 1945, a predat numai la Politehnica din Bucureşti. Între 1950 şi 1952 a fost şeful secţiei de matematici din Editura Tehnică din Bucureşti. În afara celor 55 de articole originale, majoritatea de geometrie, publicate în revistele de matematici, specificate de Andonie şi citate mai sus, Gheorghe Buicliu a publicat lucrările didactice (litografiate): *Curs de Algebră superioară, Curs de Geometrie analitică, Curs de Analiză şi Calcul integral, Curs de Mecanică aplicată.*

Cartea sa, *Probleme de construcţii geometrice cu rigla şi compasul,* volumul I, a apărut la Editura Tehnică în anul 1957. Manuscrisul volumului II al acestei monografii era deja scris în momentul în care Gheorghe Buicliu închidea ochii pentru totdeauna, la 18 octombrie 1966.

Gheorghe Buicliu a fost şi un „stâlp" al *Gazetei matematice,* lucrând intens pentru apariţia revistei, respectându-i cu stricteţe periodicitatea, propunându-i sute de probleme, publicând aici articole şi probleme rezolvate, participând cu însufleţire la administrarea „Societăţii Gazeta matematică". Pentru Ion Ionescu, sufletul acestei reviste, a scris articolul omagial *Personalitatea şi opera lui Ion Ionescu,* publicat în *Gazeta matematică şi fizică,* septembrie 1955.

În încheiere, îmi exprim gândul că nu doar de oameni care se dăruiesc profesiei, şcolii, adevăratelor cerinţe ale societăţii româneşti, aşa cum a fost Gheorghe Buicliu, avem nevoie, dar tot atât de mult ne trebuie oameni ca George Şt. Andonie, care să se aplece asupra istoriei mai recente a ştiinţei din România.

Sub crugul Eminescului

Eminescu: Ideea europeană şi unitatea culturii universale

Florian COPCEA

Eminescu concepe cultura europeană ca o unitate bazată pe valori comune şi pe autori reprezentativi, „canonici”, care ilustrează *universalitatea* ei. Această noţiune e frecventă în însemnările manuscrise studenţeşti, în care el, luându-şi notiţe de la profesorii care predau în Universitatea de la Viena şi Universitatea de la Berlin, căuta să-şi explice ce înseamnă cultura, care este statutul ei ontologic, ce semnificaţie are în întreaga sferă a cunoaşterii.

Poetul a fost în mod consecvent de părere că podoaba cea mai nobilă a unui popor este arta sa, cel mai nobil simţ al omului fiind cel estetic. Un privilegiu al culturii este aceea de a fi aptă de a se bucura de această podoabă şi de a gusta frumosul pe toate căile. *Cel mai frumos din toate câte sunt frumoase este sufletul frumos.* Formulând această concluzie hegeliană, poetul vorbeşte apoi de *universalitatea* culturii, care trebuie să pornească în mod organic de la ştiinţă: „Niciun fel de materie nu e cugetabilă, care să nu poată constitui un element al culturii, fiindcă ea nu urmăreşte un scop obiectiv, de aceea nu are niciun teren anumit pe care să-l umple. Şi nu numai că ea nu-i mărginită la un singur teren, ci *universalitatea* e chiar semn distinctiv al culturii, cel puţin fiecare al ei se măsoară după măsura universalităţii, în care ea se mişcă” [1, p. 47].

Se conturează, în aceste însemnări manuscrise, adunate sub genericul *Fragmentarium,* un mod de înţelegere specificul eminescian al culturii europene ca o configurare de terenuri diverse, de cercuri interactive maioresciene sau de Unu Multiplu nicasian.

Omul este, pe întinsul continental al acestor terenuri, „un inel în lanţul cel mare al tendinţelor şi aspiraţiunilor omeneşti”, iar prin mijlocirea culturii generale „el capătă privirea mare în totalul şi generalitatea întregului” (Mss.2258/182).

Admiţând că o asemenea universalitate se manifestă prin grade simple şi foarte schimbătoare, prin culturi mari ori mai puţin multilaterale, Omul cult trebuie să-l cunoască, astfel, pe Shakespeare sau pe Humboldt, după cum e obligat să cunoască cine a descoperit America.

„Totalul şi generalitatea întregului” pot fi mai bine cunoscute dacă ne închipuim un cerc imens, cu o dispunere de cercuri concentrice din care fiecare cerc s-ar arăta nu ca un cerc simplu, ci ca un cerc de cercuri. Centrul s-ar cădea să fie „interesul general uman la ele”.

Poetul îşi reprezintă acest cerc cu toate părţile care se influenţează reciproc şi se ţin una de alta pentru a forma un întreg în felul în care pământul cu toate păturile de aer ce-l înconjoară constituie o unitate.

Atunci când cineva simte bătaia inimii polone şi simte sufletul naţional îmbălsămat de poezie şi înduioşat de muzică şi afirmă că Polonia e pe moarte, acesta trebuie taxat drept nebun. În schimb, în baza literaturii române a constata progresul înseamnă a face o metaforă ironică.

Un astfel de *progres* se obţine în temeiul transmiterii de energie intelectuală de la un popor la altul, de la unul îmbătrânit la unul tânăr: „Progresul omenirii consistă în aceea că popoare noi, tinere, îşi apropriază rezultatele intelectuale ale celor îmbătrânite, ca o provizie gata şi câştigată deja, care pentru civilizaţiunea lor ulterioară e *numai punctul de plecare.* Energia cheltuită şi prefăcută în rezultate intelectuale a poporului bătrân şi murind, se transmite celui tânăr. În infinitul timpului, cele tinere o duc mai departe, adaugă la suma moştenită, energia lor pe care o cheltuiesc istoriceşte, asemenea în formă de cultură, şi se sting la rândul lor. Progresul naţiunilor e limitat, progresul omenirii infinit. Cu toate acestea, progresul n-ar fi posibil, cum mişcarea n-ar fi posibilă când temperatura ar fi una şi vedem în acestea deosebirea între incultură şi cultură, între tinereţe şi bătrâneţe eternă” [2, p. 52-53].

Poetul crede pe bună dreptate că o cultură – naţională, europeană, universală – se poate construi numai pe valori care reprezintă epocile de împlinire a popoarelor şi nu pe acelea în care nu se atestă valori considerabile: „Nu este de trebuinţă de a cunoaşte multe din istoria unui popor, în vremi în care a trăit animalic, timpi orbi. Sunt încercări deşarte, de a rechema cunoştinţa oarbă a popoarelor, din vremi, în care aceasta nu avea nicio valoare. A reproduce scheme, coaje vechi, este sărăcie, poezia adevărată e nemijlocită. *Pons e sinorum.* Găsim cu toate astea un cuprins adânc. Metal curat fără de lamură. Heine. Lyrică. Shakespeare în contextul timpului. Ne va mişca numai ceea ce e în genere uman. Sceneria este romantică. Cuprinsul: pasiunea, mişcările vieţei sunt în Shakespeare – Byron. Înlăturarea superstiţiunii. Trebuie ca poetul să fie servitorul credinţelor poporului? Goethe (*Faust,* P. II). Originalitate şi originalitate. Naturalitate potenţată şi veridică” [1, p. 92- 93].

Luând în discuţie problema dreptului, poetul consemnează că numai din spiritul omenesc ca esenţă eternă a vieţii se poate abstrage dreptul veşnic care este singurul adevărat: *dreptul raţiunii* sau al *naturii.* Prin raţiune el înţelegând „rezultatul şi productul unei experienţe şi al unii culturi de mii de ani” (*Die Verdchtung des Denkens in der Geschichte. Das Leben der Ideen* în mss.2257/21 v.).

Concepând Europa ca pe un *organism*, Eminescu concepe şi cultura europeană ca pe un Tot unitar, bazat pe însăşi universalitatea culturii, demonstrat şi de faptul că oricare fiinţă umană conţine în sine un fond sufletesc caracteristic omenirii întregi. Comentând o reprezentaţie teatrală după un rezumat al pieselor lui Henry Murger denumit *Orfelinele,* poetul reflectează anume asupra „tainei construcţiei sistemului nervos omenesc de a reproduce în mii de oameni simţămintele, ce se petrec *într-adevăr* în unul singur” [2, p. 192]. Este apreciată cu deosebire identificarea actorilor cu rolurile, ce „au produs în public un efect pe care fiziologul îl priveşte ca pe o adevărată minune a naturii omeneşti”, succesul piesei fiind determinat de trăirea „simţământului adevărat”, şi nu de afectaţie.

Unitatea culturii europene e demonstrată şi prin existenţa unei categorii tipologice de scriitori populari, care sunt epici şi pe care îi au toate popoarele, ei formând un şir impunător – de la Homer până la Fritz Reuter. Articolul *Comedia franceză şi comedia rusească* trece în revistă această categorie, care demonstrează unitatea de fond a literaturii europene şi universale:

„Gogol e după unii cel mai original, după alţii cel mai bun autor rusesc. Lucrul stă însă astfel: el ş-a-înrădăcinat în minte viaţa reală a poporului rusesc; tipurile sale sunt copiate de pe natură, sunt oameni aievea, precum îi găseşti în târguşoarele pierdute în mijlocul stepelor căzăceşti. Toate popoarele au asemenea scriitori, deşi nu toţi au compus câte-o piesă de teatru. La germani Fritz Reuter, la americani Bret Harte, la unguri Petöfy, la români, pentru ţăranul din Moldova, Creangă, pentru crişăni, Slavici, pentru spiritul şi viaţa târgoveţilor întrucâtva Anton Pann.

Scrierilor unor asemenea sunt greu, adesea cu neputinţă de tradus, de aceea va fi uşor de-a vedea că localizarea piesei de către advocatul din Bucureşti d. P. Grădişteanu, făcută după o traducere, căci numitul domn nu ştie ruseşte, nu va avea o valoare tocmai însemnată” [2, p. 197].

În arta dramatică se conturează o unitate în mod pregnant, deoarece, fie în antichitate, fie în epoca Renaşterii sau în epoca contemporană lui Eminescu, se face simţită o preocupare constantă de a înfăţişa *caracterele omeneşti* care sunt *aceleaşi* şi ceea ce se întâmplă în *inima omenească,* la care vibrează deîndată publicul, inclusiv cel românesc. Obiectivele estetice şi morale comune se întrevăd îndeosebi în momentele cruciale de dezvoltare ale celor două genuri ale artei dramatice – unul „înalt” şi altul „de rând”: *drama de caractere* şi *drama de intrigă.* Cel dintâi arată, după precizările tipologice ale lui Eminescu, caracterele în toată curăţenia şi consecvenţa lor, al doilea le presupune ca fiind cunoscute, prezentând conflictele ca fiind născute din planuri paralele, cu caracter intelectual, din părţi opuse: →

Poezie fără frontiere

Traducere de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Într-o staţie de metrou

Oscar Hahn (Chile)

Amar de cei care-au zărit în treacăt
o fată la metrou
de ea îndrăgostindu-se pe loc
urmând-o ca bezmetici
pierzând-o apoi pe veci în masa pasageră.
Pentru că ei sunt pe vecie condamnaţi
să rătăcească fără rost prin staţii
plângând la melodiile de amor
cântate de artiştii ambulanţi de prin pasaje.
Şi poate că iubirea nu-i altceva decât aceasta:
o femeie sau un bărbat, care,
într-o staţie de metrou,
coboară din vagon
şi, radiind doar pentru câteva secunde,
se pierde apoi în noaptea fără nume.

Rendez-vous

Abdul-Aziy Jassim (Emiratele Arabe Unite)

Ea, care ieri m-a întâlnit,
la cel dintâi apel, după ani de absenţă,
m-a strâns în braţe inimos, cu paznicii de faţă,
şi apoi şi-a retras degetele, fugind grăbită.

Eu am urmat-o pe un pod înalt
unde părul cel scurt şi l-a legat
şi apoi a sărit.

Viaţa mea toată e aruncată în urma ei
precum lacrima unui căpitan
ce îşi vede nava dispărând
şi altceva nu face, decât să-şi ţină ochii pironiţi
pe propriile picioare retezate.

Sub crugul Eminescului

„În cel de întâi gen conflictul trebuie să se nască cu necesitate, ca între două puteri elementare aduse în contact, precum urmează cu necesitate esploziunea dacă arunci o scânteie într-o magazie de praf. Aduse odată în contact, caracterele se dezvoltă repede şi energic, privitorul rămâne uimit, nu de ceea ce se-ntâmplă, căci aceasta o poate ghici mai totdeauna, ci de expresia curată, străvezie a caracterelor omeneşti, cari-n viaţa comună se ascund sub masca convenţiilor sociale. Astfel în tragediile lui Sofocle ştim de mai nainte ce are să se-ntâmple, dar caracterele sunt cristalizate şi ne uimesc prin teribila lor consecvenţă, până sunt înfrânte prin ele însele, uriaşi ce cad sfărâmaţi sub propria lor greutate. Drama de intrigă consistă nu atâta în conflictul a două caractere, ci în acela a două planuri opuse. Aicea publicul priveşte cu mult mai mare interes desfăşurarea, căci el poate ghici ce se petrece în inima unui om, nu însă ce se petrece în capul lui. În acest al doilea gen spaniolii şi francezii au ajuns foarte departe; cel dintâi e reprezentat din veac în veac de câteva genii izolate, în vechime de tragicii greci, în vremea nouă de Molière şi Shakespeare, şi în cazuri izolate în câteva alte scrieri, concepute în acele momente fericite, în cari, după spusa unui scriitor, fiecare om e un geniu" [2, p. 204-205].

În această caracterizare tipologică eminesciană se întrevede clar modul de a prezenta areale culturale ca nişte „cercuri concentrice", ca nişte „terenuri" adiacente care se suprapun până la urmă într-un unic spaţiu cultural european, reprezentat de Sofocle şi ceilalţi tragici greci, de dramaturgii spanioli şi francezi, iar în vremea nouă de Molière şi Shakespeare.

O configurare oricât de sumară a acestui spaţiu cultural/intercultural/multicultural va include în chip *holistic,* adică sub semnul *unităţii:*

– antichitatea greacă şi latină, cu un impact considerabil asupra poeziei şi mitopo(i)eticii sale, reprezentată de Homer, Ovidiu, Horaţiu, Properţiu, Sofocle, Eschil;

– Renaşterea, cu cel mai strălucit reprezentant „divinul brit" Shakespeare, figurând în multe manuscrise din *Fragmentarium*, în poezia *Cărţile,* în diferite articole publicistice şi cronici dramatici; Eminescu vorbea, în analiza dramelor lui Bolintineanu că acestea ar fi putut călca mai cu succes terenul shakespearian „al abstracţiunii absolute"; al unităţii pline de simbolism şi profunditate care domneşte în opera acestui geniu puternic;

– literatura germană, cunoscută de el în original şi în profunzime prin cei mai importanţi scriitori: Schiller, Goethe, Lessing, Herder, Novalis, Heine, J.P. Richter, mai modestul Lenau, din care traduce, Geibel, Cerri, Hebbel;

– literatura engleză, din cadrul căreia, în afară de Shakespeare, îi cunoaşte pe Byron, Joung, Shelley, Defoe, Marlowe;

– literatura franceză, pe care o cunoaşte, de asemenea, fundamental, prin reprezentanţii clasicismului şi romantismului: Molière, Racine, Corneille, Hugo, Volney, Gautier, Lamartine, Musset, Dumas, Vigny; în articolele publicistice sunt citaţi Pascal, Rousseau, Montesquieu, Voltaire, D'Alembert;

– literatura italiană, din care a lecturat *Decameronul* lui Boccaccio, *Orlando furioso* de Ariosto şi *Gerasalemme liberato* de Tasso, *La locandiera* de Goldoni, *I pitocchi fortunati* de Gozzi;

– literatura spaniolă, cu care a luat contact prin Cervantes şi *Cid*, citat în *Dicţionarul de rime;*

– literatura rusă, cunoscută prin traducerile şi dramatizările lui Gogol.

Din cunoaşterea acestor literaturi şi areale culturale, toate trecute prin „pământul proaspăt al propriului suflet", a rezultat o modelare a concepţiei despre lume (de la geneză, trecând prin momentele-cheie ale evoluţiei, până la stingere – „de la mărire la cădere", ca în *Memento mori*) şi o mitopo(i)etică complexă pusă sub semnul organicismului şi înţelegând elemente diferite ale imaginarului clasicist, romantic, baroc şi simbolist.

În acest sens, academicianul Mihai Cimpoi vorbea despre o încadrare absolută în direcţia organicismului filosofic şi liric, căci Eminescu concepe Europa (ca şi lumea, cosmosul, societatea, statul) ca pe un *organism,* valorificând – pe temeiul culturii asociate *ştiinţei* şi *raţiunii,* şi un *Organon,* ca instrumentar al gândirii (în sensul logicii analitice, hermeneuticii sau interpretări, epistemologiei şi topicii sau modelului de dialogare şi sofismelor aristotelice).

Eminescu distingea în evoluţia gândirii europene o reorientare a popoarelor noi spre cultura antică, prin îndepărtarea de anumite practici religioase ce-l proslăveau pe Dumnezeul puterii fizice, al războiului: „Clerul a dezbătut popoarele nouă ale Europei din mrejele unor credinţe şi obiceiuri în care puterea fizică jucă cel întâi rol, căci dovedit este că atât zeul suprem al germanilor ca şi cel al celţilor şi slavilor au fost un Dumnezeu al războiului, al sângiurilor, un Dumnezeu al puterii brute. Îmblânzirea treptată a lumii noi este un netăgăduit merit al religiei creştine, afară de aceea că a mai fost păstrătorul culturii antice" [3, p. 179].

Verva polemică a publicistului Eminescu se îndreaptă asupra proceselor de descompunere a culturii europene, declanşate în Rusia şi în alte ţări. Rusia în special devenea un teatru al unei serii întregi de fapte întunecoase: îndreptarea de pistoale contra împăratului şi a şefilor administraţiunii de gubernie, în care sunt angajaţi amploiaţi, sergenţi de poliţie şi chiar persoane din societatea înaltă; fierberea înfundată a mişcării revoluţionare care duce la popularea Siberiei cu adepţii noilor idei; urmărirea oricăror idei mai libere, exercitarea de presiuni mari asupra corpului didactic şi a studenţilor, tineretului universitar.

→

Semn(al) de carte

Lucian Costache, *Urmuz. Dragoste, Muzică şi Libertate (Epopeea eroicului sunet muzical şi a eroicei seminţe erotice),* Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 2023

Urmuz ne propune un punct zero de la care să plece o altă „rasă mai bună şi superioară de oameni", o nouă naştere pe o planetă nelocuită, şi nu un erou civilizator care să schimbe lumea existentă. Istoria arată că o astfel de transformare e imposibilă, că tot ce a fost este şi va mai fi aidoma, că nu e posibilă niciun fel de evoluţie, nici spirituală, nici, mai ales, morală. (…)

Volumul de faţă cuprinde mai multe articole publicate mai ales în Revista *Curtea de la Argeş* şi în cele două volume ale *Lucrărilor Simpozionului Internaţional Urmuz 140-100, România, Curtea de Argeş, 17-19 Martie 2023,* apărute la Editura Tiparg, Bradu, 2023, în revista *Luceafărul* (Bucureşti) şi în revista *Cafeneaua literară* (Piteşti). Sunt, de asemenea, şi câteva articole inedite, rod al cercetării operei urmuziene în perioada foarte apropiată. (Autorul, în Cuvânt-înainte)

Maria Mona Vâlceanu, *Nopţile Frumoasei* (roman), Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 2023

Aud tot mai des: trăim vremuri grele. Aşa este, e vremea încercărilor: veacul al optulea va fi cel mai greu. Nimic din ce a fost înainte nu pare să însemne ceva în ochii generaţiilor ce vin. Dar acestea două trebuie să rămână pentru a duce mai departe Viaţa: Credinţa şi Dragostea. Am trăit separaţi, izolaţi doi ani în care s-a cam şters cărarea de la om la om, doar telefonul mobil, mesajele, imaginile, spaţiul virtual care invadează şi salvează în acelaşi timp. (Paragraful de început al capitolului 11)

Victor Ravini, *Din preistorie în viitor,* Editura Ideea Europeană (Colecţia Istoria mentalităţilor), Bucureşti, 2023

Cum se face că românii au devenit vârf de lance în avangarda culturală din Occident? Care sunt posibilităţile şi dificultăţile unui dialog religios între creştini şi musulmani? Cum s-a transformat rolul femeii în societate de-a lungul timpurilor şi la ce ne putem aştepta în viitor? Care este explicaţia că grecii antici, care au apărut în Peninsula Balcanică fără să aibă vreo cultură atestată, s-au ridicat la o cultură ce stă la baza civilizaţiei europene de azi? Cum pot etimologiile unor cuvinte să ducă la rescrierea istoriei? Transferul de cultură de la un popor sau naţiune la alţii este un cadou? Care e adevărul din spatele calomniilor lui Herodot la adresa tracilor? Cum se falsifică istoria şi de ce acceptăm falsurile?

Scriitorul Victor Ravini, cunoscut şi pentru marea lui cultură teologică, antropologică şi istorică, cât şi pentru frumosul stil umanist, solar prin excelenţă, abordează şi alte subiecte în paginile acestei cărţi extrem de vii, polemice, care dezvăluie aspecte mai puţin cunoscute sau interpretate eronat. Autorul, cu o solidă cultură clasică, acumulată în România, Suedia, Germania şi Franţa, aduce în raza analizei o seamă de realităţi istorice şi psihice, ancorate în perioadele antică şi modernă, de la strămoşii perechii de gânditori de la Hamangia până la ciobanul din ziua de azi. (Coperta a patra)

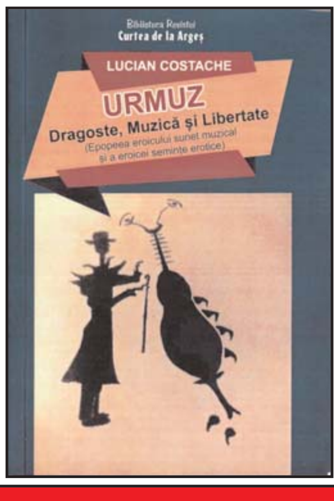
Sanda Golopenţia, *Viaţa noastră cea de toate zilele,* Editura Spandugino, Bucureşti, 2023

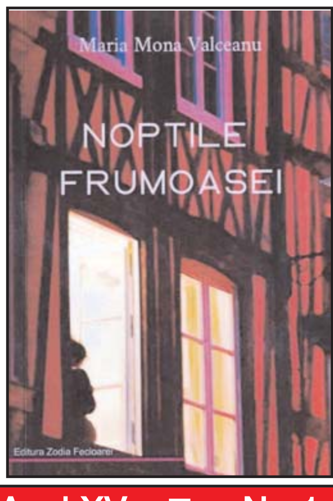
Iată însă că, în cazul meu – şi nu sunt singura –, o instituţie de stat, Securitatea, a consemnat cu acribie mecanicistă faţa exterioară a vieţilor noastre – mişcări, cumpărături, întâlniri, convorbiri telefonice, discuţii la restaurant sau pe stradă.

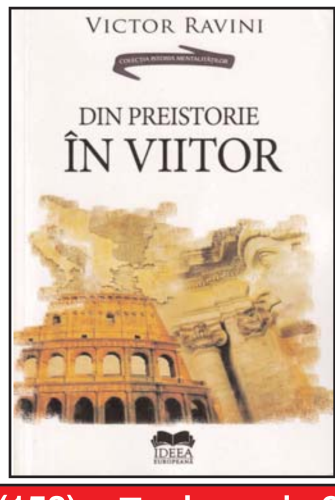
Vizat era Anton Golopenţia, tatăl meu, funcţionar la Institutul Central de Statistică. Însă, urmărind pas cu pas existenţa lui A.G., echipa de filaj a ajuns să dea socoteală şi de existenţa noastră: a mamei, Ştefania Golopenţia, a bunicii noastre, Emma (care-şi reluase, după divorţ, numele Staschek), a fratelui meu Dan şi a mea. Familia noastră şi-a avut astfel, nedoriţi, cronicarii ei. Grăbiţi, consemnând în texte de multe ori scrise cu creionul, care aproape că nu cunosc virgula, tot ce izbuteau să vadă, filatorii şi şoferul care ne-au pipăit vieţile şi ne-au smântânit zilele par să fi fost tineri şi iuţi. (Autoarea, în Prolog)

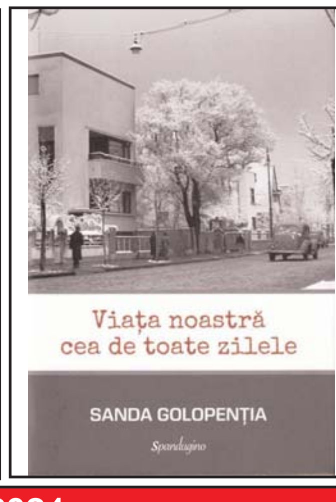
Ioan Lascu, *Creaţie şi valoare. Curente, scriitori, cărţi,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2023

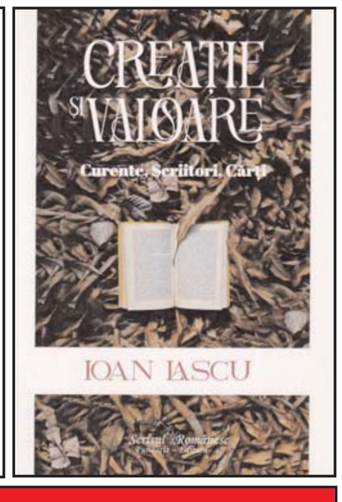
Creaţie şi valoare este în primul rând o carte de recuperare a materialelor istorice şi critice tipărite în câteva periodice: *Scrisul Românesc, Convorbiri literare, Argeş*. În al doilea rând gruparea lor tematică relevă preocupările constante ale investigaţiilor filologice: literatură română (contemporană mai ales), avangardă şi avangardism, literatură franceză (cu precădere), mai puţin literatură a scriitorilor din alte ţări. Materialele la temă au fost publicate în cea mai mare parte în mensualul *Scrisul Românesc.* Preponderenţa scriitorilor francezi se datorează activităţii mele profesionale de 23 de ani într-un departament universitar de civilizaţie şi cultură franceză. (Autorul, pe coperta a patra)

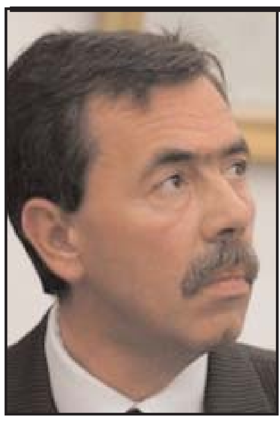

Sub crugul Eminescului

Modernitatea lui Eminescu

Marcel LUCACIU

Investim noi speranţe în fiecare început de an şi sfârşim, sublim, prin a ne vindeca de iluzii... Viaţa merge înainte, ne oferă de toate – şi mai bune, şi mai rele! – mai puţin certitudinea unui viitor pe măsura doleanţelor noastre. Şi totuşi, fără să pătimim, fără să chinuim, oare am putea „s-auzim cum iarba creşte?..."

Într-o lume nedreaptă şi amorală, pare că singura noastră certitudine rămâne Eminescu, în dubla lui ipostază: Omul şi Poetul.

Omul care îşi asuma, cu multă luciditate, condiţia lui efemeră; Omul lipsit de mândrie şi de prejudecăţi; Omul care nu-şi dorea doctorat în filosofie, deşi avea „în degetul mic" filosofia, cel puţin filosofia antică şi germană; Omul pe care nu-l interesau diplomele, distincţiile, medaliile; Omul ce se simţea ca într-un Palat în bojdeuca lui Creangă, pentru că preţuia adevărata prietenie ca nimeni altul şi – mai ales! – Omul care în iernile geroase îşi dăruia ghetele celui sărman, preferând să meargă, apoi, el însuşi desculţ...

Poetul Eminescu nu a fost nici el un orgolios sau un egoist. A ştiut să aprecieze sinceritatea unor poeţi minori, precum Ţichindeal, Prale, Mumuleanu, dar şi măreţia idealurilor paşoptiste, idealuri întruchipate de Grigore Alexandrescu, Andrei Mureşanu, Dimitrie Bolintineanu ş.a. L-a descoperit şi l-a încurajat pe Ion Creangă să-şi scrie poveştile şi *Amintirile din copilărie.* I-a corectat manuscrisele lui Ioan Slavici. A recunoscut, fără nicio urmă de invidie, valoarea creaţiei lui Alecsandri, numindu-l pe bardul de la Mirceşti „rege-al poeziei". Cu siguranţă, exemplele pot continua în această direcţie a umanităţii poetului de la Ipoteşti, căci dacă „micile mizerii" ale vieţii l-au însoţit mai totdeauna, caracterul nu l-a părăsit nicicând...

Un poet veritabil nu este doar un cititor neobosit, ci şi un bun cunoscător al literaturii populare, al obiceiurilor, tradiţiilor şi credinţelor neamului său. Încă din tinereţe, Eminescu a cules numeroase doine, cântece epice, basme, unele dintre ele, cu măiestrie, transfigurate în creaţii, precum *Revedere, Ce te legeni, La mijloc de codru, Călin (file din poveste), Făt-Frumos din lacrimă* etc. Convingerea lui era aceea că folclorul poate contribui, decisiv, la ilustrarea specificului nostru naţional şi, îndeosebi, la întemeierea unei literaturi naţionale. Nu în ultimul rând, poezia populară, cu simplitatea şi naturaleţea ei de a transmite un gând ori un sentiment, a devenit un model pentru limbajul poetic eminescian. Este, însă, un model trecut prin filtrul impresionantei culturi şi secondat de rafinamentul stilistic inconfundabil. Tocmai de aceea s-au dovedit memorabile, de pildă, versurile *Luceafărului* sau ale *Scrisorii III*, pentru că sunt de o limpezime uluitoare, pentru că ele constituie expresia cea mai scurtă şi potrivită a preaplinului sufletesc, a neliniştilor abisale.

Personalitate complexă, Eminescu a fost mai mult decât un romantic. A-l pune, obligatoriu, în legendarul „pat al lui Procust", apelând la clişeul „ultimul mare poet romantic, în ordine cronologică" este profund greşit. Marii poeţi nu pot fi înregimentaţi, fiindcă sunt individualităţi şi nu aparţin, neapărat, vreunei generaţii. Ei depăşesc, prin stil, prin tehnică poetică, prin viziune, cadrele unui curent literar şi chiar ale epocii lor. Poemele *Privesc oraşul furnicar* şi *Stelele-n cer* anticipează modernismul românesc, iar *Oda (în metru antic)*, cu versul ei final „Pe mine mie redă-mă", e argumentul forte în favoarea modernităţii lirismului eminescian. Alteritatea eului, dintr-o asemenea capodoperă, reprezintă, fără îndoială, o caracteristică a poeziei moderne şi ne aminteşte de celebra afirmaţie a lui Arthur Rimbaud: „Je est un autre" („Eu este altul"). Oarecum similară, perpectiva alterităţii este prezentă şi în nuvela *Sărmanul Dionis:* „Câţi oameni sunt într-un singur om? Tot atâţia câte stele sunt cuprinse într-o picătură de rouă sub cerul cel limpede al nopţii." Altfel spus, fiinţa poetului se multiplică printr-o succesiune de metamorfoze şi este, de fiecare dată, alta.

Tulburător caleidoscop „de gândiri şi imagini," Poezia lui Eminescu îngemănează *fantazia* şi *cugetarea, frumosul* şi *adevărul, iubirea* fără farduri şi *patriotismul* fără paradă, într-un limbaj pe cât de simplu şi de cuceritor, pe atât de expresiv. În pofida detractorilor de ieri şi de azi, ea străbate „nemărginirea timpului", păstrându-şi, intacte, savoarea şi incontestabila prospeţime.

Atentatul asupra împăratului, care a avut loc la 3 aprilie 1879, oricât de regretabil ar fi, e un simptom al unor cauze cu mult mai întinse şi mai generale. Faptul nu are un caracter privat de răzbunare individuală, ci „e precursul unei mişcări de descompunere socială al cărei obiect e colosala împărăţie slava", având repercusiuni şi asupra culturii: „Dar nu numai la Rusia e mărginită acea descompunere. Peste tot credinţele vechi mor, un materialism brutal le ia locul, cultura secolului mână-n mână cu sărăcia claselor lucrătoare ameninţă toată clădirea măreaţă a civilizaţiei creştine. Stilul elegant al arhitecturii Renaşterii, cel măreţ gotic cedează stilului monoton al cazărmilor de închiriat, Shakespeare şi Molière cedează bufonăriilor şi dramelor de incest şi adulteriu, cancanul şi Offenbach alungă pe Beethoven şi pe Mozart – e o epocă în care ideile mari asfinţesc, în care zeii mor. Pe lângă aceasta se adaugă o generală corupţie economică" [3, p. 664].

Eminescu vorbeşte, prin urmare, despre o epocă de descompunere şi relativizare nietzscheană a valorilor comune europene.

Intrând în astfel de faze de criză, cultura naţională sau cea europeană trebuie să-şi ia măsuri strategice de protejare, de conservare şi de asigurare a continuităţii, dezvoltării în felul în care procedează dinastiile monarhiste. Presa vieneză este criticată pentru că este „ceva fără rădăcini" şi nu reflectă spiritul rasei germane şi nici al celorlalte naţionalităţi. Poetul-publicist vede în dezvoltarea ştiinţelor natura, cauza „iubirii pentru orice accent natural, fie-n arte, fie-n literatură". Cu cât drumul de fier, adică civilizaţia, nivelează şi reduce la o egală platitudine omenirea, cu atât se revigorează tendinţa de a păstra comorile grămădite de un popor: „În realitate orice lucru temeinic şi sănătos se face numai pe baza unei naţionalităţi certe, a unei limbi certe". Modelul invocat, în acest context al dezbaterii problemei, este bineînţeles Grecia: „Grecia veche n-ar fi ajuns nicicând la dezvoltarea ei cea mare dacă limba ei nu s-ar fi dezvoltat cu toate nuanţele dictate de natură şi împrejurări şi dacă această dezvoltare a limbii nu era paralelă cu dezvoltarea a chiar spiritului elin" [3, p. 1268].

Comentând o hotărâre a Senatului francez privind legalizarea concurenţei libere în cadrul învăţământului, gazetarul de la *Timpul* apreciază ca fiind just gestul lui Laboulaye, Renan şi Taine, discipoli ai lui Tocqueville, fiindcă ei, aceşti bărbaţi, se opuneau acţiunilor de centralizare şi uniformizare atât de caracteristic spiritului latin al Franţei: „Ei prevăd că rezultatul acesteia ar fi o sterilitate a spiritului francez care va face ca Franţa să rămână înapoi în filozofie, teologie, filologie şi lingvistică. Prin concurenţa instrucţiunii libere ei speră a scoate Universitatea, care în filozofie s-a oprit la Victor Cousin şi pentru care un Schopenhauer şi un Spencer n-au existat, care nu ştie despre David Strauss sau Rein sau Griger. Poate să fie calculul şi greşit: în Germania şi Austria, unde şcolile superioare, naţionalităţile, sisteme filozofice şi teologice îşi fac concurenţi, nu s-ar putea întrebuinţa argumentul. Pentru Franţa însă poate avea valoare" [3, p. 1154].

Culturile naţionale nu se închid monadic în cercurile lor, având totuşi o direcţiune de dezvoltare, bazată pe realităţi naţionale certe (spirit, limbă, tradiţie sub formă de „comori" ale trecutului).

Unirea prin cultură i se pare poetului-publicist mai importantă decât unirea politică, fiindcă nici grecii vechi, nici italienii, nici germanii n-au fost uniţi politiceşte: „Cu toate acestea, tocmai atunci au fost mai însemnaţi prin spiritul şi activitatea lor. Deasupra despărţirii politice se născuse o unitate în literatură, în limbă, în obiceiuri, cu atât mai sfântă cu cât nu avem a face cu meschinele rivalităţi politice" [3, p. 1154].

Comunicarea între culturi, punerea lor sub semnul Unităţii nu se face în temeiul unui criteriu politic, ci a unuia de natură intelectuală, etnică, fapt care-l determină pe Eminescu să afirme tranşant: „Nici nemţii, nici slavii, nici maghiarii nu exercită ca limbă şi caracter naţional, ca stări de lucruri vreo atracţie asupra noastră, şi simpatiile noastre naţionale sunt foarte departe în apusul Europei între naţiile romanice sau romano-germanice de acolo. Cauzele acestor simpatii depărtate nu sunt numai politice, ci de natură foarte diversă, sunt etnice, intelectuale" [4, p. 799].

Unitatea se bizuie nu doar pe asemenea „tipare" şi asemănări organice, ci şi pe deosebirile care dau specificitatea, personalitatea unei naţionalităţi. Totul se aşază într-o ecuaţie *sui-generis* individualitate/universalitate. Apare în articolul [„Foile noastre oficioase"] chiar un portret fenomenologic al spiritului românesc şi al limbii române: „Natura analitică a limbii, deci şi a spiritului nostru, deosebită de cea germană, ungurească, slavă; o inteligenţă mai puţin abstractă, dar mai limpede; un bun-simţ, falsificat poate în parte, dar înnăscut rasei române, o elasticitate mai mare a puterii musculare şi a celei intelectuale; iată note care disting în mod esenţial rasa română de cele ce-o înconjoară. Dacă mai ţinem seamă de unitatea aproape absolută a limbii vorbite de români precum şi de unitatea datinilor, amândouă preexistente formaţiunii statelor române chiar, am arătat aproape în totalitate cauzele ce se opun în mod constant deznaţionalizării românilor" [4, p. 799].

Publicistica eminesciană, evaluată în integritatea ei, denotă o preocupare constantă de a dezbate problemele sociale, economice, politice, culturale în contextul realităţilor europene. În acest sens, D. Vatamaniuc releva faptul:

– că toate Caietele lui Eminescu arată că interesul poetului pentru literatura europeană şi cea universală în totalitatea ei „este cu mult mai mare decât traducerile făcute de el" [10, p. 8];

– că gazetarul a avut „o deschidere spre presa străină, îndeosebi germană" [11, p. 7];

– că proiectul de reformă a învăţământului trebuia făcut, după cum se sugerează în unele articole, în spirit european [8, p. 10];

– că este învederată o pledoarie pentru o zonă „neutrală" a Europei, din care să facă parte ţările din Balcani [7, p. 9];

– că reformarea magistraturii trebuie făcută tot în spiritul practicilor existente în ţările europene [9, p. 10];

– că natura statului şi a organismelor sale se cade dedusă ţinând cont de sociologie, care reprezintă „toate cunoştinţele omeneşti" [5, p. 8].

Referinţa la „ideea europeană" există şi în corespondenţă [XI, p. 8-14]. Articolele din *Timpul* prezintă o sinteză a concepţiilor lui Eminescu, inclusiv a celei privind Europa ca „organism" [6, p. 16].

Note

1. M. Eminescu, *Fragmentarium*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
2. M. Eminescu, *Articole şi traduceri*, vol. I, ed. de Aureliu Rusu. Bucureşti: Minerva, 1974.
3. M. Eminescu, *Opere, Publicistică*, IV, colecţia *Opere fundamentale,* Bucureşti: Minerva, 2000.
4. M. Eminescu, *Opere, Publicistică*, V, *ibidem.*
5. M. Eminescu, *Opere*, Vol. IV, ed. D. Vatamaniuc. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2011.
6. M. Eminescu, *Opere*, Vol. V, *ibidem.*
7. M. Eminescu, *Opere*, Vol. VI, *ibidem.*
8. M. Eminescu, *Opere*, Vol. VII, *ibidem.*
9. M. Eminescu, *Opere*, Vol. VIII, *ibidem.*
10. M. Eminescu, *Opere*, Vol. IX, *ibidem.*
11. M. Eminescu, *Opere*, Vol. X, *ibidem.*

De vorbă cu Liliana Condraticova

Raia ROGAC

Născută la 8 octombrie 1972 în satul Ofatinţi, raionul Râbniţa.

După studii superioare la Universitatea de Stat din Moldova (USM) în cadrul Facultăţii de Istorie (1989–1994) obţine licenţa la specialitatea *istoric, profesor de istorie.* În perioada 2004–2007 face studii de doctorat la Academia de Ştiinţe a Moldovei, obţinând în 2007 titlul de doctor în studiul artelor cu teza *Arta bijuteriilor din Moldova.* În 2018 susţine şi teza de doctor habilitat, *Evoluţia prelucrării artistice a metalelor în Basarabia: secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea,* la două specialităţi: studiul artelor şi culturologie şi istoria românilor, fiind unica femeie din Republica Moldova cu asemenea performanţe. Din 2016 este conducător de doctorat, la specialitatea Etnologie, iar din 2019 la specialitatea Arte plastice şi decorative.

În 1992 devine laborant superior la Catedra de Istoria Românilor, Facultatea de Istorie a USM. Din 2007 îşi începe activitatea la Centrul de Studiul Artelor, Institutul Patrimoniului Cultural, urcând toate treptele de la cercetător ştiinţific stagiar, superior, coordonator până la secretar ştiinţific al Institutului Patrimoniului Cultural (2015–2019). În paralel a desfăşurat activitate didactică în cadrul Universităţii Tehnice a Moldovei, la Facultatea de Industrie Uşoară (astăzi Facultatea de Design) şi Facultatea de Urbanism şi Arhitectură. Actualmente deţine funcţia de secretar ştiinţific general la Academia de Ştiinţe a Moldovei, dar şi de cercetător ştiinţific principal la USM.

Este autorul a opt monografii şi a peste 200 de studii şi articole, prefeţe şi recenzii, articole de popularizare şi promovare a ştiinţei. Cea mai recentă carte editată este monografia *Arta metalelor. Portrete de creaţie ale bijutierilor şi meşterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*, apărută în condiţii poligrafice excelente, în anul 2021, la prestigioasa editură ieşeană „Doxologia” şi este prefaţată de dr. hab. profesor Anatol Petrencu din Chişinău şi de dr. hab. profesor Nicoleta Vornicu de la Iaşi.

A susţinut prelegeri în mai multe instituţii liceale, muzeale şi universitare. Este membru al multor consilii, comitete, comisii ştiinţifice naţionale şi internaţionale.

Raia Rogac: *Doamna Liliana Condraticova, secretar ştiinţific general al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, aş vrea să începem convorbirea noastră de suflet cu anii de şcoală, presupun că aţi fost o elevă eminentă...*

Liliana Condraticova: Vă mulţumesc, stimată doamnă Raia Rogac, pentru invitaţia de a purta acest dialog şi a depăna unele file ale istoriei. Am făcut şcoala de zece ani într-un sat din stânga Nistrului. Am muncit mult şi da, am fost eminentă, am absolvit şcoala cu medalie de argint, luând „patru” doar la algebră şi la limba română.

R.R.: *Cine v-a influenţat în alegerea profesiei şi de ce istoria, această disciplină considerându-se una deloc uşoară...*

L.C.: Vin dintr-o localitate binecunoscută de arheologi, graţie primei aşezări paleolitice din Republica Moldova, dar şi a unei impresionante necropole ce face parte din cultura Cucuteni-Tripolie. Sunt mândră că monumentul ce marchează prima aşezare umană a fost ales în 2021 pentru a fi restaurat în cadrul Programului Uniunii Europene „Măsuri de Promovare a Încrederii”, implementat de PNUD.

Alegerea profesiei... Mama medic şi tata inginer, cărora le sunt recunoscătoare foarte mult, mi-au oferit o educaţie aleasă şi posibilitatea de a „gusta” din mai multe domenii. Am făcut turism, am învăţat fotografie, motocicleta era o adevărată aventură pentru mine, chitara a fost un refugiu. Era o provocare să treci înot Nistrul, şi am făcut-o! Am cutreierat acel formidabil canion de piatră din localitate, care şi acum îmi taie respiraţia la grandoarea ce o are şi tainele pe care le păstrează. Fiind eminentă, aveam deschise în faţa mea toate uşile, era suficient după condiţiile de admitere de atunci să susţin primul examen pe nota „5” şi deveneam studentă la universitate.

De ce istoria? Era acasă o carte semnată de dr. hab. Valentin Dergaciov, *Necropola de la Ofatinţi* (în limba rusă), în şcoală aveam şi un mic muzeu cu fragmente de ceramică, oase de animale... Luate în ansamblu, aceste momente au facilitat în 1989 admiterea la Facultatea de Istorie a Universităţii de Stat din Moldova, după susţinerea primului examen la istorie, după cum am menţionat, pe nota „5”, ceea ce echivala cu nota „10” de astăzi. Dar cel mai mare impact l-a avut, cred, acum, mişcarea de eliberare naţională din acei ani, fiindcă am venit la facultate în anii interesului şi pasiunii de neimaginat pentru istorie şi limba română, fapt care nu este caracteristic pentru ziua de azi, luând în considerare numărul redus de studenţi care aleg să studieze istoria, care, pentru mulţi candidaţi, cică „nu mai este la modă”. În 2024 vom sărbători 30 de ani de la absolvirea Facultăţii. Dacă mă întrebaţi dacă aş rămâne la aceeaşi alegere din 1989 acum, vă zic da, tot la istorie aş veni. Istoria pentru mine este multidisciplinară, ne deschide multe posibilităţi, noi orizonturi şi ne oferă platforma necesară pentru a ne dezvolta şi a creşte profesional.

R.R.: *Alegerea profesiei depinde de părinţi, de lecturi şi nu în ultimul rând de însăşi persoana în cauză...*

L.C.: Cu certitudine, cei mai preţioşi şi importanţi profesori rămân a fi părinţii mei, care m-au îndrumat (şi acum sunt povăţuitori) şi la care apelam când nu puteam rezolva o problemă la matematică, fizică, chimie. Toată gratitudinea faţă de părinţi, care mi-au încurajat setea de carte, de a citi... cu creionul, făcând notiţe, subliniind ce este mai important. Vorbesc nu doar de literatura artistică, care îşi are rolul ei în viaţa noastră, dar de cărţi de specialitate şi presa timpului, întrucât după „perestroika” gorbaciovistă eram dornici de a lectura un ziar veritabil, care ar reflecta situaţia reală, presa devenind principala sursă de informare în acele timpuri.

R.R.: *Mai păstraţi legătura cu baştina? Cât de des mergeţi în instituţia şcolară, vă regăsiţi undeva în fotografiile din şcoală?*

L.C.: Baştina mea are o puternică încărcătură istorică şi artistică. Clădirea şcolii în care am învăţat are un singur nivel, e ridicată în anul 1901 din banii lăsaţi ca testament de celebrul compozitor Anton Rubinstein, născut în 1829 în satul Ofatinţi (pe atunci gubernia Podolia). În 1988 a fost dat în exploatare noul bloc al şcolii, cu trei etaje, după modelul unic specific perioadei sovietice. Dar mă fascinau în şcoala veche obloanele de lemn păstrate la ferestre, sobele elegante. În una din clădiri funcţionase şcoala muzicală, apoi Muzeul lui A. Rubinstein, în faţă fiind instalat în 1972 bustul compozitorului lucrat de sculptorul P. Derbenţev, inclus în Registrul naţional al monumentelor de for public din Republica Moldova.

Cu modestie vreau să destăinui că am o fotografie în muzeul acesta – de la 1 septembrie 1988, la careul de onoare, iar eu, eminentă în clasa a 10-a, cu o cheie mare, deschid uşa noii şcoli. Amintiri frumoase...

Legătura cu ţara, adică cu baştina, casa părintească, e ceva special, asemeni izvorului nesecat de putere, energie, armonie sufletească. Nu m-am stânjenit niciodată să spun că sunt din sat – mă duc de fiecare dată când am posibilitatea, însă există o sumedenie de probleme de ordinul „vămii” peste Nistru, care fac mai simplu drumul spre Iaşi, Bucureşti decât acasă, din păcate. Sunt ferm convinsă însă că podurile de încredere peste Nistru din ultimii ani – trasee turistice comune, restaurări ale monumentelor de valoare, activităţi de promovare a culturii şi patrimoniului, schimb de experienţă şi oferire de consultanţă din partea cercetătorilor pe diferite domenii –, îşi vor aduce contribuţia substanţială în apropierea celor două maluri, la încrederea într-un viitor comun de model european şi speranţa reunificării de care au nevoie locuitorii satelor din stânga şi din dreapta Nistrului. Cele mai recente date oferite de Biroul Politici de Reintegrare constată că peste 351 de mii de locuitori din stânga Nistrului au cetăţenia Republicii Moldova şi peste 360 de mii figurează în Registrul de Stat al Populaţiei. Stabilită la Chişinău din 1989, activând o vreme în Societatea Culturală „Transnistria”, condusă de regretatul academician Petru Soltan (şi el transnistrean), întotdeauna am susţinut că suntem responsabili pentru apropierea populaţiei celor două maluri, suntem un tot întreg şi nu putem spulbera gândurile la un trai decent ale celor peste 350 de mii de cetăţeni ai Republicii Moldova domiciliaţi în stânga Nistrului. Ce facem cu cei care au trecut „vama” de pe Nistru pentru a participa cu toţi românii la Marile Adunări Naţionale, când s-a votat trecerea la grafie latină, când s-a proclamat independenţa, cu cei ai căror taţi nu s-au întors din Războiul de pe Nistru?! Nu sunt deloc întrebări retorice. Trebuie să căutăm la rece răspunsuri şi acţiuni eficiente pentru a reîntregi Ţara, împreună cu aceşti peste 350 de mii de moldoveni.

R.R.: *Când, cum şi de cine îndrumată aţi fost când aţi decis să vă alegeţi calea cercetării ştiinţifice?*

L.C.: Mai degrabă cercetarea ştiinţifică m-a ales pe mine... Lectura, discuţiile şi dezbaterile pe marginea celor citite, analiza şi nu doar înşiruirea banală a faptelor au avut de spus un cuvânt greu. Îmi amintesc că am păşit pentru prima dată pragul Academiei de Ştiinţe a Moldovei – fiindcă ea este şi va rămâne pentru mine întruchiparea cercetării – în anii 1993–1994, când lucram la teza de licenţă *Relaţiile economice dintre Moldova şi Transilvania în Evul Mediu,* şi profesorul Pavel Cocârlă m-a direcţionat la Biblioteca Academiei, care se afla la etajul întâi în sediul central al instituţiei de pe bd. Ştefan cel Mare, nr. 1. Vorba lui Albert Einstein: „Singurul lucru pe care trebuie să-l cunoşti cu precizie este unde se află Biblioteca”.

Vă imaginaţi câtă admiraţie aveam faţă de acei oameni de ştiinţă care studiau în sălile bibliotecii?! M-am ataşat mult de acea ambianţă prielnică pentru cercetare şi regretam că odată cu finalizarea studiilor la facultate nu voi mai putea veni aici să studiez din cărţile vechi şi mai noi. Cred că aceste amintiri au stat la temelia deciziei de a forma Sala de Lectură a AŞM, în august 2019, după ce Biblioteca AŞM a fost transmisă către noul fondator, Ministerul Educaţiei şi Cercetării. În câteva săptămâni, apelând la donaţii de carte făcute de cercetători şi institute, am deschis Sala de Lectură a AŞM de Ziua Limbii Române, în acelaşi august 2019.

A doua oară am păşit pragul Academiei în 2004 – pentru a mă înscrie la doctorat, dar nu la istorie, ci la studiul artelor. Alegerea a surprins, mai ales pe părinţi. Am crescut într-o familie în care muzica era la loc de cinste, dar eu am ales să descopăr ce este arta bijuteriilor din Moldova, un domeniu absolut inedit al artei metalelor, practic neştiut la noi. Dar de atunci, la Academie, sunt acasă, aici fac cercetare şi sunt optimistă cu privire la viitorul acestui for ştiinţific prin identificarea unui rol special în sistemul de cercetare şi inovare din Republica Moldova, precum şi de integrare în spaţiul european de cercetare.

→

Podul de reviste

R.R.: *Cât de greu sau uşor v-a fost susţinerea a două doctorate habilitat?*

L.C.: Am crescut un băiat şi o fată, revenind în activitate după vreo opt ani. Evident, a fost o întrerupere mare. Am fost înmatriculată la doctorat la 1 noiembrie 2004, pe atunci, la Institutul Studiul Artelor al AŞM, eram cu vreo zece ani mai mare decât toţi colegii şi nu prea aveam timp de relaxare. Peste doi ani am iniţiat procedura de susţinere a tezei, deci, sunt printre puţinii doctoranzi care au susţinut teza pe durata studiilor. În 2005–2006 a urmat optimizarea institutelor şi Institutul Studiul Artelor a fuzionat cu alte entităţi pentru a forma Institutul Patrimoniului Cultural al AŞM, trecut în 2022 la Ministerul Culturii.

Cred că şi apa Nistrului îmi conferă încredere în propriile forţe, dar şi o ambiţie sănătoasă. Din start am identificat un algoritm de cercetare pentru teza de habilitat, dar era dificil să delimitez istoria prelucrării metalelor şi aparte produsele atelierului şi creaţia bijutierului. Am aprobat în septembrie 2014 tema tezei de habilitat la două specialităţi, pentru care am luptat mult: studiul artelor şi istoria românilor. Recunosc, a fost o cale anevoioasă, adesea cu situaţii demobilizatoare, cu zeci de întrebări stupide. Mă străduiam să înţeleg unde a dispărut acea atmosferă de bunăvoinţă pe care am trăit-o pe timpurile studenţiei, dar şi să ţin piept situaţiilor obstrucţioniste create, fiind călită încă de pe băncile şcolii să fac piept provocărilor. Zic „călită", făcând uz de terminologia fierarului care prelucrează metalul prin foc. Am aşteptat vreo nouă luni până se deblocase Consiliul Naţional pentru Acreditare şi Atestare, devenit între timp Agenţia Naţională de Asigurare a Calităţii în Educaţie şi Cercetare, pentru a susţine pe 19 iunie 2018 teza. Cerinţele fuseseră duble, cu publicaţii separate pentru cele două specialităţi, aveam şapte monografii şi peste 70 de publicaţii, cu rapoarte ştiinţifice susţinute la conferinţe etc.

Însă a fost ceva impresionant, susţinerea desfăşurându-se în Sala Mare a Bibliotecii AŞM, în prezenţa a patru referenţi oficiali şi nouă membri ai Comisiei, dintre care şase erau din România. Fără susţinerea fără echivoc a părinţilor şi înţelegerea copiilor nu aş fi reuşit această izbândă – le datorez foarte mult. Greutăţile au rămas în urmă. Important e că a fost şi este o plăcere deosebită să fac cercetare, să merg în sate, muzee, în căutarea pieselor de metal, să descifrez filele dosarelor de arhivă.

R.R.: *Desfăşuraţi o activitate polivalentă... Cum de reuşiţi? Doar activitatea ştiinţifică impune o maximă concentrare...*

L.C.: Din câte înţeleg, eminenţii au un cod genetic aparte – aspiri să faci totul nu bine, dar excelent, să le reuşeşti pe toate. Sunt conştientă că mi-am asumat mai multe activităţi: cercetarea, care a devenit un mod de a fi; activitate didactică, la care ţin foarte mult, întrucât am posibilitatea de a împărtăşi cu studenţii şi masteranzii din cunoştinţele mele, dar şi să învăţ de la dânşii, tinerii fiind inventivi, fapt apreciat mult de toţi. Totdeauna am făcut o conectare eficientă între cercetare şi educaţie. Din această raţiune am iniţiat organizarea conferinţelor ştiinţifice, expoziţiilor etc., care sunt un adevărat loc de socializare, de dialog şi dezbateri, noi prietenii şi colaborări, proiecte şi perspective. Am învăţat însă cu timpul să nu alunec în extreme, pentru că perfecţionismul nu are limite, şi să spun: data viitoare voi realiza un articol mai bine, un raport, o prelegere..., dar la etapa aceasta corespunde cerinţelor.

R.R.: *Aţi putea să ne oferiţi câteva date despre echipa tinerilor cercetători cu care conlucraţi ?*

L.C.: Să afirm că aleg o cale uşoară, ar fi o viclenie. Pornind de la tema tezelor de doctor şi doctor habilitat, de la cursurile didactice pe care le ţin – sunt lucruri noi, necunoscute, care oferă spaţiu suficient pentru învăţare şi căutare, creativitate, originalitate, dinamism, pasiune. E bine să rămâi în suflet adolescent, dar cu un bagaj de cunoştinţe acumulat în timp. Tinerii cu care lucrez împreună studiază subiecte, la fel, mai puţin ştiute, fie că le abordează printr-o altă optică, fără a avea temere de a intra în polemică, fie că insistă să-şi susţină punctul lor de vedere. Sper în curând să purtăm discuţii şi despre cărţile pe care le elaborează, şi care, cu certitudine, vor completa unele hiatusuri în arta naţională.

R.R.: *Acum, la sfârşit de an, aţi putea să vă referiţi la succesele personale, dar şi ale sectorului pe care-l conduceţi. Am putut observa că sunteţi şi cronicarul AŞM, astfel că puteţi face o trecere succintă în revistă a principalelor evenimente, evidenţiind cele mai importante momente.*

L.C.: Făcând o retrospectivă a anului 2023, sunt convinsă că cea mai importantă realizare este includerea, în şedinţa Consiliului Naţional al Monumentelor Istorice din 25 august curent, a sediului central al Academiei de Ştiinţe a Moldovei de pe bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt, nr. 1, în Registrul Monumentelor Republicii Moldova Ocrotite de Stat. Am perfectat dosarul, Nota istorică este bazată pe date inedite din arhive, cu fotografii, planuri, relevee, fapt ce ne-a permis, împreună cu Alina Ostapov de la Ministerul Culturii, să elaborăm un studiu istoric, arhitectural, artistic şi memorialistic despre clădirea AŞM. Da, sunt mândră de ceea ce am realizat.

Un succes memorabil a fost Conferinţa Ştiinţifică cu genericul „105 ani de la Unirea Basarabiei cu România. Unde-s doi puterea creşte... Lecţia de istorie şi demnitate a anului 1918", din 27 martie 2023, desfăşurată în Sala Unirii a Academiei de Muzică, Teatru şi Arte Plastice din Chişinău, unde cu 105 ani în urmă a fost consemnat începutul Reîntregirii Ţării şi a Neamului. Sper mult că donaţia de 52 de mii de euro din partea buzoienilor va permite repararea Sălii Unirii în aşa fel ca să ne revedem cu bine la următoarea conferinţă pentru a consemna actul de curaj al basarabenilor din 1918.

La fel, o reuşită incontestabilă sunt cele două ediţii ale conferinţei ştiinţifice internaţionale „Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine" (din 8-9 februarie şi, respectiv, 26-27 septembrie).

Totodată, AŞM a fost în 2023 partener în organizarea a două evenimente majore în România: Simpozionul Ştiinţific Internaţional intitulat „Monumentul – Tradiţie şi Viitor. Cercetare. Restaurare. Conservare" (4-7 octombrie, ediţia a XXV-a) şi Conferinţa Ştiinţifică cu tema „Buzăul oraş deschis tradiţiilor, cercetării istorice şi salvării patrimoniului. Salvarea patrimoniului – salvarea identităţii" (26-27 octombrie, ediţia a II-a), fapt ce ne onorează foarte mult. Dar ne şi responsabilizează. Cu atât mai mult că asemenea activităţi se înscriu în activitatea comisiei de experţi a AŞM „Patrimoniul cultural în context european", al cărei vicepreşedinte sunt.

Vorbind în ansamblu despre activitatea AŞM în 2023, consemnez şi apropierea fără precedent a celor două academii: Academia Română şi Academia de Ştiinţe a Moldovei, iniţiată ca urmare a şedinţei comune online din 4 aprilie. Este un succes fundamental, mai ales că încununarea lui a fost la 31 august când, în organizare comună, am sărbătorit Ziua Naţională a Limbii Române, la ea Acasă. Anul 2023 a fost foarte prodigios pentru AŞM, marcat prin alegerile membrilor corespondenţi şi membrilor de onoare, alegerea celor 45 de cercetători ştiinţifici ca membri ai secţiilor de ştiinţe, elaborarea Raportului anual asupra stării ştiinţei şi Raportului de activitate pentru 2022, numeroase conferinţe ştiinţifice, prelegeri publice, vizite ale ambasadorilor şi oamenilor de ştiinţă de peste hotare, alte evenimente de promovare a ştiinţei. Avem o agendă foarte încărcată, extinzând substanţial planul iniţial de activitate aprobat la AŞM.

Apreciez remarca dvs., deşi „cronicar" e mult de tot pentru ceea ce mă strădui să fac. Încerc să consemnez în paginile revistei *Akademos* şi în pagina web a AŞM şi să fixez prin obiectivul aparatului de fotografiat tot ce desfăşurăm la Academie. Studii de reporter sau specialist în comunicare nu am, însă în clasele a patra şi a cincea, părinţii m-au înscris la cursuri de jurnalism la un ziar şi le-am frecventat împreună cu persoane cu experienţă, am realizat şi reportaje. De fapt, acea experienţă o aplic acum în ceea ce numesc „jurnalism ştiinţific" şi de care ducem adesea lipsă – capacitatea de a explica pe înţelesul tuturor la ce lucrează oamenii de ştiinţă, ce face Academia de Ştiinţe, realizările obţinute, ce beneficii are societatea de pe urma cercetărilor noastre, cum putem contribui la dezvoltarea durabilă a ţării, care a ales calea integrării europene. Exemple de promovare a ştiinţei, în 2023, sunt expoziţia deschisă de Ziua AŞM (12 iunie), „Rezultatele cercetărilor membrilor AŞM – în beneficiul societăţii pe calea integrării europene"; Noaptea Cercetătorilor Europeni (29 septembrie) – un grandios proiect european; „Festivalul ştiinţei şi inovării" (10 noiembrie, de Ziua Internaţională a Ştiinţei pentru Pace şi Dezvoltare) şi multe alte activităţi. Cronicile evenimentelor pe care le fac mă ajută să păstrez firul istoriei, cu atât mai mult că avem formată la AŞM o comisie de experţi în „Istoria ştiinţei" (din care fac parte şi eu) şi sper că aceste schiţe vor fi utile peste ani celor care vor scrie istoria AŞM.

În perspectivă, sper că voi avea timp şi posibilitatea de a realiza un alt vis frumos – Muzeul Ştiinţei de la AŞM, conceptul căruia deja l-am elaborat şi rămâne doar implementarea, iar pentru viitorii „cronicari" ai ştiinţei aspir să elaborez un album despre ansamblul arhitectural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

R.R.: *Despre Conferinţa Ştiinţifică Internaţională, organizată de Academia de Ştiinţe a Moldovei în colaborare cu Universitatea de Stat din Moldova, Centrul Mitropolitan de Cercetări Ştiinţifice TABOR (Iaşi, România), Institutul de Etnologie al Academiei Naţionale de Ştiinţe a Ucrainei (Lvov), Institutul European pentru Cercetări Multidisciplinare (Buzău, România), Universitatea Liberă din Berlin (Germania), Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", în parteneriat cu alte instituţii din ţară şi din străinătate, desfăşurată la 26-27 septembrie curent cu genericul „Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine" (ediţia a VIII-a), în contextul „Zilelor europene ale patrimoniului cultural", la care am fost şi eu prezentă, aş dori să ne relataţi mai mult. Cred că ea a bătut recordul tuturor conferinţelor din R. Moldova după numărul de comunicări, prezentate online şi offline.*

L.C.: Conferinţa respectivă, în opinia mea, este una dintre principalele reuşite nu doar ale anului 2023, dar în ansamblu. Am avut posibilitatea să pun de acord în cadrul secţiunilor şi panelurilor cercetători ştiinţifici, cadre didactice, restauratori, muzeografi, arheologi, istorici, critici de artă, filologi, medici, oameni cu sufletul deschis, indiferent de vârstă, cărora le pasă care este soarta patrimoniului cultural ce ne identifică ca neam. Este un model demn de urmat, vorbind despre strânsa colaborare între actanţii acestor conferinţe, relaţiile instituţionale formate, când fiecare instituţie îşi asumă responsabilitatea organizării secţiunii, dar şi de colaborarea fructuoasă între participanţi.

Ţin să precizez că pentru Ucraina şi Republica Moldova, care au obţinut în 2022 statutul de ţară-candidat pentru aderare la Uniunea Europeană, este de nepreţuit experienţa României în procesul de salvgardare şi punere în valoare a patrimoniului cultural. Conferinţa „Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii durabile de mâine" şi suplimentul revistei ştiinţifice sunt despre pace, despre restabilirea şi dezvoltarea societăţii, despre locul şi rolul ştiinţei, care nu are vârstă, despre importanţa cercetărilor fundamentale şi aplicative. Articolele publicate în română, engleză, ucraineană sunt rodul muncii noastre pe diferite subiecte şi au ca scop să întregească tabloul de ansamblu al evoluţiei patrimoniului cultural al ţării. Contribuţiile cercetătorilor readuc în vizorul experţilor şi cercetării ştiinţifici prezentul şi perspectivele patrimoniului cultural. Prin artă, ştiinţă şi patrimoniul cultural transmitem valorile libertăţii, speranţa păcii. Vă încurajez să depunem eforturi consolidate pentru a ne valorifica şi promova patrimoniul cultural

R.R.: *Vă mulţumesc mult şi sper ca acest interviu să cucerească atenţia cititorilor de pe un mal şi altul al Prutului.*

Gheorghe Săsărman, coordonata urbană

Mircea BĂDUŢ

Scurtă biografie. Gheorghe Săsărman s-a născut în Bucureşti în anul 1941, într-o familie greco-catolică refugiată din Ardealul de Nord. În perioada 1959-1965 a urmat Institutul de Arhitectură „Ion Mincu" din Bucureşti. (Un traiect educativ puternic. Întâmplare?, voinţă?, predestinare? Orice ar fi, studiile de arhitectură şi urbanism aveau să-i amprenteze substanţial gândirea şi scrierile.) După absolvire se angajează la cotidianul *Scânteia,* unde scrie pentru rubrica de arhitectură şi urbanism, iar din 1974 are în sarcină pagina de ştiinţă a revistei *Contemporanul.* În 1978 obţine doctoratul în teoria arhitecturii, cu lucrarea *Funcţiune, spaţiu, arhitectură* (lucrare publicată apoi la Editura Meridiane, 1979). Pentru lucrarea aceasta primeşte în 1979 Premiul Uniunii Arhitecţilor. Din 1983 Gheorghe Săsărman se stabileşte în München, Germania, unde avea să profeseze în domeniul informaticii.

În 1969 debutează editorial cu volumul de povestiri *Oracolul* (Editura Tineretului, Colecţia SF, Bucureşti). De-a lungul anilor, Gheorghe Săsărman va scrie şi va publica mai multe cărţi şi articole (proză ficţională, proză nonficţională, studii, eseuri), devenind în final un nume de referinţă al culturii româneşti contemporane. În cele ce urmează ne vom focaliza doar pe cărţile sale scrise „pe filieră citadină".

Cuadratura cercului. Fals tratat de urbogonie

Această a doua lui carte avea să se dovedească până la urmă cea mai marcantă scriere semnată Gheorghe Săsărman, însă destinul nu i-a fost uşor.

Ediţiile şi traducerile cărţii: *Cuadratura cercului,* Editura Dacia, Cluj, 1975; *La quadrature du cercle,* Éd. Noël Blandin, Paris, 1994; *Cuadratura cercului,* Editura Dacia, Cluj, 2001; *La cuadratura del círculo,* La Biblioteca del Laberinto, Madrid, 2010; *Cuadratura cercului,* Editura Nemira, 2013; *Squaring the Circle,* Aqueduct Press, Seattle, SUA, 2013 (trad. Ursula K. Le Guin); *Die Quadratur des Kreises*, Verlag Lindenstruth, Giessen, 2016; *方形の円 (Cuadratura cercului*), Tokyo Sogensha, Tokyo, 2019; *Cuadratura cercului – La quadratura del cerchio,* Future Fiction, 2023.

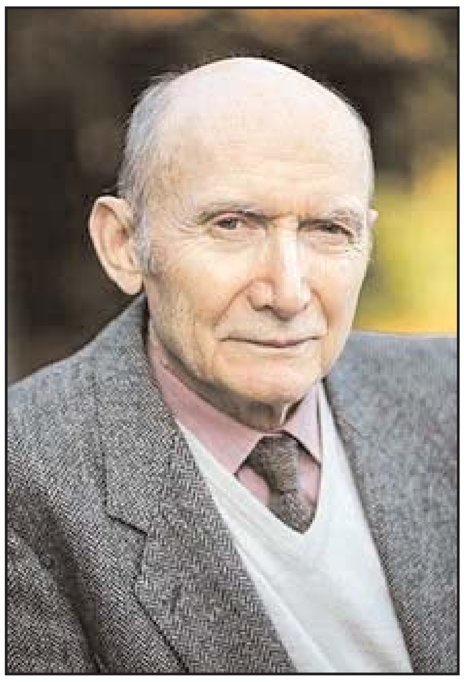
Scrisă în perioada 1969-1971 şi publicată iniţial în anul 1975, cartea „porneşte cu stângul" (cenzura elimină 10 proze din cuprins) şi îşi face drum cu greu: critica literară din România (republică socialistă pe atunci) reacţionează slab şi cu reticenţă, privind-o iniţial ca producţie Science-Fiction şi nu ca emanaţie timpurie/inedită a *postmodernismului* (deci nefăcând conexiunea cu realismul fantastic şi distopiile simbolice ale lui Kafka sau cu fanteziile raţionaliste ori filosofice ale lui Borges). De-abia peste câţiva ani (şi după câteva publicări în alte limbi) cartea începe să-şi primească recunoaşterea cuvenită: aceea de contribuţie excepţională la cultura umană.

Cartea este o colecţie de 36 proze ficţionale/speculative, de nuanţă utopică/distopică: scurte descrieri de oraşe imaginare (profilate simbolic, sintetizând istoria şi năzuinţele civilizaţiei umane, adesea cu tragism şi măreţie). Hiperbolă şi alegorie; prozele de aici – scrise cu inteligenţă, ironie şi sarcasm, dar şi cu delicateţe şi pedanterie – devin parabole, şi deci provocări pentru gândurile cititorului.

În postfaţa uneia dintre ediţiile ulterioare ale cărţii, Gheorghe Săsărman scrie: „(...) Fiecare povestire descrie un oraş, în mare parte imaginar, iar destinul personajelor se împleteşte strâns cu destinul urbei", însă „oraşul şi arhitectura sunt simple pretexte; adevăratul subiect este lungul, sinuosul drum al omenirii spre lumină".

Titlul cărţii (cumva revelator pentru conţinut) sugerează incompatibilitatea/nepotrivirea fundamentală dintre om/oraş (pătratul) şi natură (cercul), dar şi obsesia căutării acestui echilibru imposibil. Iar subtitlul propus/ales de autor (*Fals tratat de urbogonie*) face trimitere la *Pseudokynegetikos* (cu auto-ironia sa, dar şi cu referinţa la cultura clasică românească), însă vine şi cu un cuvânt inedit, *urbogonie,* „geneza oraşului", licenţă etimologică/semantică propusă autorului de către Adrian Rogoz (scriitor şi promotor de literatură SF). Gheorghe Săsărman scrie la un moment dat: „Negare a naturii, oraşul se constituie într-un al patrulea regn, în unitate (dar) şi în luptă cu celelalte trei."

La începutul mileniului trei, cartea este menţionată ca valenţă la conceptul de *geo-ficţiune* al literaturii postmoderniste, deci laolaltă cu scrierile lui Jorge Luis Borges (precum *La biblioteca de Babel,* publicată iniţial în 1941, şi ajunsă la noi prin Revista *Secolul 20* nr. 6/1969), şi ale lui Italo Calvino (*Oraşele invizibile,* apărută în 1972 şi tradusă în limba română în 1979). Dacă analizăm aceste repere temporale aproape că înţelegem de ce critica literară românească nu a valorizat această apariţie: în acei ani de context crispat politic aveam o priză slabă la curentele literare mondiale.

Revenind la experienţa cititorului, vom nota că aici oraşul este doar abstract prezent prin funcţia sa clasică (locuire, relaţii sociale, relaţii economice), oraşul apărându-ne mai degrabă ca simbol de năzuinţe umane, prin peisaje/siteuri sugerând transcendenţă metafizică. Întâlnim adesea un oraş extrem, esenţializat, himeric, covârşitor, oniric; eventual ca examen (sau chiar test suprem) pentru spiritul uman. Uneori, arhitecturile succesive par a simboliza avataruri (esenţiale sau întâmplătoare, adesea ironice) ale evoluţiei umane. Spaţiile geometrice/geografice devin simboluri, idei, teme; speculaţii statice destinate meditaţiei filosofice, sociologice, antropologice şi morale (inclusiv privitor la destinul umanităţii). Şi, apropo de morală, aici vom subînţelege oraşul şi ca dezechilibru (eco)sistemic, deci ca provocare de ecologie, de responsabilitate pentru viitor.

Din altă perspectivă, lectura volumului prilejuieşte cititorului un excurs de multivers, a-temporal şi totuşi pan-temporal, o transgresare prin secţiuni de diverse coordonate ale culturii/civilizaţiei umane, trecute, prezente, viitoare. Avem deci o foarte interesantă multi-dimensionalitate. În acest excurs utopic şi preponderent descriptiv (şi mai deloc narativ) remarcăm folosirea atentă a unui lexic precis (Gh. Săsărman este un perfecţionist), dar şi variat (gamă largă de idei, vădind o cultură generală solidă, dar şi o gândire aptă de sinteze şi abstractizări).

Şi, da, după cum vom afla şi din celelalte scrieri ale sale, dincolo de coordonata urbană (deşi aici implicit şi organic împletită cu ea), la Gheorghe Săsărman există şi se manifestă o preocupare esenţială pentru umanism şi pentru antropologie.

2000, Enclavele timpului

Romanul *2000*, apărut la Editura Eminescu în 1982 (şi *Die Enklaven der Zeit* în varianta germană, Editura Hayne, RFG, 1986) pare a fi dezvoltarea narativă a două oraşe simbol din *Cuadratura cercului* (Moeba şi Sah-Harah).

Când apărea acest roman ştiinţifico-fantastic, pentru societatea umană anul 2000 era încă departe, deşi tot mai prezent în orizontul de aşteptare (cu accente de nerăbdare sau de anxietate), iar pentru societatea românească el era mai degrabă o promisiune pozitivă (pe linia cunoaşterii, a ştiinţei, a dezvoltării socio-economice) decât un semn de întrebare sau de apocalipsă. (Pentru acele vremuri povestea din interior era deosebită. Şi chiar dacă după patruzeci de ani cartea ar putea fi văzută de cititorul actual de SF ca fiind un pic desuetă, vom recunoaşte că naraţiunea este foarte bine construită.)

La o primă şi grăbită lectură, cartea ne apare doar ca o poveste SF intensă. Însă, detaşându-ne un pic punctul de vedere, vom vedea şi planurile revelând motivaţia de includere a titlului în eseul de faţă: (1) pentru conceptul de *viitor:* cartea ridică un semnal de alarmă privind posibilul aspect nociv al ştiinţei; este un apel la preocupare pentru echilibrul dezvoltării ştiinţifice; (2) pentru instanţierea urbană substanţială (mai ales dacă raportăm la contextul originar) şi semnificativă (inclusiv în ideea geo-ficţiunii postmoderniste), şi pentru a sublinia vocaţia autorului pentru internaţionalism ((ad)mirabilă pentru acele vremuri).

Adevărata cronică a morţii lui Yeşua Ha-Nozri

Roman speculativ (contrafactual), *Adevărata cronică a morţii lui Yeşua Ha-Nozri* (Editura Polirom, Iaşi, 2016) ni se arată admirabil de bine construit şi scris, mai ales ţinând cont că firul narativ pleacă de la o premisă neaşteptată (radicală) şi foarte sensibilă spiritual.

Aduc aici, pentru referire inductivă, titlurile a două cărţi speciale: *Evanghelia după Isus Cristos* de Jose Saramago (1991) şi *Evanghelia după Pilat* de Eric Emmanuel Schmitt (2000), amândouă reuşind câte o reinterpretare a mitului creştin fundamental, amândouă împletind admirabil inteligenţă şi tandreţe. Însă, în timp ce speculaţia lor urmăreşte „doar" să umanizeze lucrurile, să le compatibilizeze cu omul actual, speculaţia lui Gheorghe Săsărman merge un pic mai departe, aducând premisa cheie a cărţii pe tărâm SF. În contextul tocmai referit eu aş numi cartea lui Gheorghe Săsărman *Evanghelia de la München.*

Am inclus în eseul de faţă această carte din două motive: (1) pentru că o consider – alături de *Cuadratura cercului* – cea mai „traductibilă" carte ficţională a lui Gheorghe Săsărman, în sensul că poate ieşi (şi ar merita să iasă) din sfera românească, în lumea cea mare; (2) pentru că în această uimitoare poveste oraşul joacă un rol esenţial: oraşul ca resursă epică; oraşul – custode al matriţelor culturale/antropice din care provin/ies personajele cărţii.

Pe 25 mai 2017, Filiala din Cluj-Napoca a Uniunii Scriitorilor Români i-a acordat lui Gheorghe Săsărman premiul „Liviu Rebreanu" pentru romanul *Adevărata cronică a morţii lui Yeşua Ha-Nozri.*

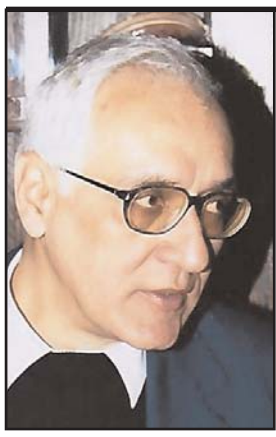
Alfabetul distopiilor

În ultimele decenii, pentru multă lume (literaţi şi cititori) se înfiripase speranţa unui reveniri a lui Gheorghe Săsărman cu ceva pe măsura (şi eventual în continuarea) *Cuadraturii cercului.* Şi, într-un fel (prin caracterul ficţional, prin structura secvenţială, prin provocarea de anticipaţie), *Alfabetul distopiilor* (Editura Şcoala Ardeleană, 2021) a fost văzut/asimilat ca o continuare a acelei cărţi (şi astfel a avut de înfruntat o ştachetă destul de severă).

Desigur, primordial este aici jocul obsesiv-secvenţial pe tema utopie-distopie, însă lucrurile se desfăşoară sub o amprentă clară de antropologie şi urmând adesea o evidentă coordonată urbană. De exemplu, proza numită *U de la UNIVERSALISM* aminteşte de romanul *Eseu despre orbire* al lui Jose Saramago (dar şi de… *Evanghelia de la München* menţionată mai devreme).

→

Cărţi şi autori

Litere 160. Folcloristica, continuitate şi progres

Nicolae CONSTANTINESCU

În primele zile ale lunii noiembrie 2023, Facultatea de Litere de la Universitatea din Bucureşti a sărbătorit cu mândrie cei 160 de ani de când, la recomandarea lui Dimitrie Bolintineanu, Ministru secretar de stat la Departamentul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, domnitorul Alexandru Ioan Cuza semna Decretul domnesc prin care se înfiinţa *Şcoala Superioară de Litere,* decret publicat în *Monitorul oficial* din 2 noiembrie 1863. Un an mai târziu, în 1864, „Şcoala" este integrată în nou înfiinţata Universitate din Bucureşti, devenind Facultatea de Litere şi Filosofie. În decursul timpului, Facultatea s-a numit „de Filosofie şi Litere", „de Filologie", „de Limba şi literatura română" şi, după 1989, „de Litere".

Indiferent de numele purtat, Facultatea de Litere a fost şi este un focar de ştiinţă şi de cultură – filologia, lingvistica, istoria, critica şi teoria literară, folclorul şi ştiinţele vieţii culturale a poporului de jos, studiul cărţii şi al cititului fiind printre obiectivele de studiu majore ale acestei vechi vetre de cultură şi de înţelepciune românească, ceea ce îndreptăţeşte sloganul „Numele mari se fac cu Litere".

Destul să spunem că între profesorii care au predat la această instituţie prestigioasă din cadrul Universităţii din Bucureşti s-au numărat August Treboniu Laurian, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ioan Bogdan, Ioan Bianu, Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, C. Rădulescu–Motru, Gheorghe I. Brătianu, George Oprescu, Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu, Emanoil Kant Vasiliu, Paul Cornea, Dan Horia Mazilu, decani ai Facultăţii, cei mai mulţi academicieni, personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti, creatori de şcoală în disciplinele pe care le-au servit. În urma şi pe urmele lor, în primele decenii ale secolului al XXI-lea, tineri cărturari ai timpului lor (Liviu Papadima, Oana Chelaru-Murăraş, Emil Ionescu, Ion Bogdan Lefter, Cristina Bogdan, ca decani) au dus mai departe, pe cărări de lumină, învăţătura şi principiile morale şi ştiinţifice ale înaintaşilor.

Sub mâna fermă a decanului în funcţie (Cristina Bogdan), colectivul de organizare a *Colocviului aniversar – Litere 160*, 2-4 noiembrie 2023, şi-a onorat cu asupra de măsură datoria, adunând, în cele trei zile ale Colocviului, profesori şi absolvenţi din generaţii distincte ale Facultăţii de Litere, din 1989, de Filologie, 1948-1963, de Limba şi literatura română, 1963-1989.

În cele trei conferinţe plenare din prima zi (Toma Pavel, University of Chicago, format la Filologia bucureşteană, membru al Cercului de poetică şi stilistică, cu prelegerea *Ce ne aminteşte literatura,* Oana Chelaru-Murăruş, *Figuri emblematice ale şcolii bucureştene de lingvistică,* Mircea Cărtărescu, *Ce mai pot şi ce nu mai pot citi*), o lansare de carte (*„Pe unde a trecut a făcut lumină": Tudor Vianu 125;* Mircea Martin), şi o masă rotundă, *Dictatură, democraţie, filologie*, moderator Caius Dobrescu, au fost reprezentate şi principalele direcţii de studii din domeniul „umanioarelor" de astăzi – lingvistica şi literatura, cu unele branşe ale lor (teoria literară, estetica literaturii, poetica şi stilistica), precum şi angajarea slujitorilor acestora în viaţa socială, politică, a „cetăţii".

Desfăşurătorul sesiunilor de comunicări ştiinţifice din următoarele două zile a scos în evidenţă procesul diversificării specializărilor înglobate, acum, la Litere – alături de studiile de limbă şi de literatură română, rămân, ca specialităţi distincte, literatură universală şi comparată, etnologia, ştiinţe ale informării şi documentării, comunicare şi relaţii publice, asistenţă managerială şi secretariat, studii europene, studii ebraice, un Centru de excelenţă în studiul imaginii, acesta din urmă condus de acad. Sorin Alexandrescu. O paletă, cum se vede, largă de direcţii şi de specializări, dintre care nu toate au căutare maximă pe piaţa muncii, cel puţin în aceste perioade de pandemii, crize, războaie.

Chiar o axă de studii cum este etnologia, înglobând studiile de folclor care au fiinţat, nu neapărat sub acest nume, în programele de învăţământ ale Facultăţii de Litere încă de la începutul începutului, prin prestaţiile academice ale lui B.P. Hasdeu, Ovid Densusianu, I.A. Candrea, Tache Papahagi şi au continuat, după Război, prin prestaţia deosebită a profesorului Mihai Pop, însoţit, din 1957, de fidelii săi primi asistenţi, Pavel Ruxăndoiu şi Marin Buga, urmaţi de „tânărul cadru didactic" Nicolae Constantinescu, urmaşul la conducerea Catedrei, după plecarea „Moşului" dintre cei vii, întâmpină, acum, unele dificultăţi în şcolarizarea doritorilor la o astfel de specializare. De altfel, acesta, octogenar acum, profesor emerit, a creionat, în comunicarea de deschidere a secţiunii „Etnologie", coordonată de Adrian Stoicescu şi aşezată sub titlul *Un secol, un deceniu şi aproape un cincinal, de la primul curs de folclor,* aluzie transparentă la cursul „Folclorul – cum trebuie înţeles" ţinut de Ovid Densusianu la Litere, în 1908, publicat în 1909, „actul de naştere" al disciplinei folclor în învăţământul superior românesc. După 50 de ani, profesorul Mihai Pop, fost student al lui Ovid Densusianu, adapta cursul la specificul facultăţii de filologie, ulterior de limba şi literatura română, în „folclor literar (românesc)", pentru ca, la ieşirea sa din scenă, „bătrânul dascăl" să militeze plin de energie pentru deschiderea disciplinei către etnologie şi, de ce nu, către antropologie, antropologia culturală, ca să fim bine înţeleşi.

Pentru Ioana-Ruxandra Fruntelată, de la Litere Bucureşti, cuplarea sau absorbţia folclorului de etnologie apare ca un proces firesc, între „medieri şi perspective interdisciplinare", Lucia Ofrim, Litere Bucureşti, exploatează o experienţă personală, a cursurilor „particulare" cu fostul conf. univ. dr. Pavel Ruxăndoiu care, revenit după o bursă Fulbright în S.U.A., a împărtăşit studenţilor săi din experienţa sa americană în domeniul antropologiei culturale.

Dacă opţiunea pentru etnologie s-a impus relativ uşor, fiind firească apropierea, prin obiect şi metode, a folclorului (literar, muzical, choreic) cu etnologia (ştiinţa despre cultura populară, *grosso modo*), apropierea de antropologie, fie ea culturală sau socială, a avut loc mai puţin facil, până când s-a impus, în gândirea ştiinţifică, conceptul de „antropologie acasă", aducând materialul folcloric mai aproape de interesul antropologilor, preocupaţi, la început, de „ceilalţi", „cei de departe", „străinii", „ceilalţi", „alţii decât noi".

O diversificare a antropologiilor s-a produs în măsura în care culturile înseşi s-au diferenţiat, aşa cum a arătat în comunicarea sa universitarul craiovean Nicolae Panea, *Noi terenuri, noi domenii în antropologia culturală,* între care antropologia urbană, a sportului (palestra), a dezvoltării, a zoonozelor etc.

În acest joc, al noilor antropologii, intră şi comunicarea Laurei-Jiga Iliescu, de la IEF „C. Brăiloiu", *De la basm la jocurile video şi înapoi. Medierea etnologică în cercetarea fenomenelor etnologice contemporane,* ca şi aceea a Cameliei Burghele, Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Zalău, *Next level: cămaşa ciumii 2.0. Etnologie, magie, pandemie,* ori studiul lui Adrian Stoicescu, Litere, Bucureşti, despre *Fake News şi conspiraţie – comportament folcloric?,* ori a lui Gabriel Tamaş, Litere Bucureşti, *Istorii personalizate scrise cu Litere. O analiză a inscripţiilor murale din Facultatea de Litere,* dintre care una ne-a reţinut în special atenţia: „Saussure e dinamovist!"

→

Sud contra Nord

Romanul *Sud contra Nord* (Editura Dacia, 2001) este, în primă instanţă, o carte SF derulată pe un fir de enigmă poliţistă. Însă găsim de fapt o distopie apocaliptică (revelând o dialectică esenţială a umanităţii) în care lumea, şi prin translaţie oraşul (*urbi et orbi*), este „redusă" la perimetrul unei mănăstiri izolate, unde speranţele civilizaţiei agonice se ascund de iureşul unei degringolade spirituale. Vom observa şi aici vagi asemănări cu *Eseu despre orbire,* al lui Jose Saramago, atât prin tema apocaliptică, cât şi prin accentul pe o cartografie cvasi-urbană (mănăstirea având o alcătuire labirintică, cu pondere atât în trama poliţistă a romanului, cât şi în reacţiile faptice sau mentale/ideatice ale personajelor).

Emoţiile şi provocările ideatice aproape că ne fac să gândim că „jocul SF" din carte este doar un pretext pentru a revela o dialectică esenţială pentru spiritul uman (o dialectică insinuată cifric şi metaforic în titlul cărţii): umanism – credinţă; cunoaştere – ignoranţă; raţiune – dogmă; toleranţă – fanatism; îndoială – absolut/divinitate; raţional – supranatural. Şi cartea ne face să înţelegem, o dată în plus, că este de fapt dialectica unor opuse convieţuind în abisul fiecărei conştiinţe, dar mai ales în conştiinţa socială, şi deci urbană.

Cunoaştere şi credinţă

Dialectica *ştiinţă – religie* (conflict, raport, conexiuni, conciliere) pare a constitui o preocupare ideatică majoră/obsesivă şi o temă filosofică provocatoare pentru Gheorghe Săsărman. El a început romanul ficţional *Sud contra Nord* în anul 1991. Iată că după douăzeci de ani, în 2011, începe un studiu extrem de laborios al chestiunii, iar în 2013 finalizează manuscrisul cărţii *Cunoaştere şi credinţă. Lecturi paralele* (Editura Nemira, Bucureşti, 2014).

Înţelegem că autorul a considerat tema dialecticii *cunoaştere – credinţă* ca fiind una foarte importantă pentru omenire şi că ea ar merita o cercetare extensivă şi nepartinică. Da, este admirabil efortul de documentare întreprins (o acribie exemplară) şi gama largă de baleiere (cartea ne prilejuieşte întâlnirea cu multe informaţii relevante şi idei interesante). Dar poate că cel mai de admirat este aici tactul cu care Gheorghe Săsărman reuşeşte să intre într-un subiect delicat pentru societatea umană şi să lase lucrurile netranşate/nerezolute. În lectură, cartea devine pentru cititor o invitaţie la reflexie, un exerciţiu de gândire, ci nu o pledoarie unilaterală.

Cum reuşeşte abordarea nepartinică? Aparent simplu: printr-o inserare abundentă de citate din ambele tabere (la paritate alternativă), pentru că – aşa cum spune şi subtitlul – cartea este în fapt o colecţie (imensă) de note de lectură, iar în loc de părerile/opiniile autorului asupra subiectului sunt citate personalităţi care au studiat raportul acesta, cunoaştere – credinţă.

Închei succint cu cele două motivaţii care m-au determinat să includ aici şi titlul *Cunoaştere şi credinţă:* (1) oraş – societate – convieţuire – cunoaştere – conciliere; (2) cred că este, în acest început de secol/mileniu, cea mai semnificativă contribuţie a unui scriitor/gânditor român la civilizaţia umană.

Victor Ilieşiu. Drumul spre Golgota

Marin IANCU

Ilustrativă prin momente a căror semnificaţie ar putea explica în bună parte evoluţia sa intelectuală, biografia lui Victor Ilieşiu circumscrie cu exactitate evenimente a căror coordonare cu unele elemente de istorie literară devin mai mult decât revelatoare pentru dramaticul traseu al evoluţiei sale intelectuale. Născut la 1 august 1916, într-un cadru fabulos al localităţii maramureşene Şomcuta Mare, ca fiu al învăţătorului Gavril Ilieşiu din satul Lemniu (jud. Sălaj) şi al Mariei Buteanu, descendentă din familia cu îndelungată tradiţie a lui Ioan Buteanu, avocat şi conducător al Revoluţiei transilvane din 1848-1849,Victor Ilieşiu a fost crescut în convingerea că nădejdea cea mare a împlinirii marilor idealuri de libertate socială şi naţională a românilor din Transilvania stă în credinţă şi cultură. După primele clase primare şi gimnaziale în Şomcuta Mare, tânărul Victor Ilieşiu devine elev al Liceului „Mihai Eminescu" din Satu Mare, la absolvirea căruia se înscrie la Facultatea de Filosofie şi Litere a Universităţii „Regele Ferdinand" din Cluj (1934-1937), unde i-a avut profesori, printre alţii, pe marii dascăli ai vechii universităţi, D.D. Roşca, Liviu Rusu, Onisifor Ghibu, Lucian Blaga şi Sextil Puşcariu. Asemenea altor tineri transilvăneni, Victor Ilieşiu s-a supus în toţi aceşti ani unui mare efort de reacomodare a sensibilităţii sale la o cultură a tradiţiei, reuşind să se impună încă de la primele sale manifestări literare prin sensibilitate şi largă deschidere culturală.

În 1934, la cei optsprezece ani ai săi, tânărul Victor Ilieşiu îşi face debutul publicistic cu poezie la publicaţiile *Societatea de Mâine* din Cluj şi *Cuvântul liber* din Bucureşti, tânărul student al universităţii clujene devenind tot mai prezent în paginile literare ale ziarelor *Patria* din Cluj, *Ecoul* din Arad, *Freamătul şcolii* din Cluj, *Săptămâna* din Bistriţa, *Afirmarea* din Satu-Mare. Caz de talent precoce, adevăratul salt al tânărului Victor Ilieşiu spre o poezie substanţial lirică se produce însă puţin mai târziu, începând de prin 1941, când reputatul gazetar maramureşean Gheorghe Dăncuş îl include în antologia *Versuri din Transilvania de Nord,* tipărită la Cluj de editura ziarului *Tribuna Ardealului,* ca în anul imediat următor să-şi publice la tipografia „Grafika" din Oradea primul său volum de versuri intitulat *Ogorul gândului.* Este perioada anilor 1940-1943, pe când, proaspăt absolvent al Facultăţii de Filosofie şi Litere, Victor Ilieşiu devine student la Academia de Teologie Română Unită din Cluj. Hirotonit în 1947 ca preot greco-catolic de cardinalul Iuliu Hossu, Victor Ilieşiu îşi pierde însă la doar un an autoritatea de slujitor al altarului, pe motiv că, în anul scoaterii în afara legii a Bisericii Române Unite, preotul-poet a refuzat să-şi renege credinţa greco-catolică şi să accepte ortodoxismul impus cu forţa de autorităţile comuniste. În acest context social-politic tulbure şi în niciun fel prielnic, Victor Ilieşiu a devenit profesor de limba română la Baia Mare, cel mai cunoscut elev al lui fiindu-i chiar romancierul Augustin Buzura. Cum în privinţa activităţii literare i s-a interzis orice drept de semnătură, după îndelungi şi umilitoare încercări la care a fost supus de regimul comunist, abia în 1980 i se îngăduie să-şi tipărească la Editura Dacia din Cluj volumul de poezii *Tinereţe fără bătrâneţe,* al doilea în cariera sa literară, o selecţie de poeme inedite. Martir al credinţei, cu ani grei de suferinţe şi privaţiuni duse de familia sa aproape de limita suportabilităţii, poetul a cunoscut timp de aproape patru decenii formele cele mai apăsătoare cu putinţă ale anchetelor securităţii până la trecerea sa în nefiinţă, survenită la 8 iulie 1984, după ce în ultimii ani de viaţă fusese internat abuziv în sanatoriul psihiatric din Sighetul Marmaţiei, „cetatea exterminării elitei româneşti".

Publicat drept omagiu pe care urmaşii poetului Victor Ilieşiu l-au adus tatălui lor, volumul *Ars poetica. Poezii edite şi inedite* (2011) reproduce în cea mai amplă secţiune a sa poeme din volumele *Ogorul gândului* (1942) şi *Tinereţe fără bătrâneţe* (1980), având, în plus, meritul de a adăuga la acestea şi patru poeme inedite aparţinând perioadei de teroare ideologică dintre 1949-1958. Descoperite în anul 2010 în arhiva de familie, aceste poeme (nedescoperite de Securitate cu ocazia percheziţiilor) se constituie într-o expresie a unei atitudini lirice de un patos invocator cu mult mai ardent decât în poeziile ce vin dinspre primele etape ale creaţiei sale.

Se observă cum, la o primă vedere, decorul din aceste patru poeme inedite (*Preludiu,* 1949; *Isus în România,* 1953; *Alter Christus,* 1956; *Versuri de seară,* 1958) se revarsă în versuri energice şi de o cromatică cu mult mai dinamică: „Din ruga mea fierbinte şi profundă,/ Alege, Doamne, vorba încercată,/ Şi uită-te din ceruri cum se-afundă/ O inimă ce din adânc te cată" (*Alter Christus*). Vigoarea expresiei rezultă, ca în multe din poeziile lui Goga şi Cotruş, din ritmurile fireşti ale unei frazări simple şi totodată muzicale, fără încărcături imagistice de prisos, precum în poema *Versuri de seară,* o evidentă artă poetică: „Aş vrea să plângă-n versul meu de seară/ Cuvântul greu ce iară mă-mpresoară./ E-n sufletu-mi atâta jar şi zbucium,/ Ce-aş vrea să mi-l topesc în grai de bucium…" Pe de altă parte, semnificative prin modul în care biografia înregistrează intim ecourile spaţiului şi timpului ei, imaginile din poemele din cea mai amplă secţiune a volumului rezumă destinul tragic al Transilvaniei de pe poziţia unui poet mesianic al conştiinţei naţionale. Fixat prin complexe legături structurale cu destinul acestei lumi, Victor Ilieşiu, ni se înfăţişează, asemenea celorlalţi ardeleni, ca un poet mesianic, dar şi un revoltat, glasul său profetic denunţând cumplita detenţie în care se afla neamul său, într-un adevărat registru al disperării, din imediata descendenţă a poeziei lui O. Goga, Cotruş sau Nichifor Crainic, a căror rostire oraculară rămâne emblema unui masiv şi răscolitor protest faţă de ideologiile absurde care ne-au bulversat ţara şi neamul.

În fond, între universurile poetice create de Victor Ilieşiu în cele două structuri alcătuite din poezii antume şi postume, cu greu pot fi stabilite diferenţe sesizabile de atitudine şi tonalitate. Memoria afectivă asociază într-un discurs liric unitar dinamica unei realităţi unificate de amintiri şi de imagini concepute prin aceeaşi manieră de asociere, ceea ce ar explica, de altfel, şi prezenţa unor termeni înrudiţi semantic cu *plânsul, dorul, jalea, osânda, umilinţa, povara, prigoana, durerea, zbuciumul,* cuvinte şi formule tematice care se sprijină şi se lămuresc reciproc prin legătura directă cu momentele tragice şi fragile proprii experienţelor de mutilare sufletească din timpul ocupaţiei Transilvaniei de Nord şi de după 1948, când reprezentanţii Bisericii Greco-Catolice au fost închişi şi hăituiţi. Situaţia e sesizabilă în planul expresivităţii, varietatea de tonalităţi de mai înainte alternând acum cu forme de exprimare mai directă în expresie, cu adresă explicită la realitatea disperată şi resimţită ca imposibil de schimbat. Pe acest fond al disperării şi al mâniei se naşte sentimentul contemplării spaţiului românesc, în nota unor impresii din Blaga, cu imagini ce urcă până la izvoarele timpului biblic sau mitic, al vârstei de aur şi al unui paradis redescoperit: „E joc de înviere în mugurii din crengi/ Şi vin izvoarele din munţii cei de gheaţă./ Vuieşte cântec nou de bucium şi tălăngi,/ Peste coclaurii-nverziţi, sculaţi de dimineaţă" (*Răboj de primăvară*). Radicalismul trăirii şi viziunile coşmareşti sunt urmate de o poezie care condensează o existenţă plasată sub semnul altei vârste poetice, unde cuvântul, risipit în „comori de gând şi versuri neştiute", se încorporează unor elanuri şi stări elementare de înţelegere şi de iubire: „Furam luceferi, stele de pe ceruri,/ Să-mpodobesc înviforate vise,/ Şi taina mea o desfăceam din neguri/ Unde erau şi slovele închise" (*Întâia mea scrisoare*).

Urmând modelul înaintaşilor săi ardeleni, în verbul cărora este surprinsă expresia literară a durerii fără de nume a unui popor mereu ameninţat în însăşi fiinţa sa, poetul Victor Ilieşiu devine pătruns de ideea că, printre atâtea alte forme de rezistenţă, creaţia literară, în cele mai rare înfăptuiri de emoţie poetică în grai românesc, ar avea puterea să redeştepte în sufletul românilor dorinţa în păstrarea dreptului de a trăi în spiritul vechilor credinţe şi idealuri. Culorile sunt vii, metamorfozate în sentimente şi trăiri interioare: „Ogorul meu pe deal de gând/ Îl scormoneşte plugul vremii./ În primăvara cu ploi curgând/ plesnesc şi mugurii poienii…" (*Ogorul gândului*). Prin analogie cu tărâmul original al unei colectivităţi familiare, peisajul din poeme precum *Drumeţ* şi *Cosânzeana* impresionează prin orizontul fabulos al cadrului, într-o viziune de concentrare revelatoare, de esenţă reflexivă: „Copil al luminii,/ Pornesc pe cărarea de stele./ Toiag mi-este gândul,/ În clipele triste şi grele./ Mă dărui Cerului/ Şi apelor învolburate şi albastre,/ Şi plâng zădărnicia clipelor,/ În liniştea de astre" (*Drumeţ*)

→

Într-o linie de continuitate cu tradiţia din prezentul viu, s-au înscris comunicările susţinute de Narcisa Ştiucă, Litere, Bucureşti, *Terenuri etnologice postdecembriste provocatoare: pete albe şi zonele de interferenţe culturală,* Otilia Hedeşan şi Diana Mihuţ (ambele de la Universitatea din Timişoara), *Digitalizarea Arhivei de Folclor,* şi de aceeaşi Otilia Hedeşan (preşedinta ASER) cu Cosmina Timoce (Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" al Academiei Române, Cluj-Napoca) despre *Informatorul. Biografia unui concept etnologic.*

Tot cu faţa spre prezent au fost poziţionate şi comunicările Adinei Hulubaş (Iaşi), *Festivalizare, supracomercializare, vulnerabilizare prin expunere. Mai sunt eficiente metode vechi de promovare a culturii tradiţionalizare?,* sau a Florenţei Popescu-Simion, de la IEF „C. Brăiloiu", despre *Sărbătorile calendaristice – câteva consideraţii,* cu bune observaţii despre migraţia sărbătorilor, despre reinventarea lor în timpurile recente.

Relativ apropiate au fost comunicările semnate de Ioana Baskerville, de la Iaşi, despre corespondenţa dintre Ovid Densusianu şi Petru Caraman – *Ovid Densusianu şi şcoala etnologică ieşeană. De la întemeietori la rolul actual al analizei etnoculturale,* şi de Adelina Dogaru (Univ. Buc.) despre *Lecturi în diacronie sau de la arhivă la teren,* cu interesante „descoperiri" în arhiva Universităţii bucureştene ale unor răspunsuri la un chestionar al lui I.A. Candrea, prelucrate de asistenţii acestuia, în anii '30 ai secolului trecut.

În fine, dar nu în ultimul rând, comunicarea dr. Marin Constantin de la Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer" al Academiei Române, *Despre proba de limbă în antropologia culturală românească,* privind contribuţiile unui cercetător mai puţin cunoscut, Ioan Oprescu, în domeniul antropologiei lingvistice.

Sărbătorirea celor 160 de ani de la înfiinţarea Şcolii de Literatură (1863), devenită, ulterior, Facultatea de Litere (1964) a prilejuit nu numai o amplă retrospectivă a unui trecut glorios, dar, cum se vede din titlurile comunicărilor citate de la secţiunea „Etnologie", şi o privire către viitor, cum susţinea cu tărie în studiile şi comunicările sale profesorul Mihai Pop, părintele şcolii de folclor, de etnologie şi de antropologie culturală de la Bucureşti şi din întreaga ţară.

Cărţi şi autori

Poezie cu viaţă

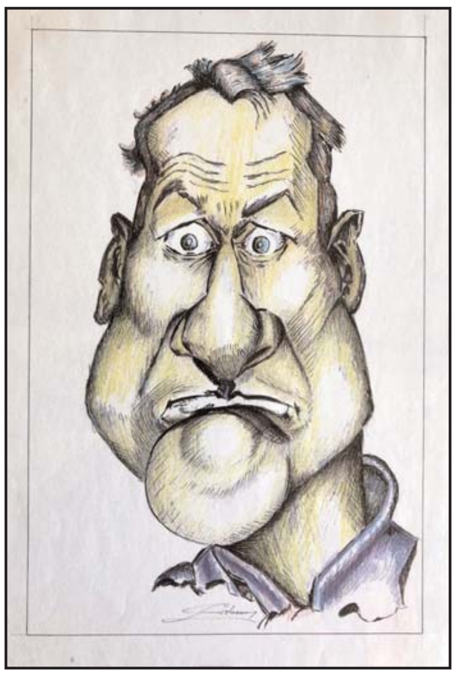
Cristina MINCU

La 38 de ani de la debutul literar, Sorin Calea este autorul a douăsprezece volume de poezie şi proză, la care se adaugă, cu numărul 13, cel de faţă, *Mă urmăreşte un vis*, Editura Tiparg, 2022. În mod cert, această matematică simplă nu lasă loc de superstiţii: semnatarul versurilor strânge, deja, texte pentru o altă carte, deci numărul actual nu este fatidic. Vorbim, aşadar, despre un scriitor prolific. Dar să vedem ce anume generează fecunditatea sa poetică...

Studiind versurile lui Calea, constatăm că avem de a face cu un obsesiv şi fin observator al aspectelor „cotidiene", aparent banale, ale vieţii şi relaţiilor cu oamenii din jur. Ori, pentru a crea poezii care rezonează la un nivel mai profund, acesta este unul dintre atributele pe care trebuie să le aibă un autor. În general, textele sale pot fi definite drept „poezie de viaţă", în cadrul căreia eul liric se concentrează pe o serie de subiecte care cuprinde în mare parte triumfuri, dezamăgiri, provocări, decizii de zi cu zi şi rezultatele lor. Ele surprind experienţe comune de viaţă pe care cu toţii le întâlnim la un moment dat. Putem afirma că autorul ţine un jurnal de constatări şi introspecţii în versuri, unde consemnează numai lucruri despre care „ştie", pe care le „trăieşte" şi le „simte", astfel că nu poate fi acuzat de lipsă de onestitate artistică. În plus, alegând să scrie despre oamenii, locurile şi lucrurile la care ţine cu sinceritate, în loc să creeze în afara zonei sale de confort prin abordarea unor teme abstracte, conferă un aer autentic poeziilor sale.

Structura poeziei lui Calea este destul de diferită de reţetele de versificaţie clasică, dar atipică şi pentru cele postmoderne. Mai cu seamă, acest tip de versuri cu rime parţiale sau ocazionale reprezintă rezultatul unor instantanee mentale puternice, care uneori pot proveni din doar unul sau două cuvinte alese atent. Opţiunile sale lingvistice se remarcă, în general, prin flexibilitate, fără a se supune la reguli stricte: versuri libere fără rime sau cu rime parţiale, cu ritmuri variate, acesta fiind un mod de a exprima emoţiile într-un stil mai liric, mai dinamic. Nu veţi găsi la acest autor genul de imaginaţie nonfigurativă sălbatică, prin care se pot umple pagini întregi cu un soi de jazz al poemelor ce presupun o înţelegere a ezotericului academic. Asta pentru că el preferă să rămână un analist înţelept al lucrurilor omeneşti, al temerilor, al slăbiciunilor sau al exaltărilor care-l cuprind, al obiceiurilor mundane, al registrului de gesturi şi idiolect, al felului în care râde sau plânge.

Pentru Sorin Calea, imaginile poetice reprezintă un instrument de călătorie în timp. Cu detaliile simple, culese aparent la întâmplare din viaţa de zi cu zi, animă versurile. El caută în armura sa emoţională acea fisură prin care poate privi către sine şi extrage imagini concrete, viscerale, evocatoare. Printre rândurile sale desluşim reflecţii asupra trecerii timpului şi asupra morţii, asupra experienţelor de natură spirituală, asupra apartenenţei la un spaţiu ancestral etc. După procesarea mentală a imaginilor, autorul constată cu amărăciune, dar resemnat, condiţia proprie: „În viaţă am avut parte,/ pentru că nu se poate altfel…/ şi de învăţători cruzi/ cum sunt experienţa şi răbdarea/ de care trebuie să dai dovadă/ când te supui unor teste/ înainte de a-ţi fi predată/ la sfârşit,/ lecţia cea mai importantă:/ cea despre moarte!" (*Despre viaţă şi moarte*)

Poetul observă că, în tot zgomotul lumii noastre, din ce în ce mai rar acordăm spaţiu contemplativ pentru divinitate, pentru a ne bucura de misterul unei epifanii, cu atât mai puţin pentru a dezvolta o relaţie cu Dumnezeu. Şi totuşi, găseşte în preajma Sărbătorilor Pascale un bun prilej de a restabili legăturile cu Creatorul: „Rugăciunile spuse înainte de Paşte/ Prind aripi/ Din zilnicele zbateri ale fiinţei./ Mă întreb doar: ce mai pot face/ Ca să primesc Lumina. (*Mesaj de Paşte*) De altfel, Paştele este o temă frecventă în poemele sale, chiar dacă, odată ce trece de titlu, registrul se schimbă şi suntem transpuşi în profan. Revoltat de prezent şi, cu siguranţă, de nisipurile mişcătoare de pe scena politică, Sorin Calea scrie şi pentru a încuraja reflecţia asupra identităţii naţionale şi spirituale.

Rătăcind prin toate aceste frământări până la istovire, poetul revine mereu cu sete la iubire şi la glorificarea obiectului ei – femeia: „Să te rogi să nu mai ai şansa, femeie/ Niciodată cui spune ce vrei şi ce simţi,/ Pentru că buzele tale atât de fierbinţi/ Mi-au mângâiat şi bine pansat rănile" (*Mesaj pentru muza mea...*)

Din volumele anterioare, Sorin Calea este cunoscut drept un spirit romantic, de care nu se dezice nici în colecţia de poezii care fac obiectul acestor rânduri. Numai că, atunci când vine vorba despre iubire, eul liric din volumul cu numărul 13 nu mai este chiar atât de sentimental, ci pare să fi trecut printr-o etapă de maturizare, care-l face să privească oarecum detaşat chestiunile amoroase, pe care le analizează cu un aer înţelept şi cu îngăduinţă pentru ceea ce „n-a fost să fie".

Contrar tendinţelor poeziei contemporane, unde o mare parte din texte se concentrează predominant pe sugerarea unei idei sau pe o imagine decât pe afirmarea directă a acesteia, eul liric din versurile lui Calea nu migrează în mintea cititorului, ci preferă să rămână în cea a poetului. Cu alte cuvinte, autorul are deja ideile formate şi rareori îi permite cititorului să tragă propriile concluzii şi semnificaţii. Mai mult decât atât, unele dintre poeme sunt precedate de câte un motto, constând într-un citat aparţinând unui scriitor cunoscut, prin care i se dau celui care le parcurge atât direcţia, cât şi cheia de interpretare a textului. În final, salvarea existenţei vine prin cuvânt şi prin credinţa că poezia i-a fost sortită ca destin, astfel că veţi regăsi în volumul de faţă mai multe referinţe la truda pe care această chemare o presupune: „Da, să fii poet e Altceva/ şi prea puţini înţeleg/ această inginerie/ că a scoate metafore/ mereu şi mereu altele/ este la fel cum apa sărută pietrele/ din râul cunoaşterii." (*Tabloul meu de suflet*)

Cu toată aparenţa insistent programatică a acestei poezii, poetul îşi mărturiseşte emoţiile în expresie pur tradiţională, stărilor sufleteşti fiindu-le atribuite semnificaţii intime: „Cerul stropitu-mi-a pleoapele;/ Mă cheamă în taină Deaproapele./ Cădelniţa zvârle fum de tămâie, /Sufletul e pasăre în colivie,// Pe buze e murmur de rugă,/ Domnul se-mbracă în cântec şi glugă./ Ploaie de linişti din norul de slavă/ Udă brazda din suflet fără zăbavă" (*Interior de biserică*). Nu mai puţin meritoriu rămâne, pe de altă parte, un anume efort de strunire a elanurilor discursive şi de adaptare a limbajului la formele arhaizant-folclorice cerute de eul său primordial. Întoarcerea la origini, invocarea memoriei istorice şi a ethosului popular se menţin constant în aspiraţia către o intensitate de sentimente care să restabilească punţile cu cititorul. Versuri cu asemenea inflexiuni populare, topind în structura lor de adâncime rezonanţe folclorice într-un lirism cu o funcţie ritualică, apropiată descântecului sau tonalităţilor tânguioase ale bocetului, găsim şi poezia *Inimă, inimă*...: „Inimă, inimă, de ce eşti bolnavă?/ Inimă, inimă, cin' ţi-o pus otravă?/ Peste visul cel dulce?/ Inimă, inimă, cine-o să te culce?/ Inimă. Inimă, îţi aud oftatul/ Tu eşti singură-n tot satul,/ Singură şi tot suspini..." Şi aici, cuceritor de simple, dar, în schimb, de o tulburătoare plasticitate, poeziile au ceva din amprenta variantelor de ton şi a transfigurărilor metaforice proprii poeziei lui Goga. Versurile se iluminează de „credinţa visării", poetul simţindu-se angajat cu întreaga sa existenţă în lupta Ardealului subjugat: „Suflet închis, tu porţi în cute de mister,/ Sământa duhului născută-n cântec de luceferi" (*Urcuş spre zări*). Sentimentul sublim al înfruntării aceluiaşi destin potrivnic este dezvăluit în poeziile *Tămâie pentru rugăciune* şi *Inimă, inimă*..., unde versul se hrăneşte din bucuria existenţei şi a speranţei: „Inimă, inimă, unde ţi-e norocul?/ S-o fi dus bătu-l-ar focul?/ S-o fi dus pe altă cale/ Te-o lăsat în chin şi jale.../ Dor mi-e inimă de-un cântec,/ Cum aş vrea cu el să spintec/ Greul ce mă stăpâneşte,/ Viforul ce se-nteţeşte...// Inimă, inimă, rabdă şi aşteaptă,/ Va veni şi ziua dreaptă!" Poetul ocoleşte posibila monotonie printr-o capacitate de a imprima durerii nu atât o varietate de ton, cât şi o tensiune a credinţei, care, într-o intimă îngemănare, reuşesc să atingă trăiri tragice: „Sunt eu, sau altul se zbate în mine?/ De ce alergarea spre marea poveste?/ De ce împlinirea de vise nu vine,/ Când gândul aşteaptă năprasnica veste?" (*Cine îmi toarnă în inimă versul?*)

În altă parte, precum în poeziile *Stihul serii, Răboj de primăvară* şi, cu deosebire, *Vara mea şi-a satului,* ne întâmpină imaginile primitoare ale unui pastel, cu toate notele caracteristice din poemele despre o natură însufleţită: mişcarea fremătătoare, armoniile imitative, personificarea şi metafora, prezenţa spaţiului campestru, percepţia acustică, gradarea sentimentului". Cu totul semnificativ, Victor Ilieşiu a intuit că poezia nu poate să deţină o funcţie a sensibilităţii ireductibile la un singur înţeles, la un singur spaţiu şi la un singur timp, ea exprimând, în fond, o simultaneitate de stări. Poezia lui Victor Ilieşiu poartă amprenta timpului ei, istoricizarea destinului său fiind de neînlăturat, deşi, în faţa unui asemenea decalaj de comunicare cu epoca, nu ar fi nevoie neapărat de un efort prea mare de reacomodare a sensibilităţii. Plasarea pe nişte coordonate particulare, istorice şi, deopotrivă, locale, cu epoca poate înlesni receptarea. Percepută dintr-o asemenea perspectivă, poezia lui Victor Ilieşiu capătă o semnificaţie social-estetică pozitivă pentru momentul când erau rostite. Şi, mai mult decât atât, în afara semnificaţiei unei recuperări de natură sentimentală pe care i-o putem acorda, efortul de restituire a operei rămase de la Victor Ilieşiu, „preot de formaţie, vocaţie şi conştiinţă" (Bujor Nedelcovici), dobândeşte valoarea unei sacre datorii faţă de un înaintaş, ameninţat altfel să cadă pe nedrept în uitare.

Nu ştim cum ar fi evoluat ca poet Victor Ilieşiu în condiţiile în care zările strâmte ale vieţii nu l-ar fi plasat într-o atât de detestabilă izolare, dar ceea ce trebuie cu siguranţă precizat e faptul că rafinamentul formei şi profunzimea trăirilor sale ar fi avut puterea să asigure vitalitatea unei creaţii în măsură să sintetizeze o stare poetică definitorie. Spaţiul poetic se încarcă astfel cu atributele unui anume autohtonism, peisajul transilvan fiind reconsiderat prin prisma experienţei lui Blaga şi, în egală măsură, a perspectivei emoţionale şi romantice din poezia lui Pillat, Iosif ori Goga, pe o idee de intelectualitate asimilată, după toate probabilităţile, din versurile lui Emil Isac, unde ideea tradiţiei nu era totuşi absentă, dar nutrea, în schimb, tendinţe vizibile de reconsiderare dintr-o vizibilă direcţie estetică. Ascendenţa lui Victor Ilieşiu este evocată în poezia inedită *Străbunul Ioan Buteanu,* neinclusă în volumul *Ars poetica. Poezii edite şi inedite,* pe care o cităm aici integral: „Din spiţa ta şi-a altor dârji Buteni/ M-am ridicat şi eu în ţara asta,/ Ca să-i iubesc pe toţi ce-s pământeni,/ Şi să înfrunt şi jalea şi năpasta.// Dar tu, străbunul meu din patruşopt/ Alăturea de Iancu, Balint şi-alţi tribuni,/ Cu pumnii tinereţii – când visul era copt –/ Urmatu-i-ai pe cei mai mari străbuni.// «Martir al naţiunii» ai fost numit/ Şi-ncununat cu nimbul nemuririi –/ Prin versul meu cucernic şi smerit/ Aduc cinstire pentru toţi martirii."

Vecina mea, Africa

Prinţul frământărilor istorice

Nicolae MELINESCU

La începutul lunii septembrie a murit prinţul sudafrican Mangoshutu Buthelezi, în vârstă de 95 de ani. Pentru Europa, pierdută cu nasul în hărţile strategice ale conflictului din Ucraina, acesta nu era un eveniment demn de atenţie şi a fost ignorat ca atare. Pentru Africa de Sud, trecerea lui în nefiinţă a însemnat încheierea simbolică a perioadei post-apartheid, inaugurată de punerea în libertate a lui Nelson Mandela, în februarie 1990, după aproape treizeci de ani de detenţie a acestuia pe insula-puşcărie Ruben şi în închisoarea Polismoor.

Prinţul zulus a fost un protagonist de forţă în lupta pentru putere dusă de triburile xhosha şi Congresul Naţional African împotriva minorităţii albe. Relevanţa sa este dată de două date personale. A fost martor, protagonist, politician, administrator regional, conducător etnic pe durata a trei guvernări rasiste şi a patru preşedinţi post-apartheid. Din poziţia privilegiată de membru al casei regale zulu, timp de aproape şaptezeci de ani a introdus şi a menţinut soarta zuluşilor în atenţia politicienilor vremii, ceea ce l-a ajutat pe cel de-al treilea preşedinte, Jakob Zuma, şi el zulus, să menţină o atitudine privilegiată faţă de tradiţia populaţiei căreia i-a aparţinut.

Educat şi respectat în conformitate cu rangul său princiar – străbunicul patern a fost regele Cetshwayo kaMmpande (1826 – 1884), comandantul superior în războiul zuluşilor în războiul cu britanicii din 1879 –, Mangoshutu a fost desemnat prim-ministru al familiei regale zulu din 1954 până la moarte. Personalitate a noii elite, ridicată după cel de-Al Doilea Război Mondial în condiţiile transformării statutului Africii de Sud de la dominionul britanic creat în 1910 la republica segregaţionistă proclamată de minoritatea albă cu binecuvântarea Marii Britanii în 1961, el a activat cu prioritate ca inkoshi (şef de trib), implicat în apărarea populaţiilor originare din statul răsăritean Kwazulu-Natal, ceea ce a însemnat afilierea temporară la Congresul Naţional African al majorităţii, condus de Nelson Mandela, dar şi cu administraţiile rasiste din cel mai mare bantustan, pe care l-a condus în perioada apartheidului. Versatilitatea sa politică a fost criticată atât de către etnia majoritară africană xhosha, cât şi de minoritatea albă. Sensibile la reacţia mulţimii în cazul bruscării membrilor familiilor regale autohtone, guvernele albilor au recunoscut scrâşnind din dinţi autoritatea prinţilor locali, deci şi a lui Buthelezi, al cărui activism izolaţionist ameninţa menţinerea etniei zuluse în interiorul republicii. În mod surprinzător, atunci când autorităţile rasiste de la Pretoria au avansat ideea independenţei bantustanului Kwazulu, în 1983, tot prinţul a fost cel care s-a opus până când ideea a fost abandonată. El nu a vrut să ofere pretextul că distruge unitatea Africii de Sud prin ieşirea teritoriului administrat de el de sub controlul autorităţilor centrale. O poziţie imprevizibilă care i-a câştigat, totuşi, sprijinul guvernului albilor pentru consolidarea poziţiei sale de şef de trib în defavoarea fratelui vitreg Mceleli.

Traiectoria politică a lui Mangoshutu Buthelezi pe parcursul a aproape şapte decenii de prezenţă publică a fost marcată de marile evenimente ale Africii de Sud, de politica segregaţionistă a prim-miniştrilor Hendrik Verwoed, Johannes Vorster sau Pieter Willem Botha şi de sancţiunile internaţionale impuse regimului lor, de eşecul politicii bantustanelor, de prăbuşirea rasismului şi de naşterea naţiunii curcubeu odată cu alegerile multirasiale din 1994 şi proclamarea lui Nelson Mandela ca preşedinte. Eram la Pretoria în zilele finalului de campanie şi ale desfăşurării votului şi am consemnat în relatările pentru Televiziunea Română ultimele manifestări izolaţioniste zuluse în faţa valului exclusivist al Congresului Naţional African. Era episodul final dintr-o luptă pentru preponderenţa politică desfăşurată cu momente dramatice încă din 1990 între majoritarii lui Mandela şi zuluşii mândri de tradiţiile lor, pe care nu le doreau încorporate sau diminuate de succesele militare şi politice ale Congresului Naţional African – ANC, acronimul englezesc.

Descendenţa aristocratică a lui Mangoshutu (mama lui a fost prinţesa Magogo kaDinuzulu, fiica regelui Solomon kaDinuzulu) i-a permis o anumită libertate de mişcare şi înscrierea în activismul anti-rasist. Peste ani, el avea să declare: „Propria mea istorie nu poate fi izolată de istoria luptei pentru eliberare" (journalis.ufs.ac.za/indez.php/jch/article/view/3703, accesat 9 septembrie 2023).

În condiţiile luptei politice şi militare (ANC avea o aripă armată, „Umkhonto we sizwe, Suliţa Naţiunii", condusă de Nelson Mandela), prinţul Mangoshutu a preluat simbolurile monarhiei zuluse pentru stimularea naţionalismului local. „Majestatea Sa şi cu mine", declara Buthelezi în 1988, „împărtăşim o platformă şi simbolizăm unitatea poporului nostru. Majestatea Sa simbolizează spiritul profund al fraternităţii poporului zulus, iar eu reprezint hotărârea politică de respectare a valorilor consacrate în timp, care au fost întotdeauna importante în lupta pentru libertate." (Patrick Harries, *History Making in Africa,* Wiley, Hoboken NJ, 1993, pp. 105–125)

Încurajat de asocierea cu monarhul, prinţul şi-a dorit să dispună de o entitate reprezentativă pe scena politică, un fel de al treilea protagonist în lupta pentru putere. Dezamăgit de partizanatul violent al ANC, a înfiinţat pe 21 martie 1975 Mişcarea Inkhata de Eliberare Naţională şi Culturală, cunoscută în lumea politică drept Partidul Inkhata („Coroană", în zulusă) cu cei mai mulţi adepţi în statul Kwazulu-Natal şi cu filiale în Transvaal, în Statul Liber Orange şi în statul West Cape. Principalul obiectiv era descentralizarea monopolului statului şi acordarea autonomiei locale pentru liberalizarea comerţului şi pentru flexibilitatea reglementărilor de pe piaţa muncii care vizau mâna de lucru africană. Ca să combată criticile de izolaţionism, formulate de adversari (inclusiv de ANC), noua mişcare a militat intens ca să dovedească faptul că tribalismul nu era inerent regresiv şi anti-etnic în calea dezvoltării şi a progresului. Prin poziţiile sale, Inkhata s-a dovedit altceva în jocul binar dintre minoritatea albă şi majoritatea africană. Prinţul făcuse parte din Congresul Naţional African în tinereţea sa revoluţionară, dar tranziţia ANC de la rezistenţa paşnică la lupta armată împotriva regimului apartheidului l-a plasat într-o poziţie de independenţă condiţionată de ceilalţi doi mari jucători. La începutul anilor '80, Inkhata a început să fie percepută de ANC ca un ghimpe strategic. Conducerea Mişcării susţinea public non-violenţa, dar şi impunerea unor măsuri dure, inclusiv a pedepsei cu moartea, împotriva autorilor unor infracţiuni grave. Lucrurile au degenerat şi, la începutul anului 1990, pe parcursul negocierilor de abandonare a apartheidului, tensiunile au ajuns la nivelul unor preliminarii ale războiului civil. Ceea ce nu reuşise minoritatea albă rasistă în dezbinarea africanilor provoca în acea perioadă tocmai promisiunea unor noi structuri democratice. Inkhata a creat Unităţile de Auto-protecţie şi ANC Unităţile de Auto-apărare. Ciocniri de stradă au provocat în patru ani, până la alegerile multirasiale, peste douăzeci de mii de morţi. Buthelezi a decăzut din postura de eliberator al propriului popor, considerat o marionetă cu servicii compromiţătoare în favoarea autorităţilor albe în perioada în care administrase bantustanul Kwazulu. Speriat de posibila erodare irevocabilă a influenţei sale, Mangoshutu a colaborat cu Forţele Sud-africane de Apărare, armata naţională, pentru antrenarea miliţiilor zuluse. Membrii Inkhata au comis masacre în campania electorală, inclusiv atacul de la Bopatong, din iunie 1992, când activiştii Mişcării au omorât patruzeci şi cinci de susţinători ai Congresului Naţional African. Evenimentul a avut loc exact în momentul în care negocierile de elaborare a Convenţiei pentru Africa de Sud Democratică ajunseseră într-o fază hotărâtoare.

Profesorul Kealeboga Maphunye observa: „Nu putem uita că susţinătorii lui Buthelezi au fost implicaţi în acte violente care i-au subminat, practic, autoritatea în campania electorală." (bbc.com/neww/world-africa-66818249).

În noiembrie 1993, Partidul Libertăţii Inkhata a semnat un pact de solidaritate cu Mişcarea Afrikaner de Rezistenţă (naţionalistă neo-nazistă), prin care aceasta asigura instrucţia paramilitară a zuluşilor şi accepta că burii şi zuluşii vor lupta împreună pentru libertate şi teritoriu dacă vor fi confruntaţi cu un duşman comun (SPIN, September 1994, p. 92). Înaintea alegerilor istorice din 1994, Inkhata devenise cea de-a treia mare forţă politică sudafricană. Pendularea sa ameninţa însăşi desfăşurarea corectă a scrutinului, cel puţin în statul zuluşilor. Atât Mandela, cât şi preşedintele De Clerk au făcut eforturi remarcabile ca să-l menţină pe Mangoshutu Buthelezi în cercul decizional. Anul acesta, la anunţarea morţii lui, preşedintele Cyril Ramaphosa a poleit în termeni voalaţi poziţia defunctului, într-o conjunctură crucială pentru istoria contemporană a Africii de Sud: „Prinţul Mangoshutu Buthelezi a fost un conducător remarcabil în viaţa politică şi culturală a naţiunii noastre, inclusiv în timpul creşterilor şi descreşterilor luptei noastre de eliberare şi al tranziţiei care ne-a asigurat în 1994 eliberarea şi dezvoltarea democratică" (www.gov.za/speeches/president-cyril-ramaphosa-announces-prince-mangosgutu-buthelezi, accesat 9 septembrie 2023).

Buthelezi a făcut parte din primul guvern Mandela în funcţia de ministru al Afacerilor interne, pe care a păstrat-o şi în administraţia celui de-al doilea preşedinte african post-apartheid, Thabo Mbeki. Activitatea sa a rămas contestată mai ales din cauza comportamentului său politic în perioada apartheidului. Nu a fost acceptat şi nici iertat modul în care a condus regiunea administrativă Zululand, parte a sistemului de bantustane, piesa de rezistenţă a regiunilor „autohtone", din politica de dezvoltare separată, de fapt, de izolare a africanilor în regiunile cele mai sărace şi cele mai aride. Provincia Kwzulu-Natal se număra printre cele zece rezervaţii create de guvernul minoritar al albilor cu scopul de a grupa africanii după criterii etnice şi de a-i izola în zonele rurale defavorizate. Prin asemenea manevre, apartheidul rămânea intact, sprijinit de conducători locali marionetă. Buthelezi a fost considerat, în consecinţă, de către adversarii lui din Congresul Naţional African drept un politician „vândut". Ca urmare, ciocnirile violente dintre partizanii ANC şi cei din Inkhata au provocat episoadele cele mai sângeroase din istoria recentă a Africii de Sud. Vărsările de sânge au pornit din Zululand şi s-au întins până în Transvaal şi în provincia Gauteng. Dezastrul s-a produs pe 28 martie 1994 (cu numai o lună înaintea alegerilor multirasiale), când douăzeci de mii de susţinători Inkhata au pornit un marş de protest la Johannesburg către clădirea Shell, cartierul general al ANC. Participanţii susţineau că alegerile ignoră populaţia zulusă şi-i plasează pe conducătorii săi în afara sistemului politic. A fost declarată starea de urgenţă şi cu greu a fost evitată amânarea sau chiar anularea alegerilor.

→

La pas prin satul global

Franţa sub jar de maci

Jurnal de Montmorillon (III)

Paula ROMANESCU

Crucea lui Christ, iată, îi cheamă pe oameni să se unească, însă, ce i-a dezunit dintotdeauna n-au fost doar convingerile politice, ci în primul rând banul – bogăţia ca iluzie a puterii niciodată slăbită din chingile ambiţiei de a agonisi…

[…] *Zeul Ban e stăpân peste zei*
Iar Mefisto cu punga prea plină
Stă ades' între noi şi lumină,
Între noi şi-mplinire,
Între noi şi iubire…

Acum când războiul nu-i la noi, ci undeva… pe altă planetă – Irak, Afganistan, Siria sau cine mai ştie pe unde, scoşii din luptă, aparţinători ai trupelor cu *la raison du plus fort* în fâlfâire, se sting poate şi ei încet, uitaţi prin hoteluri ultraelegante sau prin vreun colţ de rai… interzis pacifiştilor anonimi, astfel ca viaţa să nu-şi încetinească viteza imobilă de rotaţie în jurul soarelui devenit (şi el?!) din ce în ce mai zgârcit cu cât se lăţeşte frigul indiferenţei stelelor căzătoare cu numele de oameni.

În drum spre „casă”, ne abatem pe la Chauvigny.

Cetatea medievală cu ziduri groase peste alte ziduri de aici este o imensă fortăreaţă de palate-cetăţi-biserici care adăpostesc cele mai vechi fresce ale Creştinătăţii din Europa Occidentală, datând de prin anii 800, un Muzeu al Tradiţiilor Populare celebrând cele trei mari momente din viaţa omului: naşterea, căsătoria, moartea (nimic despre răgazul dintre venire şi plecare!…).

Donjonul baronial – *De Gouzon* – este un fel de turn dreptunghiular de patru etaje, cu ziduri groase de doi metri, pe care, în exterior, cresc prin crăpăturile pietrei mici flori violacee care înfruntă cu temeritate vânturile din dorul negrăit al efemerelor zeităţi vegetale de a vesti cerului cât de frumos poate fi pământul oamenilor!

În inima bătrânului donjon a fost instalat un ascensor silenţios din sticlă, legând trecutul cu prezentul într-o alunecare în care suntem prinşi chiar noi, verigă nouă a unui lanţ de piatră însufleţită…

În interiorul donjonului s-a amenajat o amplă expoziţie de arheologie industrială – *De la nucleu la nuclear* – cu obiecte de ceramică, faianţă, morărit, darac, cum era şi în satul meu, la Ţuţuleşti, până s-a făcut colectivizarea agriculturii cu toate anomaliile care au distrus, între altele, şi obiceiurile străvechi de prelucrare a lânii şi a cânepii.

Un grup de vizitatori de vârsta a… cincea, gălăgioşi ca nişte şcolari plecaţi în excursie de o zi, se minunau de cele văzute, schimbând impresii cu o înduioşătoare inocenţă. Erau pensionari asistaţi şi păreau (chiar aşa şi erau!) complet lipsiţi de griji, departe de umbra unor amintiri apăsătoare (sau voind să scape de ele!).

Şi iar mă gândesc la bătrânii singuri de la noi şi nu ştiu cum să-i spun lacrimii care mă încearcă să se facă nevăzută…

În exterior, pe treptele de la intrare, o statuie reprezentând un negru în poziţia *Gânditorului de la Hamangia,* cu privirea pierdută într-un dincolo de zare – metaforă modernă a visării omeneşti (sau a lipsei totale de gândire?).

Lângă zidul străvechi, în iarba rară – un sarcofag galo-roman din piatră, cu capacul sprijinit alături. Gol. Niciun înscris în piatra roasă de vreme. După mărime trebuie să fi fost al unui copil-adolescent sau al unei femei ca o trestioară.

Pe când legănam acest gând, privirea mi-a fost atrasă de un semn solar, jucăuş, ca un zbenghi al întâmplării pusă pe şotii: o micuţă floare de mac îşi iţea corola fragilă din interiorul sarcofagului, acolo unde trebuia să fi stat cândva demult capul adormitului.

Am fost convinsă că era un mesaj trimis de neştiuta pulbere, însufleţită sub soarele privirii lutului însufleţit care (mai) sunt, întoarsă din marele nimic spre a-mi da de ştire că viaţa nu-i decât o firavă floare care înfruntă piatra aceea ca un sarcofag de patimi, ea care nu durează decât răstimp de o deschidere de pleoapă-petală sub cerul indiferent şi mut, ea, fragila cupă de mireasmă, culoarea sângelui în care se răsfrânge nemărginirea Celui care ne înghesuie în caruselul marii treceri…

Joi, 1 iunie 2006

E frig în Franţa în acest început de vară ca în noiembrie la noi.

În saloanele Oficiului de Turism de la Montmorillon, lucrările Adinei îşi aşteaptă publicul.

Vernisajul este programat abia pentru 6 iunie la orele 18.

Cărţile mele aşteaptă şi ele cuminţi în rând cu suratele lor franceze ziua de deschidere a Salonului. Să aştepte!

Aşteptând mai fă ceva! îmi aminteşte de dincolo de vămile luminii Victor Eftimiu cu un aforism al său ivit ca un ghiocel în mintea mea mereu căutătoare de sens fiecărei clipe.

Şi am mai făcut ceva: Aflând că în oraş există o casă-muzeu „La Maison des Poètes”, un fel de Muzeul Literaturii Române „Vasile Pogor” de la Iaşi (că, pe cel din capitala noastră nu-l pot asocia unui muzeu de burg cu blazon de nobleţe, păstrând farmecul discret al unor vremi apuse), am pornit să-l descopăr cu gând că voi da şi de nişte poeţi francezi „ne-înmuzeiaţi”.

Aici însă, poeţii nicăieri.

Or fi poate cu toţii ocupaţi cu pregătirea Salonului sau îşi rafistolează ultimele pagini dintr-o viitoare capodoperă.

În nişte „sicriaşe” de sticlă sunt expuse întru delectarea vizitatorilor cărţi rarisime din alte vremi, când împătimiţii de carte achiziţionau câte un exemplar cu preţuri exorbitante. Unul cică şi-ar fi vândut o herghelie de bidivii pur-sânge pentru o… „vechitură” unicat tipografic de secol guttenberghian.

„Vedetele” muzeului fac figură de „asistaţi sociali” de lux într-o lume în care cartea a devenit o rudă bătrână şi incomodantă pentru foarte moderna familie virtuală axată pe viteză, informaţie în pastile, viaţă pe furate programată pe repede-înainte.

Cine să-i mai aducă aminte (ne)cititorului digitalizat că prin veacul al XI-lea al erei despre care tot spunem c-ar fi *a noastră,* poetul persan Omar Khayyam, asimilat totuşi familiar de mintea aceluiaşi (ne)cititor cu vinul şi ulciorul, avertiza în felul său pe cei dispuşi să-şi irosească viaţa în nimicuri că *E bine de ştiut:/ Că viaţa seamănă cu-o plantă:/ Nu poate creşte mai înaltă/ După ce coasa a trecut…!*, dacă omul modern (recentul!) nu-şi face timp să mai deschidă o carte, dacă nu se afundă în lectură cu bucuria de a fi descoperit un prieten neştiut care-i spune lucruri pe care parcă le intuia şi el, dar cărora nu ştia cum să le dea veşmânt de cuvinte, nicio informaţie venită spre el cu viteza unui „click” nu-i va rămâne în memoria sufletului, înflorind-o cu lumina unei raze ca de fulger – tăiş de brici în miezul raţiunii.

Hălăduind cu maşina d-lui farmacist Soulard prin împrejurimile oraşului, ajungem şi în *Oraşul viitorului – Futuroscop*, oraş al roboţilor.

Aici observăm şi noi cum arată viaţa fiinţelor gânditoare văzută prin ochi de insectă sau de cameleon, un zoo super-robotizat în care obiect de studiu este omul.

Futuroscopul este un fel de Disneyland *à la française,* unde vizitatorul trebuie să uite de numărul anilor (dacă vrea să rămână adult, riscul lui!) şi, redevenind copil, să înveţe să zboare cu păsările doar de-şi întinde aripile, să înoate cu delfinii şi balenele doar schiţând gestul înotului ştiut de el, să pornească în călătorie instalat comod într-un fotoliu, în vreme ce în juru-i se perindă o întreagă lume de imagini reprezentând chiar departamentul *Viennei franceze,* să galopeze pe cai năzdrăvani în cavalcade de poveste, armăsari care nu doar că înţeleg limbajul omenesc, dar cultivă şi nobilul simţ al prieteniei faţă de bipedul cu minte puţină, lucru din ce în ce mai rar întâlnit la oamenii... raţionali!

Când seara albăstreşte văzduhul şi umbrele amurgului se sting, aici se intră în *Pădurea Viselor* – feerie de muzici şi lumini cu efecte speciale de imagini proiectate pe ecrane de apă, poveşti de o indicibilă poezie într-o halucinantă, stranie atmosferă de bal-carnaval, pe o coregrafie de Kamel Ouali (n. 1971), genial coregraf algerian naturalizat francez, provenit dintr-o familie modestă (a se citi scăpătată rău!) cu 12 copii (a se citi bogată!).

Kamel Ouali a început prin a-i învăţa dansul pe copiii străzii.

Şi disciplina pe care dansul o impune.

Energie aveau aceştia destulă. Canalizarea energiei lor era defectuoasă.

→

După ani de zile, la o primă întâlnire cu reprezentanţii Congresului Naţional African, în ianuarie 1991, Buthelezi a prezentat o listă a atacurilor publice împotriva sa şi i-a citat pe comuniştii Chris Hani şi Jo Slovo, aliaţi ai ANC, care-l calificaseră drept lacheu al guvernului, un câine rătăcit sau un izolat în paradisul nebunilor. La nivelul unor negocieri mai aplicate între cele două formaţiuni, reprezentanţii ANC, deşi au recunoscut poziţia fundamentală a prinţului faţă de doctrina rasistă a dezvoltării separate, l-au acuzat că a respins metodele radicale de luptă ale ANC, inclusiv insurgenţa armată, şi le-a înlocuit cu raidurile unor grupări vigilantes de protecţie a enclavelor zuluse. Şi mai condamnabilă pentru ANC a fost opoziţia Inkhata faţă de sancţiunile internaţionale impuse regimului rasist de la Pretoria. După 1983, Buthelezi a respins formula parlamentului tri-cameral (albi, indieni, africani), l-a tratat cu dispreţ pe premierul Botha, a refuzat să se întâlnească cu acesta timp de cinci ani şi a respins orice negocieri cu guvernul atâta timp cât Nelson Mandela se mai afla în puşcărie. Buthelezi a declarat chiar că era singurul responsabil pentru convingerea guvernului să înceapă negocierile de transferare a puterii spre comunitatea africană după eliberarea lui Mandela. „Guvernul a acceptat, datorită mie. Guvernul l-a eliberat pe Mandela datorită mie. Eu sunt cel care l-a pus pe Mandela în libertate”, afirma el în 1993 (lrb.co.uk/the-paper/v13/n24/r.w-jpohnson/what-buthelezi-wants, accesat 14 septembrie 2023).

Oricâte merite ar fi avut, naţionalistul zulus a fost taxat permanent pentru poziţiile duplicitare din perioada dominaţiei albe. El condamna apartheidul, susţinea unitatea teritorială, dar a acceptat să conducă un bantustan parte a segregaţiei rasiale. Acuzat de colaboraţionism cu aranjamentele de dezvoltare separată a raselor, el a încercat să-şi dovedească compatibilitatea personală cu sistemul bantustanelor şi cu opoziţia faţă de apartheid. Ceea ce i se recunoaşte ca merit în această manevră controversată este că administraţia sa în Zululand le-a oferit africanilor un nivel de trai ceva mai ridicat faţă de celelalte rezervaţii, mizând, în primul rând, pe promovarea şi susţinerea valorilor zuluse: familia, unitatea etniei, tradiţiile luptei împotriva oricăror forţe de dominaţie.

Raportul Comisiei Adevărului constata în 1999 că Buthelezi şi Partidul Libertăţii Inkhata au pus la cale încălcări grave ale drepturilor omului, au creat un climat în care infracţiuni dramatice au rămas nepedepsite, concluzii contestate de cei acuzaţi. Dispariţia sa fizică după decenii de luptă politică în cel mai complex climat din istoria Africii de Sud a marcat sfârşitul unei epoci în care s-a consolidat controlul burilor asupra aparatului politic, a fost impus prin forţă şi teroare mecanismul dezvoltării separate a raselor. În lupta pentru drepturile majorităţii, Buthelezi s-a opus oricărei forme de discriminare practicate de albi şi violenţei armate anti-sistem, practicată de Congresul Naţional African, a militat pentru includerea zuluşilor în procesul decizional al administraţiei Mandela, s-a distanţat de casa regală şi a rămas un apărător al valorilor tradiţionale. Sunt câteva dintre reperele pentru care, probabil, autorităţile din zilele noastre au acceptat să-i organizeze funeralii naţionale.

La pas prin satul global

A devenit repede coregraf principal la Star Academy, a creat coregrafia pentru mari spectacole la Théâtre du Chatelet: *Cele zece porunci* (anul 2000), *Pe aripile vântului* – după celebrul roman de Margaret Mitchell (2003), *Regele-Soare* (2005), cu ocazia intrării pe ultima turnantă spre comemorarea tricentenarului care marca apusul Regelui-Soare – Ludovic al XIV-lea.

În aprilie 2006 a fost creat *Dansând cu roboţii,* spectacol-feerie fantastică, special conceput pentru inaugurarea Oraşului Viitorului/Futuroscopul.

Eu cred că a făcut-o ştiind că veneam noi din ţara lui… Dracula, personaj care i-a înflăcărat şi lui imaginaţia şi pentru care va crea în 2011 *Dracula sau Mai tare decât moartea e iubirea*… În *Dansând cu roboţii,* publicul vizitator devine participant efectiv şi foarte activ la spectacol.

Partenerii de dans – roboţii – te antrenează în ritmuri *endiablés* de salsa, rock'n'roll, vals, tango, disco, până nu mai ştii exact dacă a fi om cu sânge cald în vene şi-un suflet mult prea mare în prea măruntul trup nu-i cumva o eroare de calcul a unor minţi ce nu cunosc măsură, dar nici graiul cu articulări de cânt, bucuria mişcării pe muzică neavând nevoie de nimic altceva.

Halucinant este termenul cel mai exact pentru definirea Oraşului Viitorului.

Planeta este parcă prea mică pentru uriaşa/ minuscula vietate cu numele de om a cărui minte tot vrea să depăşească limitele gândirii de când gândire este.

Când ieşi din Oraşul Viitorului şi redevii aşa cum şi uitaseşi că eşti – om obişnuit adică, este ca şi cum te-ai vedea *bătrân făr' a fi fost vreodată adult* (mulţumesc, Jacques Brel!) şi ţi-e un dor cumplit de copilul care vei fi fost cu, drept unic bagaj lexical, zâmbetul, şi jocul drept înţelepciune. Şi mergi aşa surâzând, cu o lumină nouă pe chip, printre oameni care s-ar putea să te privească îngăduitor, cu un scurt oftat repede stins cât să nu le tulbure cumva siesta…

Nu, să nu cumva să râzi în hohote privindu-i la rândul tău şi observând cât sunt de încorsetaţi în cenuşiul grijilor cotidiene din care nici nu se gândesc să evadeze.

Zâmbetul li se pare poate o mult prea grea povară. Şi foarte suspect.

Dacă plâng, e bine, înseamnă că totul e în ordine...

Între viitorul care ne ajunge mult prea curând şi trecutul care rămâne înscris în ce avem noi mai trainic – în sufletul nostru păstrător de amintiri şi însetat de ce va fi mâine (de poimâine încă nu ne sinchisim că oricum vine cu sau fără noi!), lângă piatra catedralei cu a ei uluitoare arhitectură-dantelărie, nimerim într-un târg de obiecte vechi, *La Brocante*, modul cel mai autentic de a te afunda în antichităţi *pour mieux cueillir le temps qui passe.*

Nimic mai potrivit după o vizită în Oraşul Viitorului!

Vedem la târgul de vechituri obiecte de orfevrerie, rindele de dulgher (ale tatei erau mai fine şi foarte bine lustruite de mâinile lui care ştiau să mângâie şi să înnobileze lemnul!), râşniţe de cafea, plăci de patefon de 33, 45, cu muzică de stele cântătoare – Brel, Arléty, Piaf, Gréco, Brassens (*déjà vieux*?!), ce se vindeau, iată, pe câţiva gologani când mai ieri cumpărătorii le vânau pur şi simplu de cum se puneau în vânzare prin marile case de discuri!

Iată şi patefoane cu pâlnie, cum aveam şi noi în copilărie unul din lemn de trandafir şi cinci discuri rămase cât de cât utilizabile, între care unul pe care-l puneam mai des, amuzându-ne când acul din vârful braţului „cititor" intra în câte un şanţ al ebonitei şi nu mai ieşea până nu-i dădeam un bobârnac.

Cam aşa ajungea până la noi cupletul lui Tănase *Ce-i viaţa fără de amor?* După ce placa intra într-un vârtej fără ieşire, iar îndrăgitul cupletist de la Cărăbuş lansa cu aplomb întrebarea care ne ardea şi pe noi deşi de hârjoana copilăriei ne ardea cu mult mai mult: *Ce-i viaţa fără de amor?/ Este un chin îngrozitor… este un chin îngrozitor… este un chin îngro…,* hârşti, intervenea pumnul lui Mircea, fratele meu mai mare, care ar fi vrut să afle şi el odată, de la un avizat nu de la un ageamiu, cam cum e cu afurisitul acela de amor… Şi Tănase nu spunea decât ce-i viaţa „fără" de amor: *O grădină fără iarbă,/ domnul Iorga fără barbă,/ o privighetoare fără glas/ şi Tănase fără nas… şi Tănase fără nas… şi Tănase fără nas… şi Tănase fără nas…*

Alt hârşti, alte hi-hi-hi-uri în corul îngerilor şi altă dezamăgire pentru cel care bănuia că Amorul trebuie să fie ceva cu mult mai important şi mai grav decât lăsau adulţii să se creadă c-ar fi, un secret păzit cu străşnicie de ei ca nu cumva copiii să-i afle înainte de vreme dulcele amar…

Fiecare generaţie cu zeii săi.

Simt prăpastia care se cască între adolescenţii de astăzi şi… bătrânii ajunşi la treizeci de ani (că pe cei „matusalemici", care au depăşit jumătatea de secol, cine să-şi mai bată capul să-i ia în seamă!).

Privită dinspre adulţi spre copii, viaţa pare şi mai terifiantă că, de atâtea drepturi ale e*nfantului* precoce, omul adult nici nu mai îndrăzneşte să cârtească.

Înapoi la cultură! Mie mi-o ordon, nu-mi permit s-o fac şi altora.

Pe o coloană de ciment – *Colonne Morris* – stâlpul acela rotund, dolofan, pe care se lipesc afişele de teatru, cele electorale, micile anunţuri gen „Pierdut caniche culoarea cafelei, răspunde la numele de Brioche, mare recompensă aducătorului" sau „M-a părăsit nevasta. M-aşteptam. Găsitorule, vezi cum te descurci!" sau, mai nou, câte un graffitti sibilinic, privirea îmi este atrasă de un afiş de spectacol itinerant urmând locurile cu oameni pe drumul dintre Chartres şi Saint-Jacques de Compostelle – *L'Annonce faite à Marie de Paul Claudel,* în regia lui Emmanuel Ray. În seara aceea spectacolul urma să se ţină nu departe de Oraşul Viitorului, în Biserica Saint-Hilaire, clasată în patrimoniul UNESCO, luminată, iată, ca într-o pânză de Georges de la Tour.

Poate n-aş fi dat atenţie afişului dacă nu aş fi descoperit printre numele interpreţilor şi două nume româneşti: Ana Ciontea şi Paul Chiribuţă.

Iată deci că românii nu fac doar turism păgubos prin lume cu înmiresmări de şatră şi Riţe cu ochii sprinţari şi sâni ca de smoală de când cu libertatea de mişcare…

A lt afiş anunţă că la Muzeul Sainte-Croix din Poitiers, construcţie modernă realizată în 1970 de arhitectul Jean Monge pe locul vechii abaţii Sainte-Croix, este deschisă Expoziţia temporară *Camille Claudel & Auguste Rodin,* ecou prelung de dulce corn al unei amare poveşti de iubire dintre aceste două genii ale sculpturii franceze care parcă nu aveau loc sub acelaşi soare, dar, odată lanţul trupurilor lor frânt, nici soarele nu mai ştia cum să le lumineze sufletul până când nebunia, cumplit de milostivă, s-a îndurat de ea, întunecându-i raţiunea străfulgerată de lungi şi chinuitoare momente de luciditate, răstimp de treizeci de ani cât a stat închisă la Ospiciul de la Ville-Evrard unde „iubitorul ei frate Paul", diplomatul şi poetul autor al *Bunei Vestirii adusă Mariei,* a avut grijă s-o plaseze… pentru liniştea familiei lor (a lui!). El a continuat să vieţuiască regeşte până în 1917, când s-a adăugat pământului.

Astăzi Camille Claudel nici loc de mormânt nu are.

Pentru Paul, „mon petit Paul" cum îl alinta ea în copilăria lor şi mai apoi, până la „asfinţit" (1943), aşteptându-l să vină s-o scoată din infernul care-i era casa de nebuni – patria recunoscătoare!

Şi tot la Muzeul Sainte-Croix, până în septembrie 2006, altă expoziţie: fragmente din castelul renascentist Bonnivet, care aparţinuse unui favorit al regelui Francisc I, Guillaume Gouffier, castel din care „cetăţenii"… emanaţi de Revoluţia din 1789 au luat care ce-au putut – o friză, o coloană, o fereastră, o piatră, o oglindă, diferite elemente de decor, pe care ulterior le-au încastrat în câte un zid al casei lor, parte din numeroasele construcţii apărute la începutul secolului al XIX-lea.

Şi noi care credeam că numai după Revoluţia noastră dintr-un alt '89 (ultimul de până acum!), emanaţii noi „revoluţionari de profesie" mioritici şi-au descoperit acel năprasnic apetit pentru tot soiul de relicve…

Spune ghidul de la Muzeul Sainte-Croix că după anul 2000 au fost recuperate de „recuperatorii" instituţiilor Statului francez 80 de fragmente provenite din castelul Bonnivet, care acum erau expuse aici împreună cu tot atâtea desene şi stampe, încercându-se a se face o ilustrare completă a ansamblului arhitectonic din urmă cu aproape cinci secole.

La noi, pe când recuperarea memoriei vieţilor făcute zob de criminalii ideologici ai criminalului regim comunist?

Dacă timpul ne va îngădui, ne promitem să mergem şi noi „la castel".

Deocamdată ajungem seara târziu la Poitiers şi înţelegem (a câta oară!) ce fericire este să te întinzi într-un pat primitor după o zi întreagă de turism cultural.

Vineri, 2 iunie 2006

Puţină istorie ca o poveste de seară n-are cum să ne strice dacă tot am ajuns şi la Poitiers.

Nu departe de Muzeul Sainte-Croix se află austerul Palat de Justiţie cu la fel de austera Sală a Paşilor Pierduţi prin care va fi trecut, temerară şi temătoare, ca să se prezinte „la giudeţ" în faţa mai marilor Bisericii, Fecioara aceea din Orléans, după ce-şi părăsise oile pe colina de la Domrémy, unde *Fecioara* coborâse special *din locul Ei menit din cer* să-i dea poruncă să nu mai taie frunză la câini – ciobăneştii maidanezi adunaţi pe lângă turme – şi să pornească la luptă să-şi scape ţara de năvălitorii englezi care nu voiau să se dea duşi de bunăvoie cât nevolnicul rege Carol al VII-lea era foarte prins cu joaca de-a războiul cu căluţii lui de lemn, cu vânătoarea producătoare de adrenalină fierbinte şi cu amorurile căldicele.

Biserica veghea însă vigilentă şi teribilă să nu care cumva să fie cuprinsă de erezie vreo oiţă din turma bipedelor vorbitoare, iar fetişcana aceea analfabetă – Ioana D'Arc – pretindea că a intrat în dialog cu Sfânta Fecioară fără… translator angajat de slujitorii religiei cu scaun de la Roma.

Lucrul acesta total nepermis ar fi fost socotit prea îndeajuns ca să i se rezerve cu grăbire „ereticei" Ioana un loc pe rugul… purificator al „dreptei credinţe".

Istoria i-a mai dat însă un răgaz.

Avea o misiune de împlinit! A împlinit-o! Abia apoi – rugul!

Păşind pe dalele reci de piatră de aici, am simţit şi eu fiorul pe care, înmiit, trebuie să-l fi simţit şi cei chemaţi la judecată din varii pricini câtă vreme Biserica inventase cea mai cumplită măsură de „îndreptare" a rătăciţilor versus Inchiziţie – for suprem al Judecăţii de la care iadul ar fi putut împrumuta cu umilinţă diavolească procedee greu de imaginat de o minte normală şi instrumente ultrasofisticate de tortură întru tratarea umbrelor rebele…

Dar cine poate spune ce va fi simţit cu adevărat ţărăncuţa din Domrémy pornită să-l găsească pe regele ei (bastardul al cărui tată nici mama lui cam uşurică nu ştia exact ce nume purta!) şi să-i spună că aşa nu mai merge, că Franţa trebuia eliberată şi că ea era gata să pornească la luptă cu oştenii care şi începuseră s-o însoţească, gata s-o urmeze cu credinţă unde era nevoie de braţul lor de fier!

Atunci, la Poitiers, Biserica şi curtenii pripăşiţi pe lângă rege la castelul din Chinon au decis să-i întindă o cursă-mascaradă vizionarei fanatice în credinţa ei că a fost hărăzită de ceruri să salveze Franţa.

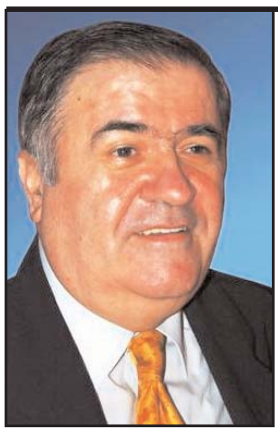
La mascarade şi carnavaluri se pricepeau de minune şi purtătorii de cruce, şi monarhii cu liota lor de curteni măscărici, dar şi... *stupid people* care cam ducea lipsă de circ şi de pâine.

Au pregătit cică întâlnirea (audienţa, am zice noi astăzi!) dintre trimisa cerului şi unsul (neuns încă!) al tronului, având grijă ca pe scaunul regal să instaleze o paiaţă în straie regale, iar el, imaturul rege, să fie amestecat printre participanţii la farsă.

Este de la sine înţeles că pe atunci, nefiind nici ziare (pentru cine, când majoritatea francezilor erau neştiutori de carte!), nici televiziune care să prezinte până la greaţă chipurile închipuiţilor încoronaţi, mutra lui Carol cel cu numărul VII nu-i era cunoscută nici Ioanei d'Arc.

(Va urma.)

La pas prin satul global

Prin Grecia, la taifas cu zeii

Mihai SPORIŞ

N**e-am amintit că zeul Apollo**, un concetăţean de-al nostru de prin Hiperboreea pelasgilor, ar fi plecat din insula luminii, din Marea noastră... Neagră, cu oglindirea adâncului de codru getic, pe vremea când în aceste păduri săgeta vânatul Artemisa, la concurenţă cu arcaşii geţi, sarmaţi, sciţi – şi s-a oprit întemeietor de temple şi oracole prin Elada, după ce se va fi băgat sfetnic în Olimp.

Apoi, nu uităm că un trac celebru, Orfeu, ar fi cântat din liră să dea un nume liricului; mai apoi că Pan, cu naiul lui, reaminteşte de ecouri, de turme şi de neasemuitele noastre triluri şi cântece din caval, care inundau cândva orizonturile pastorale, păscute de turmele cele grele ale antichităţii.

Ne-am mai amintit de transhumanţa fără hotare a păstorilor, de tocmirea oştilor pentru războaiele lumii în căutarea gloriei, uneori a arginţilor, sau libertăţii, după cum valul era de flux sau reflux, pe la Troia, prin trecătorile de munte şi pe furtunoasele mări ale lui Poseidon.

Iată-ne într-o aşteptare a fluxului pe pământul sacru al Greciei, după ce vom fi traversat Dunărea şi Bulgaria, pe numele lor din mituri, Istru şi Tracia.

Pământul Greciei colcăie de zei, de eroi, de legende. Prin sincretism, câmpul sacru al trăirii miturilor a făcut din vechea Eladă un bastion al creştinismului ortodox, nu de ieri de azi, ci de milenii, aşa cum se construiesc toate valorile durabile. Dacă cercetaţi un calendar bisericesc de la noi, veţi constata foarte mulţi sfinţi cu nume şi locuri, amintind de zei, eroi, alteori de oamenii simpli ai Greciei. Poate de aici tentaţia canonizărilor noastre cu personalizarea sacralităţii prin lutul propriu, cum au fost Ştefan Cel Mare, muşatinul, Constantin Brâncoveanu, Neagoe Basarab etc.

Marea, cu 13.000 de km de ţărmuri, pentru conturul Greciei continentale şi insulare, este de un albastru cristal, aşa cum este şi cerul, cu transparenţa lui însorită, în măsură să pună la dispoziţie toate zeităţile devenite sfinţi, adevăraţi consilieri în noul Areopag al lui Dumnezeu. Grecii, aşa cum ni-i relevă Homer, şi mai apoi istoria lor, foarte darnică în izvoare aduse către noi de faimoasele epopei, de mitologia lor asimilată de fiecare, odată cu basmele, nu stau într-un spaţiu al monotoniei. Ei se plictisesc repede şi schimbă pentru un timp ceea ce le-a provocat plictisul. Pentru a trăi în acest mod realitatea, grecii au la îndemână o diversitate de opţiuni. Au avut, dintotdeauna, marea lui Poseidon, măslinul Atenei, fiică născută din capul lui Zeus – semn de înţelepciune, turma lui Hermes – lăsată în grija lui Pan!, altarul, de mai multe ori al lui Apollo, până când Justinian, împăratul Bizanţului, va constata că Dumnezeu este de drept, sincron, stăpânul altarelor. Marginile pământului nu i-au speriat pe neguţătorii care au colonizat Mediterana şi Pontul Euxin. Există azi o Grecie de acasă, patrie de dor, şi o Grecie planetară, în legătură osmotică cu înţeleapta Atena, cu Poseidon, în taina permanentă a lui Apollo delphianul şi a tuturor celorlalţi, de sub comanda lui Zeus olimpianul, care şi-a luat numele de Domn al zeilor, într-o centralizare a... risipirilor. Păstorii lor sunt ca toţi păstorii lumii, în care vreau să cred că păstorii noştri din Corona Montium, cu munţi făcuţi special pentru ei, reprezentau rasa nobilă, într-o artificială partajare a rangurilor, după ce Abel s-a declarat staroste al turmelor transhumante.

S**ă ne gândim doar** la caprele stâncăriilor sărace acoperite cu arbuşti ţepoşi, între care Amaltheea trebuia să-l hrănească chiar pe Zeus, ascuns de nevoie într-o peşteră cretană. La noi, demult, dar şi acum, vaca săracului a cam stat în umbra marilor ciopoare de mioare, *Mioriţa* noastră fiind mărturia sacrificiului asumat după ce chiar Abel a fost dat jertfă curată lui Dumnezeu.

Grecia păstrează fiorul trecutului în nume de netăgăduit, peste tot pe unde te poartă paşii. Încerci, la fiecare tresărire a cugetului, emoţia atingerii unor locuri marcate glorios de eroii unei lumi magice, care ne-au trasat, din copilărie, limitele unui rai interior.

Aievea aceasta, forţată de trezirea simţurilor şi de procesul inferenţial cartezian, ne coboară cu picioarele pe pământ, anteic, şi ne face părtaşi la comprimarea timpului, până la anulare. Da! La faţa locului, oriunde a mai rămas o piatră de mărturie, că este templul lui Apollo de la Delfi, Acropolele Atenei, Micenele atridului Agamemnon, comandantul suprem al războiului troian, la Olimpia, la Termopile, la Salamina, în Teba, în Salonicul lui Alexandru Macedon şi al surorii sale, în preajma Spartei, în Nafplion – primă capitală după dezrobirea turcească!, în marile lăcaşe de la Meteora – ce domină întinsa Tesalie!, în strâmtoarea Tembi – unde Sf. Parascheva de la... Iaşi a lăsat... un deget pentru greci (o fi nevoie de mai mult ca să poţi fi prins de toată mâna?), peste tot, intri, trăitor de-o clipă înaltă, într-o lume proiectată demult, de atâţia iluştri antemergători: Socrate, Platon, Aristotel, Pericle, Sofocle, Eschil, Euripide, Esop, Aristofan, Fidias, Miron, Praxiteles

şi câţi alţi filosofi, poeţi, arhitecţi, oameni politici şi militari străluciţi. Te înalţi în duh în faţa minunilor omeneşti şi te simţi asemenea zeilor, cărora le-au fost dedicate atâtea imnuri şi ode, statui, temple.

A**m revelaţia,** apropo de valuri, în aprecierea destinului omenesc, că valul nostru de turişti ocazionali, extaziat în faţa unor fapte omeneşti, vede în autorii lor valul următor de nemuritori şi proba este încă pipăibilă, într-o regulă a valurilor care trebuie să nutrească curgerea. Am aici, la Delfi, mai apoi, aici, la Micene, mai apoi, aici, pe Acropole, într-un prezent perpetuu, credinţa că la fel trebuie să fi privit grecul sau orice pelerin ce a trecut acum peste două milenii pe la Pithia sau pe la orice oracol (modern: centru de prognoză sau poate studii despre viitor sau proiectare etc.). Apollo, Hermes, Pan... trebuie să fi fost nişte oameni de treabă, cu alte sute, poate mii de ani înainte. Mai apoi se ştie că ei, nemuritori fiind, au o origine zeiască mai veche.

Prizonier al acestui vis, construit demult, de pe vremea când Gheorghe Murnu, aromânul nostru din Veria (traducătorul în limba română al *Iliadei* şi *Odiseei*), mi-a dat dimensiunea unei armonii edenice, în care mi-am trăit intens copilăria, pot acum să mă eliberez, asemenea lui Icar, să capăt aripi de piatră sau de marmură, aşa cum au văzut bătrânii sculptori, permanenta victorie a zborului. Sigur, este iluzie! Zborul este, totuşi, o efemeridă cu aripi de ceară. Apropierea prea arogantă şi nesmerită de soare poate damna, înlănţui, cum se întâmplă cu noi oamenii în fiecare zi şi în fiecare loc. Dar posibilitatea acestei victorii, trăire în autentic, într-o clipă densă, lămuritoare, există. Ne-a confirmat-o chiar un material de promovare a turismului în Grecia. „Trăiţi-vă miturile voastre în Grecia!" Trebuie spus aici că am fost în misiune în Grecia, cu mai mulţi români, să ne instruiască Apollo, la templul lui din Delfi, pentru a învăţa să ne trăim viitoarea Europă foarte româneşte, cum fac grecii cu Europa lor, pe care vor să o trăiască greceşte (şi am văzut cum reuşesc), mai apoi, chiar balcanic (deloc în sensul peiorativ, acreditat pe la noi, într-o absurdă prejudecată!), împreună cu România şi Bulgaria, ţări majoritar creştin-ortodoxe, într-un context european catolic şi protestant.

Pe tot drumul nostru, dus şi întors, între şi în România-Grecia, am avut însoţitor de suflet şi nu puţine ori de pace, într-o distinsă artă a comunicării, pe Sofia. Credeţi orice! Dar vă spun că este o grecoaică, în carne şi oase, căsătorită cu un oltean şi care, lucru rar, iubeşte pătimaş atât patria sa natală, cât şi pe cea de adopţie. Cred în rânduiala oracolelor, cum cred că fetiţa de doar nouă ani, adusă de soartă în exil în România, nu a primit întâmplător de la iscusitele ursitori acest nume predestinat. Ea ne-a uşurat foarte mult dialogul cu zeii greci, mai puţin cu Apollo hiperboreeanul, cu cei care nu reuşiseră, cu toţii, să vorbească... româneşte.

A**m constatat,** semn de respect, că foarte mulţi încep să vorbească graţie ambasadorilor noştri, aduşi de nevoie în Grecia. La Delfi, l-am întâlnit pe Ghiţă, băcăuanul aşezat locului, consilier la primăria oracolului. Oare, nu-i aşa?, în acest ONU vechi al lumii, cu oraşe, state şi cetăţi puternice, ce deprinsese spiritul elenistic, se puteau menţine pacea şi armonia? Oare democraţia, olimpismul, limbajul artelor nu ne vorbesc şi acum greaca veche? Nu cumva predicţiile erau, de fapt, norme de comportament construite de cel mai performant serviciu de informaţii al antichităţii? Încerc să mă conving că CIA, KGB-ul, MOSAD-ul sunt mici copii. La Mikenos, în Argosul atrid, în vechea cetate a lui Agamemnon şi a lui Oreste, fiul ce va mântui blestemul, am întâlnit, tot pentru un fel de mântuire, o comunitate românească de circa 150 de oameni, cam zece la sută din numărul total al locuitorilor acestui loc, cu un aflux de milioane de turişti pe an, veniţi „să-şi trăiască legendele".

De pe Acropole, în buricul de calcar al Atenei, în centrul lumii, când la zeii Eladei se închinau toţi, un grec neaoş, vorbind perfect româneşte, şcolit în arheologie la Bucureşti, ne arăta în panorama Atenei moderne, cocoţată la lumină pe Atena, locul străzii Bucureşti (una foarte scumpă!), a străzii Iaşi, ca mulţumire pentru acest târg al Moldovei ce va fi dat startul eteriştilor lui Ipsilanti, pentru visul secular al Greciei de a-şi redobândi măreţia uitată în ruină sau pusă mărturie materială prin hulpavele muzee ale lumii, a străzii Drăgăşani, în memoria băii de sânge ce se va fi scurs în aceeaşi epopee a Eteriei *batalionul sacru,* ca şi vinul locului la praznice şi parastase.

Ne mai spunea Nikos, şi el predestinat să ne vorbească despre izbânzile omului în general şi despre izbânzile naţiilor la soroace prielnice; despre dragostea lui pentru frumoasa Românie şi speranţa că împreună cu Grecia prietenă vom conta mai mult într-o lume globală, care-şi vede de sine şi în care mai contezi prin tine însuţi doar dacă poţi să ţii steagul sus. Aici, pe Acropolele Atenei, drapelul Greciei, un amestec de cer şi mare, stă însemn sacru de demnitate. Parthenonul, Propileele, Erechtionul în plină reconstrucţie pentru binele umanităţii, dau semn peste timp că este nevoie de înţelepciunea Atenei.

Coboram, împlinit, stânca dominantă, un fel de centru al Greciei nemuritoare, cu o nouă lămurire despre vechi şi nou, despre prezent şi viitor, despre nevoia primenirii cu sacru. O lume pestriţă într-un zumzet al tuturor limbilor pământului se întrepătrunde în dublu sens. Nedefinitul devine, la un moment dat, concret! Pe treptele din faţa mea, un freamăt românesc, uimit şi emoţionat, dar sobru şi distins, lua în posesie ţurţudanul de piatră, cu urme vizibile ale gloriei unor vremi, aflat într-o restaurare generală.

P**ărintele Barbu,** de la Episcopia Râmnicului, în fruntea grupului românesc constituit în jurul Ligii Femeilor Creştine Ortodoxe, primenea cu suflet românesc, cercetător, o piatră de la temeiul începutului democraţiei, aşa cum încercăm azi acest lucru ca pe o profesiune de credinţă.

Români, româneşte, românesc am mai întâlnit, dar acest fapt unic, probabilistic greu de stabilit, cu oamenii cei mai mulţi din oraşul tău, de acasă, cu care te întâlneşti zilnic, nu mi s-a întâmplat. Cred într-o rânduială care ne toarce firul şi-l urzeşte pe traiectorii pe care iţele le ţes, modalitate concretă de a fi şi a exprima, atât material, cât şi spiritual.

→

Ars longa...

(Urmare de la pag. 32)

Umbra va apărea întotdeauna într-un spaţiu lipsit de lumină şi numai atunci când traiectoria luminii este blocată de un obiect interpus. Intensitatea şi poziţia sursei de lumină determină intensitatea şi tipul de umbră care se formează. Privind o umbră, putem să recunoaştem obiectul sau personajul care o generează, chiar dacă imaginea este uneori deformată. Am putea afirma, deci, că umbra este una din formele primordiale ale desenului, pe care natura ni le-a dat în dar.

Pe lângă umbră, alt fenomen al naturii care ne ajută să înţelegem cum s-a format ideea de *mimesis,* în calitatea sa de principiu estetic dezvoltat în antichitate, dar preluat ulterior şi de alţi mari artişti, în conformitate cu care arta reprezintă imitarea realităţii, este acela al reflexiei, al oglindirii. Atunci când ne uităm în oglindă, avem convingerea că suprafaţa oglinzii redă cu precizie propria noastră imagine. Oglindirea este, de fapt, proiectarea unui obiect pe o suprafaţă lucioasă. Însă, aşa cum fizica ne învaţă, imaginea pe care o vedem este, prin excelenţă, virtuală, adică există, se produce numai în plan mental. Ca atare, oglindirea reprezintă un fenomen a cărui naştere se datorează percepţiei noastre senzoriale, ca reflectare nemijlocită, în conştiinţă, a realităţii obiective. Sub aspect fizic, este vorba de un fenomen de reîntoarcere parţială a luminii în locul din care a provenit, atunci când întâlneşte suprafaţa de separare a două medii.

În sfârşit, alt fenomen al naturii care ne poate ajuta în a înţelege *mimesis*-ul ca lume a ideilor, în sensul de univers care există doar în mintea noastră, este amprenta. De exemplu, dacă vedem în zăpadă urma labelor unui câine, deşi nu vedem câinele, mintea noastră vizualizează imaginea generică a unui asemenea animal. În imaginaţia noastră apare astfel figura unui animal pe care, de fapt, nu îl vedem în realitate, dar al cărui trup îl actualizăm în baza cunoştinţelor noastre despre mediul înconjurător. Dintotdeauna urma a fost un semn vizual concret, un desen involuntar, lăsat de cineva sau de ceva pe locul unde a trecut, unde a stat. Iar omul primitiv, vânător prin excelenţă, a înţeles asta din vremuri imemoriale, pentru că a fost obligat să devină un cititor priceput al amprentelor animalelor, pentru a supravieţui.

În aceste condiţii, omul, în dorinţa sa de a imita natura, stăpânit şi de dorinţa de a îşi explica fenomene ale realităţii cum sunt cele despre care am vorbit înainte, umbra, imaginea oglindită şi amprenta, a ajuns să conceapă un principiu estetic, dezvoltat în antichitate, potrivit căruia arta presupune imitarea realităţii, adică conceptul de *mimesis.* Dintre multiplele accepţii ale termenului, reţinem ideea lui Platon care considera *mimesis*-ul drept o „imitaţie a imitaţiei”, fapt care declanşează întrebarea legitimă: este vorba de o imitaţie a adevărului sau a unei iluzii?

Pornind de la aceste consideraţii, este de constatat faptul că artiştii au încercat să copieze natura. Şi pentru că doreau să o imite, pentru a ajunge la perfecţiune, grecii au început să măsoare totul, cu predilecţie corpul uman. Pentru prima oară în istoria omenirii, în artele figurative a început să fie studiate proporţiile trupului omenesc. Pornind de aici, ei au constatat că toate câte există în natură se supun unui unic principiu, acela al „secţiunii de aur”. Aşa cum se ştie, *secţiunea de aur,* numită uneori şi *raportul de aur, proporţia de aur, numărul de aur*) (*sectio aurea* în limba latină), notată cu litera greacă Φ (phi majuscul) sau şi cu φ (phi minuscul), este primul număr iraţional descoperit şi definit în istorie. El este aproximativ egal cu 1,618033 şi poate fi întâlnit în cele mai surprinzătoare împrejurări, astfel încât s-a ajuns la elaborarea unei formule matematice a acestor proporţii. Sculptura greacă evaluează, pentru prima oară în istoria lumii, alcătuirea corpului dintr-o perspectivă matematică. Apoi, după mai bine de 1500 de ani, Leonardo da Vinci desenează *Omul Vitruvian* şi conceptul de *mimesis* ajunge la prima sa expresie fără cusur, fiind definit cu claritate.

Reţinem că, în Umanism şi în Renaştere, imitaţia devenise, în artă, un procedeu unanim acceptat. Pe de o parte, apăruse teza conform căreia nu trebuie imitată natura, ci mai ales lucrările anticilor care devin obiectul artei adevărate. Pe de altă parte, se activează un sens străvechi al conceptului de *mimesis,* legat de ideea de „copie fidelă a realităţii”, care încurajează studiile referitoare la regulile de construire corectă a perspectivei. Am sintetizat, aici, opinia unui specialist recunoscut. Mă refer la părerea profesoarei Maddalena Mazzocut-Mis, care, cercetând imaginea din punct de vedere istoric şi din perspectiva unor experienţe filosofice, ajunge la concluzia că, în artele figurative, *mimesis*-ul înseamnă imitaţie, dar şi construire a realităţii. (https://www.fondazionesancarlo.it/conferenza/mimesis/)

În sfârşit, după acest excurs poate cam lung, dar necesar, vom putea să revenim la vremuri mai apropiate de contemporaneitate, adică la Brâncuşi, sculptorul care a crescut şi s-a format studiind performanţele istorice ale *mimesis*-ul, pentru a putea ajunge la o formulă estetică proprie. Pentru demersul nostru, este de reţinut faptul că noţiunea de *mimesis* s-a născut în Grecia antică şi că ea şi-a găsit expresia artistică maximă în Renaştere, prin Michelangelo şi Leonardo da Vinci. Brâncuşi a desenat şi a modelat înţelegându-l pe Platon şi folosind modelele sculpturii Greciei Antice şi ale Renaşterii. Şi-a însuşit două mii de ani de istorie a artelor, devenind un expert în reprezentarea anatomic proporţională a corpului omenesc, dovedindu-se un maestru al redării formelor, adică al reprezentării plastice a aspectului exterior al realităţii. A reţinut ca relevant faptul că omul are un trup, că sub piele se găsesc muşchii, iar sub muşchi, oasele. Dovadă stă *Ecorşeul* modelat în tinereţe, în colaborare cu doctorul Dimitrie Gerota, lucrare cu care sculptorul dă proba unei eminente cunoaşteri a anatomiei umane. *Bustul generalului Davila* sau *Vitelius* sunt lucrări care vorbesc de la sine despre aceste calităţi. Dar, aşa cum constată şi istoricul de artă Pavel Şuşară, în *Brâncuşi, un sculptor de la Răsărit,* din 2020, tocmai pentru că a studiat cu adevărat alcătuirea corpului uman, format din carne şi oase, Brâncuşi ajunge să-şi pună o întrebare cu adevărat faustică: Omul trebuie portretizat, în artă, doar din perspectiva aspectului său exterior, sau se cuvine redat punându-i în evidenţă mai ales spiritul, sufletul său? Cu alte cuvinte, sculptorul, devenit filosof, se întreabă: *omul este doar trup?* Aspectul său exterior este singura realitate care îl caracterizează? Să existe, oare, modalităţi de a reprezenta umanitatea individuală şi altfel decât apelând la ceea ce este vizibil? Putem privi omul dinspre interior spre exterior? Doar forma interesează? Cum pot fi descrise conţinutul, esenţa, substanţa? Există, oare, în om, şi o FORMĂ invizibilă, pe care nu am văzut-o până acum, dar pe care artistul are menirea de a o reprezenta, pentru a surprinde unicitatea naturii umane?

O operă de artă trebuie să pună în lumină în primul rând spiritul, spune Brâncuşi, misterul său inefabil, iar nu aspectul exterior al fiinţei. De aceea, pentru comemorarea unui personaj cum a fost Spiru Haret, spre totala nedumerire a celor care îşi doreau un Spiru Haret în carne şi oase, pe un soclu, Brâncuşi propune o fântână. Asta pentru că Brâncuşi vedea în Spiru Haret întruchiparea sufletul neamului românesc, nu aspectul exterior al unei anume fiinţe. Spiru Haret, pentru sculptor, era o fântână din a cărei apă a crescut şcoala, instrucţia românească. Brâncuşi viza esenţa, nu aparenţa, ajungând astfel să nege tradiţia de tip *mimesis.* Omul-subiect nu se mai defineşte prin condiţia sa obiectuală, ci prin cea spirituală. Iar arta, care obosise în epopeea redării aspectelor exterioare ale unor obiecte, aşa cum rezultă din chiar declaraţiile sculptorului, se cuvine reînnoită: „Tradiţia a fost întreruptă în timpul Renaşterii. Eu am cel mai mare respect pentru Giotto, după el au venit tirani, precum Michelangelo, care a pictat fără sentiment religios şi chiar fără respect pentru viaţă. Am văzut Capela Sixtină. E ca o măcelărie. Ceea ce trebuie este fluiditatea, forţa şi adoraţia liniei.” (https://historia.ro/sectiune/portret/viata-infinitului-constantin-brancusi-dupa-ce-ai-574604.html, accesat 06/12/2022).

Până la urmă, Brâncuşi este un evaluator de arhetipuri, un căutător de vechi structuri semnificative, care pot fi înţelese doar din perspectiva misterului ancestral al condiţiei umane. Doar pe această cale putem accepta ceea ce s-a spus, de pildă, despre *Monalisa* a lui Leonardo, că ar avea un zâmbet misterios... Asta deşi, dincolo de toate, subzistă întrebarea: oare misterul imaginii pictate să stea doar în zâmbetul femeii şi în priviri? Moment în care trebuie să apelăm la ceea ce spune Brâncuşi: „Statuia mea, înţelegeţi domnule, este femeia, sinteza însăşi a femeii. Cinci ani am lucrat, şi am simplificat, am făcut materia să spună ceea ce nu se poate rosti. Şi ce este în fond femeia? Un zâmbet între dantele şi fard pe obraji? Nu asta este femeia!“ (https://adevarul.ro/stiri-locale/alexandria/printesa-x-controversata-opera-in-forma-de-1768677.htm) Dacă examinăm *Domnişoara Pogany,* rămânem uimiţi de misterul pe care sculptura îl exprimă. Zâmbetul lipseşte, gura este abia schiţată, parcă anume pentru a pune accent pe o privire enormă, sfioasă, care evită ochii spectatorului. În schimb, *Monalisa* lui Leonardo pozează şi ne priveşte aproape provocator, existând numai pentru că a fost văzută de Leonardo în carne şi oase. *Pogany* ne evită privirea, cu inocenţa şi pudoarea ingenuă a primei tinereţi. Ea este fecioara care ştie că va deveni femeie. Pogany este reprezentarea feminităţii care-şi interoghează condiţia. Aşa cum afirma Matei Stircea Crăciun: „La *Domnişoara Pogany* II (1919) şi *Domnişoara Pogany* III (1931), sprâncenele înalte înscriu două enorme arce de cerc ce descind alert spre vârful nasului ascuţit, aidoma unui cioc de pasăre. În variantele ultime, artistul înlocuieşte ochii clepsidrici ai *Domnişoarei Pogany* I cu desenul pur al unor pleoape închise, uimitor de curbate în sus, convexe ca la păsări – care, şi atunci când dorm, par să dialogheze cu înaltul. Licenţa anatomică afirmă continuitatea ideatică între motivul *Domnişoarei Pogany* şi motivul *Păsărilor în văzduh.* Braţele contopite unul cu altul, un fus zvelt.“ (https://www.contributors.ro/brancusi-domnisoara-pogany-1912-rodin-je-suis-belle-1882/, accesat în 06/12/2022)

→

Îmi amintesc de un pelerin, prin Râmnicul nostru de sub cerul Olteniei, Ovidiu Vuia, şi el colindător prin „Grădinile lui Apollo”, când face trimitere la roua proaspătă a mitului şi nu pot să nu îi dau dreptate. În Grecia te reîntâlneşti cu toţi zeii şi stai la taifas cu ei, afli multe dintre intrigile lumii lor cu sens pentru o lume care, obosită de Dumnezeu, este în căutare de diversitate. În sacralitate diversitatea înseamnă pluralitate – păcat greu în ordinea canonică – a personificării, pentru intima cuprindere a principiilor. Ieşirea din generalitatea prea largă, pentru putinţa cuprinderii, devine uneori imperativă. Cum să rezolvi această provocare, de a fi simultan în generalitatea cuprinzătoare, ca de exemplu o Europă Unită, şi, în acelaşi timp, în elementul tău ca stare de bine, intimitate a iatacului, a altarului tău interior, cu graniţe clare, cu zăvoare de neclintit? Cred în simultaneitatea planurilor. Putem fi, şi uneori suntem, parte din lumea largă, legaţi cu nenumărate fire şi respirăm universul cu toată istoria lui, din care Grecia face parte şi, sperăm, din ce în ce mai mult, şi România. Suntem noi înşine în momentele de introspecţie, când ne dorim numai pentru noi, nu egoist, ci dintr-o evadare firească în căutarea de noi înşine, să ne putem potrivi ceasornicul cu toate fusele orare, în cunoştinţă de cauză.

Am privit spre cer de pe nenumăratele stânci, cu portavocea mănăstirilor cocoţate mai aproape de timpanul lui Dumnezeu. La Kalambaka, Meteorele par stele căzute, înfipte în pământul platoului tesalian. Ele povestesc de stăpânirea despoţilor sârbi, despre inundaţia otomană, dar, mai ales, despre un Dumnezeu constrâns la dialog cu cutezanţa unui om, fără oprelişti în adoraţia lui agresivă. În altă parte, acolo unde respiraţia bătrânei Tracii este prezentă şi acum, mai ales în această capitală de imperiu care a fost Salonicul, vedem, fapt incontestabil, arcul cel mare al lui Galeriu, ajuns împărat al Răsăritului, ca o resurecţie a unui dac născut la Romula, să dea semn lumii că Dacia, Dacii n-au pierit! şi că pe ei, oricând, oriunde, ca elemente arhetipale, se poate construi lumea. O va confirma şi Roma, cu celebrul arc al lui Constantin cel Mare, ridicat pentru eternitatea pomenirii în cetatea eternă, în 315 d.Hr.

Cred că puntea necesară între România şi Grecia, în interiorul comun european, poate fi simţirea tracică, aromână, credinţa ortodoxă şi imensa plăcere de a fi împreună, cum suntem ades sub măslinii lor sau pe plajele cu nisip pentru toate clepsidrele noastre.

Suntem împreună în mitologie, în epistolele biblice, în istoria veche, mai nou şi în curentul de azi, care ne cuprind şi cu îmbrăţişarea lor fraternă.

Ars longa...

Brâncuşi trebuie înţeles ca un filosof al expresivităţii plastice. El este un fel de creator pe care nu îl mulţumeşte rolul de portretist, în calitate de făuritor de imagini mimetice. Pentru sculptor, corpul este ceea ce am putea numi carcasa spiritului şi doar spiritul, care e nemuritor, se cuvine a fi reprezentat. De unde şi dorinţa lui Constantin Brâncuşi de a reprezenta manifestările spirituale drept elemente definitorii ale existenţei, deoarece valoarea nu rezidă din imaginea fotografică a fiinţei umane concrete. În aceeaşi ordine de idei, pasărea nu este pasăre pentru că are pene, aripi, cioc şi gheare, ci este pasăre datorită capacităţii sale miraculoase de a zbura, de a se înălţa deasupra tuturor lucrurilor care există. Pasărea este pasăre pentru că zboară, iar la Brâncuşi zborul devine obiectul reprezentării...

Îmi voi asuma acum riscul de a face, la nivel fenomenologic, o paralelă între artă şi chimie, folosind termenii acestei discipline exacte. Cu toţii ştim că în chimie există un proces pe care specialiştii l-au numit *sublimare.* Analiza definiţiilor puse la dispoziţie de dicţionarele explicative poate constitui întotdeauna un bun punct de plecare în precizarea sensurilor acestui cuvânt. Iată definiţia dată de lexicografi:

SUBLIMÁ, vb. I. 1. Intranz. (Despre corpuri chimice) A trece (prin încălzire) din starea solidă direct în stare gazoasă, fără a mai trece prin starea lichidă. ♦ A trece dintr-o stare cristalină în stare de vapori şi apoi din nou în stare de cristale, prin condensarea vaporilor. 2. Refl., tranz. şi intranz. A (se) transpune pe un plan superior, în sentimente superioare. ♦ Fig. A (se) purifica, a (se) rafina. – Din fr. sublimer.

SUBLIMARE s.f. Acţiunea de a sublima şi rezultatul ei. ♦ Deplasare a energiei izvorâte din porniri instinctuale şi egoiste spre atingerea unor scopuri altruiste şi spirituale. [< sublima].

Aşa cum putem observa, prima definiţie se referă la fenomene fizico-chimice, doar sensul figurat putând fi utilizat în raport cu arta. Pe de altă parte, doar cea de a doua definiţie este aplicabilă şi domeniului artistic, domeniului filosofic ori psihologic, deoarece se poate referi la conştiinţa şi condiţia omului, care oscilează între instinctul egoist şi idealul altruist, ca valoare de tip spiritual. Brâncuşi, artistul care a intuit că a înfăţişa ceea ce nu se vede reprezintă ceva mult mai important decât a reproduce o realitate epidermic adevărată, a ajuns la încheierea că pasării îi sunt proprii nu penele, ciocul şi ghearele, ci aripile, zborul, după cum omului îi e caracteristic nu trupul, ci capacitatea de a activa, în fiinţa sa concretă, valenţele misterioase ale unei conştiinţe bazate pe o expresie spirituală, întemeiată pe faptul de „a fi” şi de „a simţi” (iubire, suferinţă, tăcere, speranţă a înălţării la cer). Esenţa vieţii stă în miracolul putinţei de a trăi pe un plan adiacent celui obiectual, la care se ajunge prin naştere, din oul înţeles ca principiu ontologic, care nu trebuie doar văzut, ci şi pipăit, contemplat, pentru a înţelege perfecţiunea sa minunată.

Brâncuşi sublimează realitatea, purificând-o de tot ceea ce este neesenţial, aşa cum un chimist care, atunci când doreşte să purifice o substanţă, apelează la fenomenul fizic al sublimării. Prin sublimare, scoriile se desprind de substanţa pură. Focul, în fizică şi chimie, reprezintă sursa activă a procesului de sublimare. Metaforic vorbind, asta a făcut Constantin Brâncuşi: A sublimat! A curăţat, a dat jos aparenţele pentru a face să se vadă misterul substanţial. Din acest motiv s-a şi revoltat în faţa Capelei Sixtine, pentru că a văzut cum artiştii, la 500 de ani după moartea lui Michelangelo, încă doreau să-şi egaleze maestrul în chip mimetic! Brâncuşi nu avea cum să nu îl preţuiască pe Michelangelo, la fel cum l-a preţuit şi pe Rodin. Dar el ştia deja că nu va proceda asemenea lor, pentru că înţelesese ceea ce şi Michelangelo ştiuse, dar în interiorul unei alte circumstanţializări, anume că valoarea adevărată a fiinţei umane constă în ceea ce simţim şi gândim, şi că, pentru a o exprima, avea nevoie acum de alte mijloace. De unde şi sensul afirmaţiei sale, aceea după care, la umbra marilor copaci, creşte doar iarbă măruntă.

Putem pomeni, în încheiere, şi curentele artistice la care a fost raportat Brâncuşi. S-a vorbit despre impresionism, cubism, suprarealism, dadaism etc., lista putând continua. Dar ar fi bine să ne aducem aminte şi de ceea ce spuneau dadaiştii: *Arta de a fi un dada este să nu fii un dada.* Asta pentru că Brâncuşi nu a făcut parte şi nici nu s-a revendicat vreodată ca făcând parte dintr-un curent artistic anume, chiar dacă a frecventat avangarda. Dacă ar fi să îmi imaginez un curent artistic care să îl aibă ca unic reprezentant pe Brâncuşi, deoarece unicitatea operei sale face acest lucru posibil, aş numi această orientare *sublimalism.* Asta nu din dorinţa de a încadra artistul într-un curent de epocă, lucru care, am stabilit deja, nu poate fi făcut, cât din aceea de explica celor tineri unicitatea geniului său artistic. Asta ca răspuns la întrebarea referitoare la cine a fost Brâncuşi şi cum trebuie să-i înţelegem opera. Pentru mine Brâncuşi este SUBLIM în sculptura pe care a făcut-o, sculptură care invită la meditaţie, la fel cum este SUBLIM în felul în care îşi explica opera: „Sunt imbecili cei care spun despre lucrările mele că ar fi abstracte; ceea ce ei numesc abstract este cel mai pur realism, deoarece realitatea nu este reprezentată de forma exterioară, ci de ideea din spatele ei, de esenţa lucrurilor.” (https://ro.pinterest.com/pin/206039751672250553/, accesat în 06/12/2022)

Sublim, sublimare, sublimalism sunt cuvinte care ne pot pune în situaţia de a înţelege opera sculptorului român dintr-o perspectivă nouă, integratoare, îngăduind să fie mai uşor înţeleasă de publicul larg. A fost nevoie să pornim de la ceea ce grecii au numit *mimesis,* pentru a trece apoi prin teoria iluziei iluziilor din exegeza filosofiei lui Platon pentru ca, în mod necesar, să ajungem la iluştrii reprezentanţi ai Renaşterii italiene, pentru a înţelege şi a explica fenomenul unic al *sublimării* care apare în opera lui Brâncuşi. Similară unui fenomen din realitatea fizică, necesară pentru a înţelege miracolul care s-a produs într-un atelier românesc de pe o stradă pariziană, sublimarea este un concept care ne introduce direct în genialitatea unui univers expresiv care defineşte întreaga umanitate.

O frază succintă, pe post de concluzii. Discursul operei lui Brâncuşi vizează parentetic eticul şi deschide spiritului calea spre *sublim* pentru că ea se ridică şi continuă să se afle, într-o ierarhie a valorilor estetice şi intelectuale, la cel mai înalt grad de desăvârşire, de frumuseţe. În opinia mea, ca sculptor şi autor al acestor rânduri, sculptura brâncuşiană constituie forma cea mai înaltă a perfecţiunii.

Semn(al) de carte

Mihai Eminescu, *Vreme trece, vreme vine/Passe le temps, vient le temps,* Traduceri de Paula Romanescu, Editura Cartea Românească Educaţional, Iaşi, 2023, Colecţia Poezii

În curs de apariţie, în aceeaşi colecţie, în traducerea Paulei Romanescu: Tudor Arghezi, *Niciodată toamna/Jamais l'automne,* George Bacovia, *Amurg violet/Crépuscule violet,* Ion Minulescu, *Romanţe de iubire dulce-amară/Romances de douces-amères amours,* Lucian Blaga, *De n-ar fi moarte/Si la mort n'existait pas.*

Marin Iancu, *Lumea personajelor lui Marin Preda,* Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2023

Critic şi istoric literar, eseist apreciat, cu intensă activitate publicistică, Marin Iancu publică într-o formă mult revăzută volumul *Lumea personajelor lui Marin Preda,* un gest de recunoştinţă cinstind memoria marelui prozator. Prin cele peste 1.200 de trimiteri, note bibliografice, aprecieri din critica literară, citate din opera marelui siliştean, prezentul „dicţionar de personaje” este o creaţie de patrimoniu unică şi greu egalabilă în lumea noastră literară. Înscrise în sistemul larg de caracterizare a personajelor, fişele de descriere sunt concepute sub forma unor texte de factură explicativ-eseistică. Diferite ca întindere, acestea sunt consacrate celor mai diverse tipuri de personaje, de la cele cu o prezenţă privilegiată la nivelul textului literar respectiv, la cele mai restrânse, unele doar de câteva rânduri, destinate apariţiilor fugare sau de fundal. În afara unor repere orientative reprezentate printr-un Index de personaje şi o Schiţă orientativă de încadrare tipologică, autorul îşi îmbogăţeşte volumul prin ample trimiteri şi comentarii bibliografice, puncte de vedere perfect încadrate în textura prezentării personajului, aparţinând unor personalităţi binecunoscute din arealul nostru critic şi eseistic. (Florin Şindrilaru, pe coperta a patra)

Grid Modorcea, *Dicţionar utopic de artă neconvenţională,* Editura Scriitorilor, Bucureşti, 2023

Este pentru prima oară când în cultura română apare un dicţionar utopic dedicat artei neconvenţionale a viitorului. Este a 123-a carte a lui Grid Modorcea şi a 25-a sa carte dedicată artei din Cetatea viitorului, pe care a numit-o *Civitas Innocentiae*. Este o lucrare cu totul specială, care completează volumul *Homo Novus, romanul viitorului,* care prezintă pe larg cum arată această Cetate a Inocenţei. În contextul când pacea va triumfa şi omenirea nu va mai depinde de niciun fel de zei, de politică, religie şi bani, când traiul oamenilor va fi asigurat, Viitorul va fi o operă de artă.

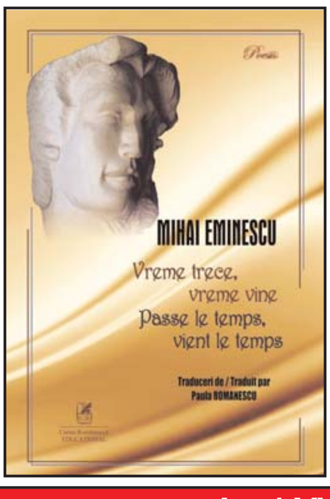
Puiu Răducan, *Peregrin prin Durrës,* Editura Mircea cel Bătrân, Olăneşti, 2023

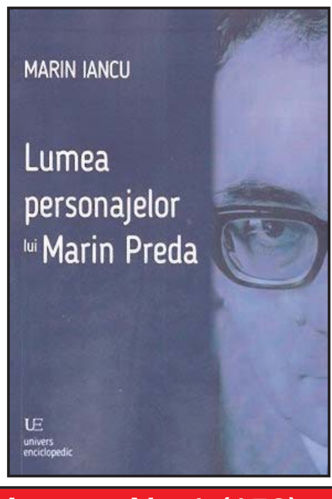
În ultimii ani totuşi, Albania a investit masiv în turism. (…)

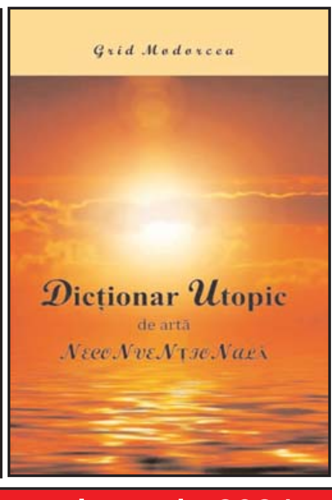
Cea mai populară destinaţie a Albaniei este Durrës, al doilea oraş ca mărime din Albania, după capitala Tirana şi cel mai important port al ţării, singurul care face legătura cu Italia. Ba, chiar a deţinut titlul de capitală a ţării, pentru scurt timp, în 1913. (De la pagina 33 a cărţii)

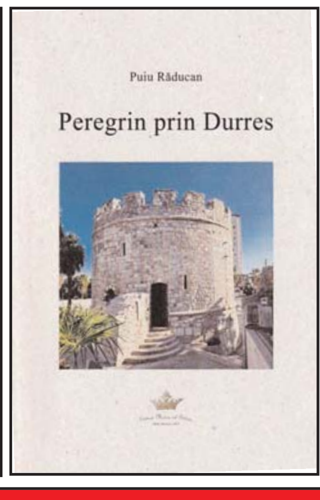
Constantin Arcu, *Tramvaiul 13,* Editura Limes, Floreşti, Cluj, 2023

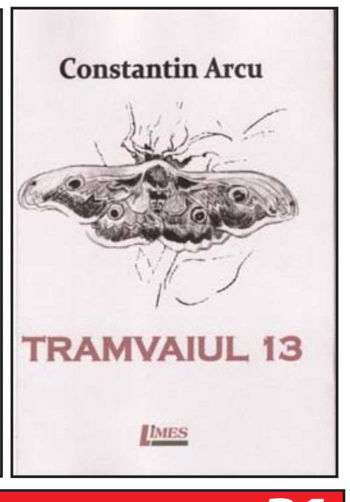
Iată-l pe Constantin Arcu, poate cel mai mare călător din istoria literaturii române, revenind la vechea lui dragoste, romanul! Structurat pe capitole dense, extrem de bine închegate, care au o asemenea autonomie încât ar putea fi citite şi ca nuvele independente, romanul pare a promite a fi o distopie într-atât de înfricoşătoare sunt semnele unei misterioase pandemii care pune stăpânire pe umanitate, o umanitate vulnerabilă îndeosebi în zona senectuţii, pentru care se caută soluţii dintre cele mai aiuritoare. Pe măsură ce lectura înaintează, senzaţia e mai degrabă de satiră cu tuşe de vizionarism. (…) Un roman de zile mari, a cărui lectură are, cu adevărat, virtuţi vindecătoare. (Mircea Petean, pe coperta a patra)

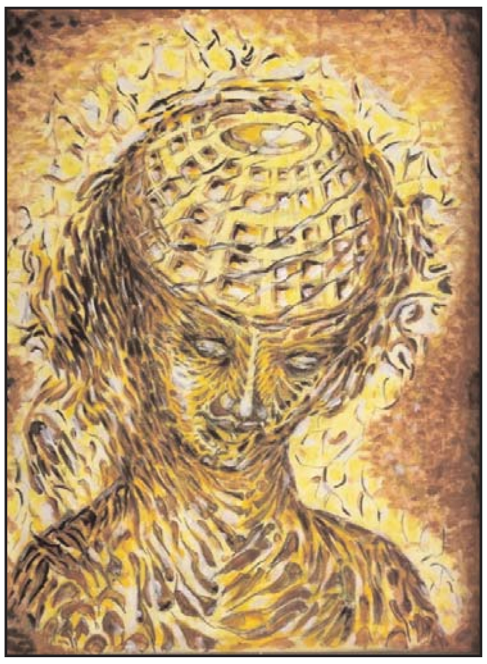

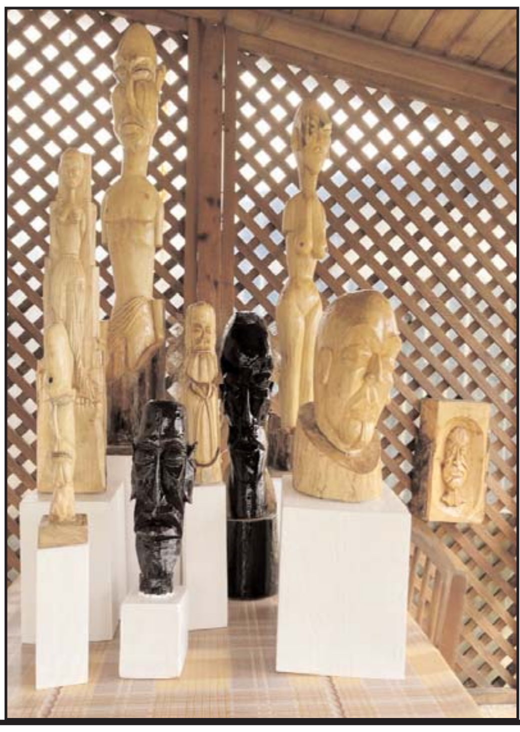

Constantin Ciobanu

S-a născut pe 4 iunie 1953, la Corbeni, Argeş. Cursuri primare şi liceale la Curtea de Argeş, doi ani de studii de arhitectură şi sistematizare la STACO Bucureşti, „cu profesori foarte buni de la Institutul de Arhitectură Ion Mincu” din capitală, care l-au „ajutat mult în perfecţionarea desenului, perspectivei, teoriei umbrelor şi culorilor şi altele”.

A urmat apoi Facultatea de Autovehicule Rutiere, devenind inginer mecanic auto. A lucrat mai mulţi ani la Întreprinderea de Transport Argeş.

Din 2002 a activat, timp de 11 ani, la o firmă de pictură şi decoraţiuni, „Paintwright Painting Decorating”, din Marea Britanie, la Londra, perioadă în care a obţinut cardul de pictor şi decorator, valabil în toată Europa.

Pictează şi sculptează de multă vreme, dar nu a avut nicio expoziţie până în noiembrie 2023, când a vernisat, în prima zi a lunii, o expoziţie de pictură şi sculptură la Muzeul Municipal Curtea de Argeş.

Bun desenator şi bun colorist, parcă cu o personalitate şi mai conturată în sculptură, reţinut (până acum) în a-şi scoate realizările în public, recenta expoziţie a lui Constantin (Lulu) Ciobanu demonstrează încă odată că, în artele plastice, graniţa dintre amatorism şi profesionism este foarte subţire-fluidă, totul depinde de talent, inspiraţie, efort, selectivitate (dar, desigur, de mare ajutor este şi antrenamentul într-un cadru organizat, de specialitate).

Sunt convins că despre Constantin Ciobanu, artistul plastic, vom mai auzi. (Gh. P.)

(Număr ilustrat cu imagini ale unor lucrări de Constantin Ciobanu.)

Constantin Brâncuşi: sublim, sublimare, sublimalism

George Dan ISTRATE

Motto: *Eu nu creez păsări, ci zboruri.* (Brâncuşi)

A vorbi despre Constantin Brâncuşi nu este uşor, deoarece opera sa presupune o lectură participativă, privitorul fiind invitat la meditaţie... *Masa tăcerii* constituie dovada... Ce avem în faţă? O masă rotundă, la care, dacă vrem să stăm, trebuie să ne aşezăm pe unul dintre cele douăsprezece scaune rotunde, situate la o distanţă egală în raport cu obiectul central, dar pe care nu vom putea să ne aşezăm pentru a mânca, în mod concret, deoarece ne vom da seama imediat că acolo nu am venit să ne hrănim trupul, ci sufletul. Vor fi unii care se vor întreba la ce foloseşte o masă la care se poate sta, dar fără a simţi tentaţia de a o folosi în mod concret, între altele şi rezemându-ţi coatele de marginea planului orizontal. De asemenea, pentru că scaunele sunt fixe, stabile, ocupând un loc dinainte hotărât, nimeni nu se poate apropia după voia lui de masă, cu acel gest reflex, atât de bine cunoscut. Ca orice turist, ne-am putea face acolo şi un *selfie,* ca apoi să plecăm mai departe. Dar eu vă propun, înainte de a trăi emoţia momentului întâlnirii cu opera lui Brâncuşi, să încercaţi să vă pregătiţi sufleteşte pentru acest eveniment, citind, de ce nu, şi împărtăşind cu mine emoţiile impactului cu monumentalitatea sa. A vorbi tinerilor despre Brâncuşi reprezintă o datorie şi, în acelaşi timp, o responsabilitate importantă, greu de asumat. Iar eu va trebui să urmez exemplul ilustrului E.H. Gombrich, care, atunci când scria *Istoria lumii,* îşi propunea să o facă asemenea bunicului care ar vrea să povestească nepoţilor istoria omenirii. Asta fără a speria copilul cu prea multe date, cu ani, cu cifre şi nume greu de reţinut.

Arta poate fi înţeleasă adecvat doar prin analiza devenirii sale. Aşa că va trebui să ne întoarcem în istorie pentru a putea ajunge la Brâncuşi... Va trebui să vorbim despre ceea ce grecii antici, cu peste două milenii în urmă, numeau *mimesis*, adică arta de a copia natura. Exprimarea prin artă nu este la îndemâna oricui şi presupune contopirea, fuziunea percepţiei emoţionale a artistului cu obiectivitatea prezentă în realitatea percepută vizual, în tot ce ne înconjoară. Strămoşii noştri, chiar dacă trăiau în peşteri, au simţit nevoia de a desena pe pereţii grotelor ceea ce observau în jurul lor, în natura de la care s-au inspirat, copiind-o. Tot oamenii au observat încă de pe atunci că există fenomene naturale care impulsionează ceea ce noi numim astăzi gândire vizuală. Dintre acestea, cu siguranţă, umbra, amprenta şi oglindirea au fost elemente care au rămas mult timp fără răspuns şi au determinat căutarea unor explicaţii, mai ales din partea filosofilor antici.

Din punctul de vedere al marelui gânditor grec Platon, atunci când vedem o umbră, vedem un desen sau, cum îi plăcea lui Platon să spună, întrevedem o idee. O sursă de lumină va proiecta întotdeauna o umbră, iar umbra va semăna cu realitatea... Umbra reprezintă un desen al naturii. Un desen năzdrăvan, deoarece se deformează pe relieful pereţilor şi are doar două dimensiuni. Ori noi ştim că spaţiul are trei dimensiuni, aşa că nu e de mirare că Platon a văzut în umbre nu neapărat realităţi, ci mai degrabă idei despre realitate. Umbra este aşadar o formă de *mimesis* specifică naturii, care se percepe ca o realitate căreia îi lipseşte a treia dimensiune. Ea nu apare decât într-o zonă în care lumina directă, generată de o sursă de lumină, nu poate trece din cauză că transmiterea acesteia e împiedicată de existenţa unui obiect opac, situat între sursa de lumină şi zona umbrei.

(Continuare la pag. 30)

Semnează în acest număr